

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ

Orální historie – soudobé dějiny

Bc. Eliška Baklová

Asanace Žižkova na přelomu 70. a 80. let 20. století

Diplomová práce

Praha 2024

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA HUMANITNÍCH STUDIÍ
Orální historie – soudobé dějiny

Asanace Žižkova na přelomu 70. a 80. let 20. století

Diplomová práce

Autor práce: Bc. Eliška Baklová

Vedoucí práce: PhDr. Adéla Gjuričová, Ph.D.

Rok obhajoby: 2024

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem práci vypracovala samostatně. Všechny použité prameny a literatura byly řádně citovány. Práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 2. ledna 2024

Bc. Eliška Baklová

Poděkování

Velmi ráda bych poděkovala vedoucí práce PhDr. Adéle Gjuričové, Ph.D. za vstřícný přístup, užitečné připomínky a čas, který mé práci věnovala. Dále bych chtěla poděkovat Mgr. et Mgr. Petru Wohlmuthovi, Ph.D. za cenné rady k fenoménu nostalgie a ukotvení výzkumu. Velký dík patří také všem narátorkám a narátorům za jejich ochotu sdílet své příběhy a vzpomínky.

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá reflexí asanace pražského Žižkova na přelomu 70. a 80. let v současných vyprávěních tehdejších obyvatel. Výzkum využívá metod orální historie a soustřeďuje se na subjektivní vnímání průvodních jevů asanace, tedy původní kvality bydlení, mentálních obrazů čtvrti a přesunů obyvatel, a to z hlediska těch, kdo se přestěhovali v rámci čtvrti, i těch, kdo museli Žižkova opustit. Spolu se samotným bouráním a proměnou mezilidských vztahů práce sleduje také fenomén výstavby panelových sídlišť, kam se velká část obyvatel z asanovaných domů přestěhovala. V syntetizující části se diplomová práce věnuje rozměrům času, genderu, nostalgie a paměti místa.

Klíčová slova

asanace, Žižkov, orální historie, nostalgie, paměť

Abstract

The thesis deals with the reflection of the redevelopment of Prague quarter Žižkov at the turn of the 1970s and 1980s in contemporary narratives of the inhabitants of that period. The research uses oral history methods and focuses on subjective perceptions of the accompanying phenomena of the redevelopment, such as the original quality of housing, mental images of the neighbourhood and the displacement of residents. Both from the perspective of those who moved within the neighbourhood and those who had to leave Žižkov. Along with the demolition itself and the transformation of interpersonal relations, the thesis also follows the phenomenon of the construction of housing estates, where many residents from the demolished houses moved. In the synthesizing part, the thesis explores the dimensions of time, gender, nostalgia, and memory of place.

Keywords

redevelopment, Žižkov, oral history, nostalgia, memory

Obsah

Úvod.....	1
1 Metodologická část.....	3
1.1 Literatura a prameny.....	3
1.2 Teorie a metoda orální historie.....	4
1.3 Narátoři a realizace rozhovorů.....	6
1.4 Nostalgie.....	8
2 Historický kontext.....	13
2.1 Fenomén panelových sídlišť, aneb jak se bydlelo v období tzv. normalizace.....	14
2.2 Obyvatelstvo na sídlištích.....	17
2.3 Asanace.....	19
2.4 Historie Žižkova.....	22
2.5 Urbanismus v Praze a přestavba Žižkova.....	23
2.6 Kritika.....	28
2.7 Televizní vysílač.....	31
3 Asanace Žižkova pohledem narátorů.....	32
3.1 Podmínky bydlení ve starých domech.....	32
3.2 Bourání starých a výstavba nových domů.....	39
3.3 Získávání bytu a stěhování.....	45
3.4 Sousedské vztahy a proměna Žižkova.....	52
4 Syntéza.....	57
4.1 Rodina je základ státu aneb gender a čas.....	58
4.2 Nostalgie: „Už to prostě není, co to bývalo“.....	60
4.2.1 Dětství a každodennost.....	60
4.2.2 Domov.....	62
4.2.3 Filmy.....	63
4.2.4 To tehdy (ne)bylo.....	63
Závěr.....	66
Použité prameny a literatura.....	68
Online zdroje.....	71
Kvalifikační práce.....	72
Rozhovory.....	73

Úvod

Tato práce se zaměřuje na asanaci pražského Žižkova, ke které došlo na přelomu 70. a 80. let 20. století. V důsledku zbourání několika bloků starých budov, byla část tehdejších obyvatel nucena Žižkov opustit. Na místě zbořených budov byly postaveny nové panelové domy, které výrazně proměnily ráz celé městské čtvrti.

O přestavbě Žižkova se začalo uvažovat již po druhé světové válce, konkrétnější obrysy získávala v 60. letech. Jedním z tehdy oficiálně uváděných důvodů nutnosti pro zbourání části žižkovské zástavby byl nevyhovující stav domů a špatné hygienické podmínky. Tento špatný stav byl však způsoben a dále zhoršován stavební uzávěrou. Počítalo se totiž zbouráním většiny staré žižkovské zástavby, postavením tzv. žižkovské radiály, která měla zlepšit dopravní situaci v Praze, a vybudováním nové moderní městské části. Pokud se podíváme na původní plány asanace, zjistíme, že nebyla provedena v celém rozsahu, ale uskutečněna byla jen část. Plány tehdejšího režimu totiž do velké míry ovlivnil ekonomický i společenský vývoj na konci 80. let, kdy se začaly více ozývat kritické hlasy, především mladých architektů, kteří s přestavbou starých čtvrtí z 19. století, tedy i Žižkova, nesouhlasili. Definitivně pak asanaci ukončila až Sametová revoluce v roce 1989.

Předkládaná práce se převážně zaměřuje na aspekty života v období tzv. normalizace, která v Československu probíhala právě ve sledovaném období. Sledovat bude zejména fenomén bydlení, protože v této době docházelo k výstavbě nových sídlišť na okraji Prahy, kam byla velká část obyvatel ze Žižkova přestěhována. Práce se však v kontextu nezbytných souvislostí zmiňuje i o období, které normalizaci přecházelo. Stejně tak není pominuto ani období po roce 1989. Obojí se totiž nějakým způsobem promítlo do výpovědí narátorů.

Tato diplomová práce si klade tyto výzkumné otázky:

- Jak narátoři v pořádaných rozhovorech popisují asanaci a její vliv na svůj život?
- Jak narátoři popisují život v moderním panelovém domě ve srovnání s životem ve staré zástavbě? Jak definují to, co získali i ztratili?
- Jak narátoři vnímají a interpretují proměnu městské části a svět kolem sebe?

Cílem práce je za pomoci metody orální historie ukázat na příkladech několika subjektivních pohledů narátorů, jaký vliv na jejich život měla proměna prostředí, ve kterém žijí.

Práce sestává ze čtyř základních kapitol. V první kapitole je představen metodologický

rámec práce, zejména metoda orální historie, která byla k analýze a interpretaci sebraných rozhovorů ve výzkumu využita. V této kapitole je také představen rozměr nostalgie, kterou se práce blíže zabývá v poslední kapitole.

Následující druhá kapitola přibližuje bydlení v Československu v období tzv. normalizace, zejména v kontextu fenoménu panelových sídlišť. Sleduje jejich výstavbu, specifika i obyvatelstvo. Kapitola také blíže definuje samotný pojem asanace a představuje příklady asanovaných měst u nás i v zahraničí. Následně kapitola popisuje historický kontext Žižkova, plány asanace a její průběh. Tato kapitola také zmiňuje dobovou kritiku bourání starého Žižkova na konci 80. let ze strany laické i odborné veřejnosti.

Třetí kapitola obsahuje vlastní analýzu a interpretaci pořizovaných rozhovorů. Na jejich základě charakterizuje některé aspekty bydlení v kontextu doby, zejména rozdíly v kvalitě života v domech ve staré zástavbě a v nově postavených panelových domech na okrajích Prahy i na Žižkově. Část kapitoly je věnována nelehkému způsobu života v původní žižkovské zástavbě, stejně jako aspektům spojeným s jejím bouráním. V dalších částech kapitola sleduje okolnosti získávání bytů a stěhování se do nich. Dále se věnuje proměně mezilidských vztahů i samotného prostředí Žižkova.

Poslední čtvrtá kapitola syntetizuje části vyvozující z předešlé analýzy určité obecnější teze, týkající se projevů nostalgie, vnímání času a vzhledem k tomu, že většina rozhovorů proběhla s narátorkami, práce zde sleduje genderový rozměr jejich reflexí.

1 Metodologická část

1.1 Literatura a prameny

Pramennou základnu této práce tvoří rozhovory s vybranými pamětníky, které byly získány a zpracovány metodou orální historie. Ty byly doplněny o rozhovory publikované v katalogu z výstavy *Žižkov (za)chráněný* od Jiřího Horského. Tyto rozhovory s obyvateli Žižkova, architektky i sociology vznikly přibližně před 14 lety při příležitosti 20 let od Sametové revoluce. Přesto se domnívám, že jejich výpovědní hodnota trvá. Vzhledem k tomu, že nevznikly orálně-historickou metodou, možnost jejich využití byla oproti rozhovorům, které jsem sama nahrála, poněkud omezenější.

Zmíněná kniha byla z hlediska vzniku mojí diplomové zásadní zejména ve fázi hledání a ukotvení tématu, protože velmi přehledně shrnuje vývoj Žižkova i okolnosti asanace. Kapitoly Historie a Asanace Žižkova jsem následně doplnila zejména z publikací o Praze 3 a internetových článků (*Česká televize*, *Aktuálně.cz*, *Deník Metro*, *Český rozhlas Radio Wave* či *Náš region*). Pro kapitolu Historický kontext byla stěžejní kapitola *Plánování Prahy v 80.–90. letech: Sebedestrukce urbanistické expertizy* od Petra Roubala v knize *Architekti dlouhé změny: Expertní kořeny postsocialismu v Československu* a jeho článek *Krise urbanistické moderny v socialismu*, které se věnují jak urbanistickému plánování měst, tak konkrétně asanaci Žižkova. Tu zmiňuje také Petr Čornej v knize *Husité na Žižkově: Pomíjivá paměť pražské periferie*, která vyšla těsně před dokončením této práce. Informace o vzniku panelových sídlišť a skladbě jejich obyvatel vycházejí především z knih *Husákovo 3+1* od Lady Hubatové-Vackové a Cyrila Říhy, *Lidé a sídliště* od Jiřího Musila a *Paneláci 2: Historie sídlišť v českých zemích 1945–1989* editorů Lucie Skřivanové, Rostislava Šváchy, Martiny Koukalové a Evy Novotné, především z kapitol *Když staré ustupuje novému: asanace během normalizace* od Martiny Koukalové a *Počátky bydlení na Jižním Městě očima pamětníků* od Martina Veselého. Kontext období tzv. normalizace je doplněn hlavně z knihy *Československo v proměnách komunistického režimu* od Jana Rataje a Přemysla Houdy.

Pro orálně-historickou část výzkumu byla stěžejní kniha *Třetí strana trojúhelníku: Teorie a praxe orální historie* autorů Miroslava Vaňka a Pavla Mückeho. Kapitola o nostalgii vychází především z knihy Svetlany Boym *The Future of Nostalgia* a z dílčích kapitol knihy *Ecologies of Affect: Placing Nostalgia, Desire, and Hope* od Tonyi K. Davidson, Ondine Park a Roba Shieldse.

1.2 Teorie a metoda orální historie

Pro svůj výzkum jsem si zvolila kvalitativní metodu orální historie, jelikož jeho základem jsou ústní svědectví pamětníků (narátorů). Orální historie pracuje s pamětí jakožto neustále se proměňujícím procesem, který je ovlivňován životními zkušenostmi narátorů. Cílem výzkumu není popsat, jak se události skutečně staly, ale naopak sledovat, jaké významy narátoři přisuzují tzv. malým dějinám, tedy individuálním každodenním prožitkům.¹

Objektem zkoumání je v orálně-historickém výzkumu paměť. Francouzský historik Jacques Le Goff ji definuje jako „*vlastnictví, které uchovává určité informace, odkazuje tedy k určitému souboru psychických funkcí, díky kterým je člověk schopen obnovovat své minulé pocity nebo informace, které se mu jako minulé jeví.*“²

Při výzkumu je nutné uvědomit si, že to, jak si prožitky pamatujeme, ovlivňuje i zapomínání, které je přirozenou součástí života. Výsledná vzpomínka, kterou narátoři vyprávějí, je tak kombinací toho, co si paměť uchovala, a zároveň je doplněna o význam a smysl, který prožitku narátoři na základě dalších událostí svým postojům či volbám přikládají.³ V každé životní etapě tak narátoři na určitou událost vzpomínají jinak, protože na ni nahlízejí optikou minulosti, tak i současnosti, která se neustále vyvíjí.⁴ Nedá se ale říct, že by ve svých vzpomínkách lhali. I když výzkumník na základě jiných pramenů zjistí, že se událost stala jinak, narátoři příběhu upřímně uvěřili tak, jak jej vyprávějí. Je to pro ně jakési vyrovnáním se s dalším vývojem, čímž dávají svému životu smysl,⁵ nebo je to pro ně verze minulosti, o které si přejí, aby byla skutečností.⁶ Je tak na výzkumníkovi, aby si s tím poradil a na vyprávěné příběhy nahlížel s nadhledem.

Vedle individuální paměti rozlišujeme také paměť kolektivní. Tento druh paměti je společný v rámci různých společenských skupin a do značné míry může ovlivňovat paměť jednotlivce. Na základě kolektivní paměti může narátor některé své vzpomínky upravovat tak,

---

¹ Miroslav Vaněk a Pavel Mücke, *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie* (Praha: Karolinum, 2015), 19–20.

² Tamtéž, 125.

³ Tamtéž, 126.

⁴ Kathleen M. Blee: Evidence, „Empathy and Ethics: Lessons from Oral Histories of the Klan“, *The Journal of American history* (Bloomington, Ind.) 80, č. 2 (1993): 599, <https://doi.org/10.2307/2079873> (staženo 19. prosince 2023).

⁵ Jean-Claude Kaufmann, *Chápající rozhovor* (Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010), 77–78.

⁶ Valerie Raleigh Yow, *Recording Oral History: A Guide for the Humanities and Social Sciences* (Walnut Creek, CA: AltaMira Press, 2005), 273, <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=246930&site=ehost-live> (staženo 19. prosince 2023).

aby odpovídaly společensky „přijatelnému“ výkladu minulosti nebo selektovat události tak, aby zmínil především ty, o kterých se domnívá, že jsou „důležité“.⁷ Vždy tedy záleží na narátorovi, o jakých událostech a prožitcích se rozhodne vyprávět. Zaznamenané vzpomínání tak vždy projde jakýmsi prvotním sítem v hlavě narátora, na jehož základě vzpomínky upravuje, aniž by si to nutně uvědomoval. Některé věci může zcela zamlčet, tabuizovaným tématům se může vyhnout, nebo naopak může přikládat větší důraz událostem, ze kterých následně vyjde v různých rolích, například jako oběť nebo jako hrdina.⁸

Narátor v orálně-historickém výzkumu ale není jediný, kdo rozhovor utváří. Během rozhovoru vzniká mezi narátorem a tazatelem specifický vztah, který se promítá do výsledného vyznění rozhovoru. Tento vztah je veskrze asymetrický, protože oba aktéři přicházejí ke společnému rozhovoru ve zcela jiném „nastavení“. Zatímco narátor pracuje jen se svými vzpomínkami, tazatel přichází na rozhovor po předchozí důkladné přípravě. Naprosto klíčovým předpokladem pro zaznamenání kvalitního vyprávění je navození důvěry mezi oběma aktéry. Jedině tak se bude narátor cítit uvolněně a bude ochotný svůj příběh nejen sdílet, ale také nahlížet na „svě dřívější já“ optikou svých „*autentických, osobních hodnotových kritérií, zásad, pocitů a celé škály individuálních vlastností*“.⁹ Na to, jakým způsobem bude narátor svůj příběh vyprávět, má vliv také to, jak na něj tazatel působí. Svoji roli zde sehrává tazatelův věk, vystupování, projev, pohlaví i jeho připravenost.¹⁰ Tazatel by měl k rozhovoru přistupovat aktivně, ale zároveň zdrženlivě, aby nechal vyniknout narátorovo vyprávění. Úkolem tazatele je pozorně poslouchat a vyjadřovat upřímný zájem o to, co narátor říká.¹¹ Skrze vlastní subjektivitu, která je dána postoji, zkušenostmi nebo předsudky, ovlivňuje rozhovor také tazatel, například způsobem, jak se narátora během rozhovoru ptá, jak reaguje na jeho vzpomínání a jak s ním interaguje. Každý rozhovor je tudíž jedinečný a neopakovatelný.¹²

V neposlední řadě, jak uvádí orální historik Ronald Grele, „*vše, co je v rozhovoru vyřčeno či nonverbálně sděleno, adresují (narátor a tazatel) nejen sobě navzájem, ale i třetím*

---

⁷ Miroslav Vaněk a Pavel Mücke, *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie* (Praha: Karolinum, 2015), 135.

⁸ Tamtéž, 22–23.

⁹ Tamtéž, 150.

¹⁰ Alice Hoffman, „Reliability and validity in oral history“, *Today's speech* 22, č. 1 (1974): 27, <https://doi.org/10.1080/01463377409369125> (staženo 19. prosince 2023).

¹¹ Jean-Claude Kaufmann, *Chápající rozhovor* (Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010), 60.

¹² Miroslav Vaněk a Pavel Mücke, *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie* (Praha: Karolinum, 2015), 154–155.

osobám, potenciálnímu posluchači, čtenáři, hodnotiteli nebo interpretovi rozhovoru.“¹³

Poté, co je rozhovor nahrán, přichází na řadu vyhotovení protokolu o rozhovoru, jeho přepis a následná analýza a interpretace. Výzkumník v této fázi na základě předchozí analýzy sleduje, jak narátor své vyprávění strukturuje¹⁴, vysvětluje a dává do kontextu celého výzkumu to, co narátor sdělil doslovně, stejně jako smysl toho, co bylo řečeno „mezi řádky“. Narátoři v takových případech využívají „ironii, dvojnásobné výroky, paraboly či mimiku“¹⁵. Na jejich základě můžeme interpretovat nevyřčená sdělení.

V případě, že je rozhovor spíše strukturovaný, než by převažovalo životopisné vyprávění, je třeba se v rámci analýzy zaměřit na roli tazatele. Vlastní interpretace narátora se tudíž bude více vztahovat spíše k popisované události než k jeho osobě. Na základě jazykové analýzy tak můžeme sledovat to, jak narátor reaguje v případě „konfrontace“ s onou událostí.¹⁶ I u analýzy platí, že se její výsledky odvíjejí od toho, kdo ji dělá. Pokud by k rozhovorům přišel jiný výzkumník, výsledky se budou do určité míry lišit.¹⁷ Jak uvádějí autoři Vaněk a Mücke: „hranice mezi analýzou a interpretací je mnohdy velmi nestálá, tenká a oba pojmy bývají v literatuře často zaměňovány.“¹⁸ Výsledná interpretace se tedy odvíjí od úhlu pohledu, jakým výzkumník na daný rozhovor nahlíží, i od kontextu celého výzkumného projektu.¹⁹

1.3 Narátoři a realizace rozhovorů

Pro výběr narátorů z řad pamětníků bylo rozhodující kritérium úzkého vztahu k Žižkovu a přímá zkušenost s asanací. Proto byli vybráni narátorky a narátoři z řad tehdejších obyvatel, jichž se asanace přímo dotkla. Vedle nich byli vybráni i další narátoři, kteří měli asanaci blízko z profesního hlediska. Dalším kritériem byl jejich věk. V případě narátorek a narátorů z řad obyvatel bylo důležité, aby v průběhu asanace byli ve věku, kdy si ji plně uvědomovali.

---

¹³ Miroslav Vaněk a Pavel Mücke, *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie* (Praha: Karolinum, 2015), 148–149.

¹⁴ Valerie Raleigh Yow, *Recording Oral History: A Guide for the Humanities and Social Sciences* (Walnut Creek, CA: AltaMira Press, 2005), 307, <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=246930&site=ehost-live> (staženo 19. prosince 2023).

¹⁵ Jean-Claude Kaufmann, *Chápající rozhovor* (Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010), 80.

¹⁶ Miroslav Vaněk a Pavel Mücke, *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie* (Praha: Karolinum, 2015), 198.

¹⁷ Valerie Raleigh Yow, *Recording Oral History: A Guide for the Humanities and Social Sciences* (Walnut Creek, CA: AltaMira Press, 2005), 307, <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=246930&site=ehost-live> (staženo 19. prosince 2023).

¹⁸ Miroslav Vaněk a Pavel Mücke, *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie* (Praha: Karolinum, 2015), 206.

¹⁹ Tamtéž, 211.

(nejmladší narátorka se narodila v roce 1969 a během asanace byla na základní škole).

Následujícím kritériem bylo místo, kam se v důsledku asanace starého Žižkova přestěhovali. Cílem bylo získat jak narátory, kteří na Žižkově zůstali, ať už v nové či staré zástavbě, tak i ty, kteří museli odejít bydlet na sídliště na okraji Prahy. Vybraný vzorek pamětníků nakonec obsahoval dva narátory, kteří se přestěhovali na sídliště mimo Žižkov. Díky výpovědím narátorek a narátorů, kteří zůstali v kontaktu se svými dřívějšími sousedy, je však možné si zprostředkovaně udělat představu také o tomto způsobu přestěhování. Pohled narátorů v tomto ohledu doplňují i jiné prameny, zejména katalog k výstavě *Žižkov (za)chráněný* od Jiřího Horského.

Na základě výše zmíněných požadavků bylo vybráno celkem osm narátorů: pět narátorek a tři narátoři. Šest z nich byli obyvatelé Žižkova, pěti z nich se asanace přímo dotkla. Zbývající dva se k asanaci dostali díky profesi, jeden jako architekt a druhý jako fotograf. Tyto dva rozhovory jsem nakonec ve fázi analýzy a interpretace nevyužila, protože jsem téma zúžila čistě jen na svědectví přímých pamětníků asanace z řad obyvatel. Posloužily mi však pro doplnění širšího kontextu celého výzkumu.

Narátory jsem kontaktovala skrze facebookovou skupinu *Praha 3 Žižkov – Mí(ě)sto, kde žijeme*, kam jsem umístila inzerát s výše popsányi požadavky, a dále e-mailem. Další jsem kontaktovala přes známé nebo rodinné příslušníky narátorů. Zbylé kontakty jsem získávala přes ně tzv. efektem sněhové koule. Tři oslovení narátoři mi rozhovor odmítli, dva ze zdravotních důvodů a jeden z časových.

Všechny narátory jsem kontaktovala nejprve písemně e-mailem, případně na *Facebooku*, kde jsem jim představila, čeho se výzkum týká a načrtla průběh rozhovoru. Většinou následoval telefonát, kdy došlo k upřesnění parametrů rozhovoru, průběhu výzkumu, informování o etických aspektech rozhovoru (možnost anonymizace, potřeba informovaného souhlasu) a domluvení osobního setkání. Ve všech případech proběhlo hned na prvním setkání také nahrání první části rozhovoru. V případě čtyř narátorů proběhly rozhovory u nich doma, ve dvou případech na jejich pracovišti a ve dvou případech v kavárně.

V prvních rozhovorech se jednalo zejména o životopisné vyprávění směřované na téma života na Žižkově. Někteří narátoři potřebovali trochu podpořit ve směřování svého vyprávění, proto jsem se jich ptala hlavně na dětství, rodinu, školu, práci a podobně. Většina rozhovorů se pohybovala v rozmezí 40 minut až hodiny a půl. Rozhovory byly ukončeny po vzájemné

domluvě, poté, co již měly obě strany pocit, že téma bylo vyčerpáno. Žádný z narátorů nepožádal o anonymizaci nebo úpravu svých výpovědí. Všechny detaily o průběhu rozhovorů jsou zaznamenány v jednotlivých protokolech k rozhovoru.

Na základě prvního rozhovoru jsem si pro druhý rozhovor vytvořila seznam tematických okruhů a také jsem se doptávala na události či myšlenky z prvního rozhovoru. Součástí několika druhých rozhovorů bylo také prohlížení starých fotografií Žižkova před asanací, které mi poskytla jedna z narátorek, a které umožnily větší otevřenost narátorů. Ve čtyřech případech již k druhému rozhovoru nedošlo. Přestože měly rozhovory úvodní životopisné vyprávění, navazoval na ně polostrukturovaný rozhovor, který obsahově pokryl okruhy stanovené primárně pro druhý rozhovor. U jednoho z narátorů se ukázalo, že byl vybrán ne zcela vhodně.

Nikoho z oslovených narátorů jsem předtím neznala. V případě dvou starších narátorů mužů jsem vnímala určitou, jimi vyjadřovanou, převahu. Naopak v případě narátorek byly rozhovory velmi příjemné a myslím, že došlo k dobrému napojení mezi narátorem a tazatelem. V jednom případě narátorka vystupovala téměř v roli hodné babičky, předávající životní poznatky. Několikrát mi také nechtěně tykala.

Rozhovory jsem nahrávala v období mezi březnem 2022 a listopadem 2023. Proto se v nich objevily také zmínky o politické a ekonomické situaci v České republice, případně v Evropské unii v tomto období. Při vzpomínkách na dobu před rokem 1989 měli narátoři několikrát potřebu vyjádřit svůj vztah k současnému Rusku, přičemž negativně hodnotili napadení Ukrajiny.

V rámci analýzy rozhovorů jsem si označila jednotlivé pasáže podle témat: dětství, život ve starých domech před asanací, úpravy bytů svépomocí, bourání, stěhování a proměna Žižkova. Následně jsem přistoupila k samotné interpretaci.

1.4 Nostalgie

Vedle základní analýzy a interpretace, se kterou v práci pracuji zvolenou výzkumnou metodou orální historie, jsem se rozhodla v rozhovorech sledovat také rozměr nostalgie, zejména v souvislosti s domovem a zaniklými místy na pozadí období tzv. normalizace.

Slovo nostalgie vzniklo sloučením řeckých slov *nostos* (návrat do rodné země) a *algia*,

(touha).²⁰ Poprvé tento pojem použil lékař Johannes Hofer v 17. století, když popisoval pocity úzkostí švýcarských vojáků, kterým se stýskalo po domově. Tyto úzkosti se projevovaly horečkou, nevolností nebo nespavostí. S pokrokem medicíny začala být nostalgie považována spíše za psychické, nikoli fyzické onemocnění.²¹ V 19. století se lékaři začali přiklánět k tomu, že se nejedná o nemoc, ale o „*symptom nebo fázi patologického procesu*“.²² Teprve ve 20. století, v souvislosti se studiem paměti, se nostalgie stala zájmem výzkumu humanitních studií.²³

Fenomén nostalgie v sobě mísí minulost, přítomnost i budoucnost a je možné jej definovat různě. Mitja Velikonja nahlíží na nostalgii jako na „*stesk nad něčím, co je nevratně ztraceno. Tento stesk je zároveň touhou, často utopickým přáním, a dokonce i snahou to ztracené přinést zpět.*“²⁴ Nostalgiu vnímá jako „*komplexní, měnící se, emocionálně založený, osobní i kolektivní příběh, který oslavuje a romantizuje ztracený čas, osoby, předměty, pocity, vůně, události, prostory, vztahy, hodnoty, politické a jiné systémy, a to vše v ostrém kontrastu k horší současnosti.*“²⁵

Svetlana Boym definuje nostalgii jako „*touhu po domově, který již neexistuje, nebo nikdy neexistoval.*“²⁶ Rozlišuje dva typy nostalgie: obrodnou, která klade důraz na *nostos* a usiluje o „*rekonstrukci zaniklého ,domova*“ a zaplnění mezer ve vzpomínkách, a reflexivní, která klade důraz na *algia*, a je spíše projevem stesku a touze po ztracené minulosti. Obrodná nostalgie sama sebe nevnímá jako nostalgickou, předpokládá absolutní pravdu a tradice. Na jejím základě se mohou jistým způsobem rodit vnikající národy, protože je založená na symbolech a mýtech.²⁷ Oproti tomu reflexivní nepožaduje obnovení toho, co je považováno za absolutní pravdu, zpochybňuje jistotu minulosti a více balancuje mezi minulostí a tím, jak čas plyne. Je více zaměřená na příběh jednotlivce a zaměřuje se na detaily a dílčí vzpomínky. Jak ale poukazuje Boym, oba typy mohou pracovat se stejnými symboly a vjemy, které navozují

---

²⁰ Svetlana Boym, *The Future of Nostalgia* (New York: Basic Books, 2001), XIII.

²¹ Barbora Strejčková, „Středoevropská nostalgie a její role v kolektivní identitě Střední Evropy“ (bakalářská práce, Univerzita Karlova v Praze, 2022), 19.

²² Klára Smitková, „Politika paměti a nostalgie: dnešní obraz bývalého režimu a Nicolae Ceaușeska na sociálních sítích“ (diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, 2022), 16.

²³ Tamtéž, 15–16.

²⁴ Mitja Velikonja, „Lost in Transition. Nostalgia for Socialism in Post-socialist Countries“, *East Politics and Societies*, č. 4 (2009): 538, <https://doi.org/10.1177/0888325409345140> (staženo 18. prosince 2023).

²⁵ Tamtéž.

²⁶ Svetlana Boym, *The Future of Nostalgia* (New York: Basic Books, 2001), XIII

²⁷ Tamtéž, 41–42.

vzpomínání. Příběhy, které následně vyprávějí, se ale liší.²⁸

Nostalgie podle ní není jen touha po nějakém místě, ale mnohem více je to touha vrátit se zpět do nějakého životního období, často do dětství. Nostalgiu popisuje jako reakci na současnost, kterou tím nepřímo kritizuje. V tomto smyslu tedy není nostalgie tolik o samotné minulosti, jako spíše o současnosti a výhledu do budoucnosti.²⁹ Ve vztahu k současnosti může sloužit jako obranný mechanismus v období významných změn a snaze se na ně adaptovat.³⁰ Pro nostalgiu je typické idealizování minulosti tak, aby byla příjemná i přijatelná. Z toho důvodu se zde projevuje zřeknutí se veškeré osobní zodpovědnosti za negativní věci, které se jedinci v minulosti staly. V nostalgickém narativu často chybí jakákoliv vina.³¹

Mickey Vallee nahlíží na nostalgiu jako na sérii různých zážitků, do kterých se promítají rysy vlastního já napříč minulostí, které určuje vnímání sebe sama v přítomnosti. Podle Freda Davidse se v nostalgickém narativu, přestože je nostalgie velmi subjektivní, dají najít „body“, které nám umožňují určitou část tohoto narativu sdílet s ostatními lidmi.³²

Podle Allison Hui je nostalgie ve své podstatě dočasná, protože v průběhu let na minulost kvůli životním zkušenostem nahlížíme v každé životní etapě jinou optikou. Z pozice výzkumníka je proto důležité zabývat se nejen historickým obdobím, které je popisováno, ale také sledovat prostor a čas, kde se jedinec právě na životní cestě nachází.³³

Pokud se zaměříme na nostalgiu z pohledu paměti místa, je podle Hui důležité sledovat, zda se jednalo o nucený nebo dobrovolný odchod a jestli je dočasný nebo trvalý.³⁴ Příkladem může být zřejmá užší vazba na místo v případě obyvatel zatopené vesnice z důvodu výstavby přehrady. Ti budou mít k danému místu zcela jiný vztah než ti, kteří se z něj odstěhovali za práci nebo za partnerem. Tuto skutečnost také silně ovlivňuje možnost návratu, byť jen na

---

²⁸ Svetlana Boym, *The Future of Nostalgia* (New York: Basic Books, 2001), 49.

²⁹ Tamtéž, XIV.

³⁰ Svetlana Boymová. „Kýč a nostalgie v postsovětském filmu“, in *Film a dějiny 3, Politická kamera – film a stalinismus*, eds. Kristian Fiegelson a Petr Kopal (Praha: Václav Žák – Casablanca, 2012), 111, http://www.academia.edu/3567681/Svetlana_Boym_Kyc_a_nostalgie_v_postsovetskem_filmu_Kitsch_et_nostalgies_dans_le_cinema_post-sovietique (staženo 18. prosince 2023).

³¹ Tamtéž, 111–112.

³² Mickey Vallee, „From Disease to Desire: The Afflicted Amalgamation of Music and Nostalgia“, in *Ecologies of Affect: Placing Nostalgia, Desire, and Hope*, eds. Tonya K. Davidson, Ondine Park, Rob Shields (Waterloo: Wilfrid Laurier University Press 2011), 85–87.

³³ Allison HUI, „Placing Nostalgia: The Process of Returning and Remaking Home“, in *Ecologies of Affect: Placing Nostalgia, Desire, and Hope*, eds. Tonya K. Davidson, Ondine Park, Rob Shields (Waterloo: Wilfrid Laurier University Press 2011), 65–81.

³⁴ Tamtéž.

návštěvu, oproti úplnému zmizení daného místa.

Hui se domnívá, že se ve svém vyprávění narátoři nevracejí do fyzických domovů, ale pouze do míst paměti. Přesto o nich ale můžeme hovořit jako o domovech, i když již fyzicky neexistují. Samotný pojem „domov“ totiž podle Hui není ve vzpomínkách narátorů nutně ohraničen. Může zahrnovat sousedství, ulici, v případě emigrantů i celý stát. Domov mají lidé spojený jak s hmotnými věcmi, tak s těmi nehmotnými jako jsou například vztahy, které se na místě utvářejí. I poté, co se lidé odstěhují a fyzicky už pro ně domov není domovem, stále s ním zůstávají spjatí a porovnávají s ním další místa. S pomocí fotografií, televizních pořadů nebo filmů je i nadále možné s takovýmto „ztraceným“ místem interagovat a identifikovat se s ním. Tímto způsobem je možné se s jeho ztrátou vypořádat a virtuálně ho zpřítomnit odkudkoliv.³⁵

Nostalgie nejčastěji spojujeme s přímou zkušeností. Pozorována je ale i u lidí, kteří s určitým místem či určitým obdobím osobní zkušenost nemají. O tom, že je nostalgie přenosná na další generaci píše Tonya K. Davidson. Domnívá se, že skrze empatii je pro mladší generace, například potomky emigrantů, možné nabýt dojmu, že místa, která znají pouze z vyprávění svých předků, skutečně znají. Pomoci tomu mohou například konkrétní předměty spojené s oním místem.³⁶

Specifickým druhem nostalgie je tzv. *ostalgie*, která je primárně spojena s vývojem po sjednocení Německa v roce 1990, kdy se obyvatelé bývalé NDR potýkali s krizí identity.³⁷ V obecném pojetí ji můžeme definovat jako nostalgii po jevech typických pro socialistický Východní blok, která se začala projevovat během 90. let. Vyznačuje se jak glorifikací dřívějších sociálních jistot, domnělé bezstarostnosti a nízkých cen zboží, tak kladným vztahem k produktům zejména konzumního charakteru z období před rokem 1989, které dnes již není možné koupit.³⁸ Spojena je také s televizní a filmovou tvorbou, a to jak s tou dobovou, tak s polistopadovou čerpající náměty z období před rokem 1989.³⁹

---

³⁵Allison HUI, „Placing Nostalgia: The Process of Returning and Remaking Home“, in *Ecologies of Affect: Placing Nostalgia, Desire, and Hope*, eds. Tonya K. Davidson, Ondine Park, Rob Shields (Waterloo: Wilfrid Laurier University Press 2011), 65–81.

³⁶ Tonya K. Davidson, „Nostalgia and Postmemories of a Lost Place: Actualizing „My Virtual Homeland“, in *Ecologies of Affect: Placing Nostalgia, Desire, and Hope*, eds. Tonya K. Davidson, Ondine Park, Rob Shields (Waterloo: Wilfrid Laurier University Press 2011), 43–61.

³⁷ Michal Kopeček, „Hledání „paměti národa“: Politika dějin, Nostalgie a české dějepisectví Komunismu“ *Dějiny – Teorie – Kritika*, č. 1 (2007): 16, <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=343796> (staženo 18. prosince 2023).

³⁸ Tamtéž.

³⁹ Věra Dvořáčková, „Nostalgie po dobách nedávno minulých“ *Naše řeč* 99, č. 4 (2016): 218, <https://www.ceeol-com.ezproxy.is.cuni.cz/search/viewpdf?id=431279> (staženo 18. prosince 2023).

Ve spojitosti s tímto obdobím můžeme nostalgii sledovat také v popisování prožitků spojených s projevy odporu proti komunistickému režimu. I zdánlivě bezvýznamným každodenním prožitkům může být ve vyprávění narátora připisována morální váha. „Nostalgie po vzdoru“ tak může být převlečenou „touhou po hrdinství“⁴⁰ potvrzující si, že se narátor zachoval v dané situaci z vlastního pohledu správně.

---

⁴⁰ Veronika Pehe, „Drobné hrdinství: Vzdor jakožto předmět nostalgie v díle Petra Šabacha a Michala Viewegha“ *Česká literatura* 63, č.3 (2015): 431, <https://www.ceeol-com.ezproxy.is.cuni.cz/search/viewpdf?id=292007> (staženo 18. prosince 2023).

2 Historický kontext

Pro lepší porozumění širšího kontextu období, kdy asanace Žižkova probíhala, je nejprve potřeba představit Československo v období tzv. normalizace, a to zejména z hlediska bydlení, fenoménu panelových sídlišť a také obyvatelstva. Následně bude v této kapitole představen urbanistický kontext plánování hlavního města Prahy ve sledovaném období, historie Žižkova, jeho samotná přestavba i kritika, kterou asanace přinesla.

Období tzv. normalizace se vedle represí, obnovení cenzury a celkového utužení moci KSČ vyznačovalo velkým důrazem státního aparátu na sociální politiku, která měla uspokojit potřeby obyvatelstva. Cílem této politiky bylo stabilizovat systém a zklidnit sociální napětí, které nastalo po okupaci Československa vojsky Varšavské smlouvy v srpnu 1968 a s ní spojenými politickými i společenskými změnami. Sociální politika se soustředila na hmotné zabezpečení potřeb obyvatel, rozšiřování bytové výstavby, stabilitu životních nákladů, zlepšení sociálních poměrů důchodců a také podporu porodnosti.⁴¹ Od 1. ledna 1970 vstoupila v platnost podpora mladých rodin, byly navýšeny důchody a byly zavedeny bezúročné půjčky pro mladé novomanžele. Zvýšily se také přídatky na děti.⁴²

Utužení moci KSČ ve státě, potlačování názorové opozice a výše zmíněné sociální jistoty vedly k tomu, že se většina obyvatel více než na politiku začala ve svém volném čase soustředit na své soukromé koníčky, chaty, chalupy a zvelebování obydlí.⁴³ Dalším stabilizačním prvkem se stala cenová politika. Ceny zboží byly státem pevně stanovené a dotované, tudíž nereflektovaly růst ani pokles trhu. Relativně levné byly základní potraviny, elektřina, plyn, nájmy a doprava. Pevně stanovené hladiny cen ale ekonomiku v dlouhodobém měřítku velmi vyčerpávaly, což se plně projevilo ve druhé polovině 80 let.⁴⁴ Centrálně plánovaná ekonomika nedokázala efektivně vytvořit podmínky pro růst produktivity práce. A to i přesto, že zaměstnanecký poměr byl pro většinu dospělých obyvatel v produktivním věku zákonnou povinností. Ekonomika nedokázala reagovat na vývoj poptávky obyvatelstva, což vedlo k opakujícím se výpadkům určitého druhu zboží na trhu, například toaletního papíru, dámských vložek nebo pracích prášků. Lidé se tak zboží snažili sehnat jinými cestami či vlastnoruční výrobou. Velký rozmach zaznamenalo kutilství, které ale bylo limitováno

---

⁴¹ Václav Průcha a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992: 2. díl období 1945–1992* (Praha: Nakladatelství Oeconomica 2010), 661–662.

⁴² Jan Rataj a Přemysl Houda, *Československo v proměnách komunistického režimu* (Praha: Nakladatelství Oeconomica 2010), 397.

⁴³ Tamtéž, 401.

⁴⁴ Tamtéž, 400.

nedostatkem materiálu i náradí. Velmi rozšířené bylo i domácí šití a pletení oděvů. Systém s nedostatkem zboží dohnal své občany k uplácení, praktikování podpultového zboží a rozkrádání státního majetku. Nejen z důvodu obohacení, ale i nemožnosti některé materiály i výrobky legálně koupit.⁴⁵

2.1 Fenomén panelových sídlišť, aneb jak se bydlelo v období tzv. normalizace

Velká část obyvatel z asanovaných žižkovských domů byla přestěhována buď na sídliště v okrajových částech Prahy nebo do panelových domů, postavených na místě původní žižkovské zástavby. Tato podkapitola proto přibližuje právě fenomén panelové výstavby.

Mohutná výstavba sídlišť v 70. letech je jedním z nejvýraznějších znaků socialistické výstavby měst a architektury.⁴⁶ Ještě v 60. letech se Československo potýkalo s bytovou nouzí, kdy i mnohočetné rodiny sdílely standardní dvojpokojové byty. Kvůli nedostatku bytů nejednou žilo i více rodin společně. Ještě v roce 1967 připadalo na 1 000 obyvatel 300 bytů a 767 místností.⁴⁷ Na konci 60. let byla v Československu voda zavedena pouze do 49 % bytů, z toho v české části republiky do 57,6 % bytů. Koupelna se záchodem byla součástí vybavení jen v každém třetím bytě. U zbývajících byl záchod společný pro několik bytů.⁴⁸ Ekonomická situace však v 60. letech nebyla v Československu příznivá, a proto se bytová výstavba nerozšiřovala. V první polovině 60. let se počet rozestavených bytů dokonce snížil z 50 tisíc na 45 tisíc. Se změnou sociální politiky a s větším důrazem na hromadnou bytovou výstavbu na konci 60. let a v průběhu 70. let dosáhla poválečná bytová výstavba svého vrcholu.⁴⁹

V 70. letech bylo v Československu dokončeno 1 263 000 nových bytů, v letech 1981–1989 dalších 819 tisíc bytů. Kromě nově postavených bytů, bylo 83 tisíc bytů získáno v letech 1971–1989 různými přestavbami z nebytových prostor nebo rozdělením větších bytů. Zároveň však 403 tisíc bytových jednotek zaniklo zbouráním, přeměnou na jiné účely nebo spojením do větších bytů. Čistý přírůstek bytového fondu tak činil 1 762 000 bytů.⁵⁰ Standardem panelových bytů na sídlištích v této době bylo ústřední topení a teplá voda.

V průběhu 70. let došlo také k největšímu nárůstu obytné plochy na osobu v období od

---

⁴⁵ Jan Rataj a Přemysl Houda, *Československo v proměnách komunistického režimu* (Praha: Nakladatelství Oeconomica 2010), 403–404.

⁴⁶ Jiří Musil a kolektiv, *Lidé a sídliště* (Praha: Nakladatelství Svoboda 1985), 13.

⁴⁷ Lada Hubatová-Vacková a Cyril Říha, *Husákovo 3+1* (Praha: VŠUP 2007), 18.

⁴⁸ Tamtéž, 20–21.

⁴⁹ Tamtéž, 80.

⁵⁰ Václav Průcha a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992: 2. díl období 1945–1992* (Praha: Nakladatelství Oeconomica 2010), 924.

druhé světové války, a sice z 12,4 m² v roce 1970 na 14,6 m² v roce 1980.⁵¹ Pokud ještě v 60. letech bydlela většina obyvatel ve dvoupokojovém bytě, v 70. letech se stal standardem byt 3+1 o typové výměře 74 m² užitné a 49 m² obytné plochy. Pro srovnání v roce 1960 tvořil podíl bytů se třemi a více pokoji jen 18,9 % celkového objemu nové výstavby v české části republiky, v roce 1980 už to bylo 63,6 %.⁵² Obecně tehdy převažovalo přesvědčení, že byty o těchto dispozicích budou splňovat požadavky pro všechny generace, a lidé tak nebudou mít potřebu se během života již dále stěhovat.⁵³

Panelová sídliště se začala ve velkém rozsahu stavět na okrajích měst jako nové moderní čtvrti. Tyto lokality byly dány hlavně rovnou a volnou plochou, která usnadňovala práci stavební technice. V tomto smyslu se hovoří o tzv. jeřábovém urbanismu.⁵⁴

V porovnání se čtvrtěmi se starou blokovou zástavbou s uzavřenými, špatně větranými a tmavými dvory, byly panelové domy na sídlištích umísťovány jednotlivě do prostoru, obklopené zelení. Sídlíště byla navržena tak, aby byly domy odděleny od míst s rušnou dopravou, což vytvořilo plochy pro volnočasové aktivity a pro bezpečný pobyt dětí.⁵⁵ Právě tyto rozdíly byly důvodem, proč se uvažovalo a v několika případech i došlo k panelové výstavbě také přímo v centrech některých měst.⁵⁶ V mnoha případech však došlo k následnému zahušťování zástavby, například pražské sídliště Novodvorská.⁵⁷

Stavební technologie, využívaná při výstavbě, byla ekonomicky výhodná jenom pokud se stavěly velké celky. Bylo potřeba vybudovat zázemí pro stavební techniku, infrastrukturu. Tyto náklady, které byly mnohem vyšší než při výstavbě používající tradiční materiály, však byly kompenzovány rychlostí výstavby a nižší cenou v přepočtu na jeden byt.⁵⁸

S cílem dosažení maximální ekonomičnosti a urychlení výstavby nových bytů i budov občanské vybavenosti byly možnosti variability nových domů velmi omezené. Jednotná stavební technologie se vyznačovala používáním prefabrikovaných konstrukčních prvků, standardizací, sériovostí a typizací. V rámci direktivního systému plánování byly jakékoliv

---

⁵¹ Lada Hubatová-Vacková a Cyril Říha, *Husákovo 3+1* (Praha: VŠUP 2007), 26.

⁵² Tamtéž, 28.

⁵³ Tamtéž.

⁵⁴ Tamtéž, 81–82.

⁵⁵ Tamtéž, 35–36.

⁵⁶ Tamtéž, 91.

⁵⁷ Petr Balaš, „Sídlíště Novodvorská – architektura a urbanismus“ (diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, 2012), 39.

⁵⁸ Petr Roubal, „Krise urbanistické moderny v socialismu“, *Soudobé dějiny XXIV*, č.3 (2017): 340, <https://www-cccoul-com.ezproxy.is.cuni.cz/search/viewpdf?id=656832> (staženo 16. listopadu 2023).

odchyly ve variabilitě dispozic bytů i zdobnost fasád považovány za nefunkční a neekonomické. Velkou roli v unifikaci sehrál také fakt, že panelové závody měly důsledkem jednoduchosti výstavby a centrálnímu státnímu plánování zajištěn odbyt, takže je většinou nic nenutilo rozšiřovat nabídku.⁵⁹ Rozdíly v používaných systémech panelových sestav jsou spíše regionální. Při bližším pohledu se liší například České Budějovice od Plzně a Prahy atd. Šed' sídlišť nanejvýš ozvláštňovalo střídání oken s lodžii a balkony, barevná meziokenní pole nebo grafické symboly, které měly usnadnit orientaci mezi jednotlivými panelovými domy.⁶⁰ Jakékoliv umělecké prvky, o které byly nové panelové domy ochuzeny, měly být kompenzovány umístováním uměleckých děl do veřejného prostoru. Na ty byla určena 2 % v rozpočtu staveb.⁶¹

Rozsah výstavby a úsporná opatření na úkor architektonické kvality se projeví také na kvalitě vybavení bytů.⁶² Leckdy sice mohlo být v novém bytě více místností nežli ve starém, sídlištní byty ale často byly relativně malé. Používaly se nekvalitní materiály a levná umakartová bytová jádra.⁶³ Nízká cena tepla netlačila na úsporná řešení, takže byty byly přetápěny i při značných únicích tepla netěsnícími okny. S tím souviselo výrazné snižování vlhkosti vzduchu v bytech zejména při velkých mrazech.⁶⁴ Následkem byla zvýšená nemocnost u dětí. Obyvatelé situaci řešili zvlhčovači vzduchu, nejprve keramickými nádobami zavěšenými nad radiátory, později mechanickými rozprašovači. Systémově byly tyto problémy vyřešeny až o mnoho let později s příchodem zateplování a umělých oken.

Sídliště byla do značné míry postavena tak, aby byla nezávislá na zbytku města. Vznikla s jednotným systémem na připojení ke zdroji tepla, od blokových kotelen až po centrální teplárny. Díky vysoké hustotě obyvatel zde mohly začít fungovat obchody, služby i městská doprava.⁶⁵ Na rozdíl od klasických obchodních ulic v centru města byly na sídlištních obchody a občanská vybavenost soustředěny do obchodních středisek.⁶⁶ Část pražských sídlišť v okrajových částech byla s centrem velkoměsta spojena linkami metra, u dalších se s tímto rozšířením hromadné dopravy počítalo. V některých částech Prahy trasa metra dokonce určovala další rozvoj sídlišť, protože metro dokázalo zajistit přesun velkého množství lidí.

---

⁵⁹ Lada Hubatová-Vacková a Cyril Říha, *Husákovo 3+1* (Praha: VŠUP 2007), 49.

⁶⁰ Tamtéž, 63.

⁶¹ Tamtéž, 62.

⁶² Tamtéž, 91.

⁶³ Jakub Rákosník, Igor Tomeš a kol., *Sociální stát v Československu: Právně-institucionální vývoj v letech 1918–1992*, (Praha: Auditorium 2012), 298.

⁶⁴ Jiří Musil a kolektiv, *Lidé a sídliště* (Praha: Nakladatelství Svoboda 1985), 314.

⁶⁵ Lada Hubatová-Vacková a Cyril Říha, *Husákovo 3+1* (Praha: VŠUP 2007), 30–31.

⁶⁶ Jiří Musil a kolektiv, *Lidé a sídliště* (Praha: Nakladatelství Svoboda 1985), 14.

Budování nových stanic metra však probíhalo postupně. Na některých sídlištích byla proto doprava zajišťována především velkoobjemovými kloubovými autobusy.⁶⁷

V letech 1970–1990 bylo v Praze postaveno 200–230 tisíc nových bytů.⁶⁸ V roce 1980 bydlela na panelových sídlištích více než třetina obyvatel Československa v přibližně 1,6–1,8 milionech bytů.⁶⁹ Nejvíce z nich bylo postaveno ve druhé polovině 70. let a sice 648 tisíc.⁷⁰ Do nového bytu se v letech 1971–1980 nastěhoval každý pátý občan ČSSR.⁷¹

2.2 Obyvatelstvo na sídlištích

V průběhu desetiletí, ve kterých probíhala výstavba sídlišť v Československu, se proměňovala skladba jejich obyvatel. V 50. letech vznikala sídliště převážně v místech spojených s rozsáhlou industrializací. Velkou část obyvatel tvořili horníci a pracovníci v těžkém strojírenství či v hutnictví. V 60. a 70. letech se začala ve větší míře rozvíjet družstevní výstavba a postupně se zlepšovala bytová situace. To vedlo k větší rozmanitosti struktury obyvatel, kterou částečně tvořili také obyvatelé přesídlovaní z oblastí, ve kterých docházelo k demolicím starých domů nebo jejich bloků.⁷²

Zintenzivnění bytové výstavby šlo ruku v ruce se zvyšující se porodností. V co nejkratším čase bylo potřeba postavit levné bydlení pro co největší počet obyvatel. Zatímco v západní Evropě začala stavba sídlišť již po druhé světové válce a svého vrcholu dosáhla v 60. letech, v Československu vyvrcholila v 70. letech a udržela se až do 80. let. Tento časový rozdíl způsobil, že se v západních zemích kritika sídlišť objevila dříve, již v 70. letech. Sídliště byla na západě kritizována především proto, že sloužila jako sociální bydlení. Spíše, než aby pomáhala situaci řešit, docházelo k utváření ghett, ve kterých se situace naopak zhoršovala. Oproti tomu v případě Československa obyvatelé sídlišť tvořily rozmanité sociální skupiny⁷³, jejichž skladba se výrazně nelišila od té ve starších částech měst.⁷⁴

Tehdejší československá bytová politika preferovala při rozdělování nových bytů mladé

---

⁶⁷ Petr Roubal, „Krise urbanistické moderny v socialismu“, *Soudobé dějiny* XXIV, č.3 (2017): 340, <https://www-cccoul-com.ezproxy.is.cuni.cz/search/viewpdf?id=656832> (staženo 16. listopadu 2023).

⁶⁸ Lada Hubatová-Vacková a Cyril Říha, *Husákovo 3+1* (Praha: VŠUP 2007), 20–21.

⁶⁹ Jiří Musil a kolektiv, *Lidé a sídliště* (Praha: Nakladatelství Svoboda 1985), 13.

⁷⁰ Václav Průcha a kol., *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992: 2. díl období 1945–1992* (Praha: Nakladatelství Oeconomica 2010), 674.

⁷¹ Tamtéž.

⁷² Jiří Musil a kolektiv, *Lidé a sídliště* (Praha: Nakladatelství Svoboda 1985), 312–313.

⁷³ Lada Hubatová-Vacková a Cyril Říha, *Husákovo 3+1* (Praha: VŠUP 2007), 48.

⁷⁴ Jiří Musil a kolektiv, *Lidé a sídliště* (Praha: Nakladatelství Svoboda 1985), 75.

rodiny s dětmi, což určovalo a ovlivnilo charakter sídlišť i do budoucna.⁷⁵ Na sídliště přicházely rodiny ze všech sociálních tříd. Z velké části ovšem zdejší obyvatelstvo tvořila střední třída, a to generace lidí narozených mezi roky 1945–1965. Vysokoškolského vzdělání mezi nimi dosahovalo pouze 10–15 % lidí, v Praze to bylo zhruba 20–25 %.⁷⁶ Tito obyvatelé nejčastěji pracovali jako zaměstnanci v administrativě, službách, školství či zdravotnictví.⁷⁷ Na sídlišti tak obyvatelstvo tvořili lidé ve věku kolem 35 let a děti do 15 let. Obyvatel ve středním nebo vyšším věku bylo méně, což se projevovalo v požadavcích na občanskou vybavenost, která se podřizovala majoritním věkovým skupinám.⁷⁸

Na sídlištích tak bylo postaveno mnoho hřišť včetně vodotrysků a dalších vodních prvků. Neformální konverzace mezi rodiči, kteří se na těchto místech setkávali, pomáhaly utvářet a udržovat sousedské vztahy. V mnoha ohledech bylo prostředí pro malé děti vhodnější než čtvrti v centru města. Děti zde měly dostatek bezpečného prostoru a blíž do přírody, především do lesoparků u okrajových sídlišť.⁷⁹

V důsledku velkého množství dětí na některých sídlištích nestačily kapacity školek a škol, takže děti musely dojíždět do jiných částí města. V 80. letech v některých školách probíhalo vyučování tzv. na směny, kdy chodila část dětí do školy ráno a druhá odpoledne.⁸⁰

Na sídliště se vedle mladých rodin stěhovaly také malé domácnosti starších manželů i jednotlivci. Skladbu obyvatel určovalo zejména to, k jakému účelu byly nové bytové soubory budovány. Pokud sídliště sloužila jako ubytování pro nové zaměstnance například průmyslového závodu, jednalo se spíše o mladé rodiny. Pakliže se na sídliště stěhovali obyvatelé ze starších částí města, kterým sídliště poskytovalo náhradní bydlení, převládali mezi nimi starší lidé, domácnosti dvojic nebo jednotlivci.⁸¹

Snaha o co nejrychlejší výstavbu vedla na některých sídlištích k tomu, že se lidé do hotových a obyvatelných bytů začínali stěhovat v době, kdy ještě nebyla dokončena ostatní

---

⁷⁵ Tomáš Hoření Samec a Michal Lehečka, *Panelová sídliště protikladů* (Praha: Sociologický ústav AV ČR 2020), 8.

⁷⁶ Tamtéž, 10.

⁷⁷ Jiří Musil a kolektiv, *Lidé a sídliště* (Praha: Nakladatelství Svoboda 1985), 77.

⁷⁸ Tamtéž, 20.

⁷⁹ Martin Veselý, „Počátky bydlení na Jižním Městě očima pamětníků“ in *Paneláci 2, Historie sídlišť v českých zemích 1945–1989: kritický katalog k výstavě Bydliště – panelové sídliště*, eds. Lucie Skřivánková, Rostislav Švácha, Martina Koukalová a Eva Novotná (Praha: Uměleckoprůmyslové muzeum, 2017), 224.

⁸⁰ „Historie do současnosti“, ZŠ Ke Kateřinkám, <https://zskaterinky.cz/o-skole/charakteristika-skoly/historie-skoly/> (staženo 27. prosince 2023)

⁸¹ Jiří Musil a kolektiv, *Lidé a sídliště* (Praha: Nakladatelství Svoboda 1985), 66–67.

infrastruktura, občanská vybavenost a služby. Dlouhé měsíce tak museli chodit přes stavenišť, často ještě nebyly hotové ani chodníky.⁸² Z počátku své existence měla sídliště nedostatek prodejen průmyslového zboží či opravářských služeb.⁸³

Bydlení na sídlištích bylo zprvu spojeno s velkou anonymitou. Lidé na sídliště přicházeli z různých koutů republiky, často se do města stěhovali z vesnic za prací. Obyvatelstvo tak bylo zprvu spíše náhodným uskupením lidí s odlišnými zvyklostmi a jejich sociální vazby byly utvářeny až v průběhu delšího soužití.⁸⁴ Výjimku tvořila podniková výstavba nebo státní byty přidělované jako služební, kde bylo pravděpodobnější, že by se sousedé mohli znát ze zaměstnání.⁸⁵ Zprvu ale na sídlištích chyběla místa k setkávání jako cukrárny, restaurace nebo knihovny.⁸⁶ V některých případech byla výstavba kulturního domu přesunuta až do plánů další pětiletky⁸⁷, což vedlo k větší závislosti na dojíždění za těmito službami, sportovním vyžitím či kulturou do jiných částí města. Situace se zlepšila ve chvíli, kdy byla tato infrastruktura dostavěna.⁸⁸ V případě pražského Jižního Města se tyto nedostatky týkaly zejména nejstarší zástavby z druhé poloviny 70. let. Kritika nedostatečné občanské vybavenosti přispěla k tomu, že Jižní Město II bylo v 80. letech dokončeno kompletně a včas.⁸⁹

V souvislosti s nedokončenou infrastrukturou sídliště nenabízela dostatek pracovních míst pro své obyvatele. Výjimky tvořilo několik místních obchodů, služeb, škol či zdravotnických středisek. Naprostá většina obyvatel tak musela za práci dojíždět do jiných částí měst. Proto byla sídliště označována jako „noclehárny“.⁹⁰

2.3 Asanace

Pojmem „asanace“ se obecně označuje soubor opatření, která mají zlepšit podmínky života obyvatel měst (např. budováním vodovodů a kanalizace), omezovat znečištění ovzduší, vody a půdy a zvyšovat standard bydlení. K prvním asanacím docházelo v některých

⁸² Lada Hubatová-Vacková a Cyril Říha, *Husákovo 3+1* (Praha: VŠUP 2007), 91.

⁸³ Jiří Musil a kolektiv, *Lidé a sídliště* (Praha: Nakladatelství Svoboda 1985), 317.

⁸⁴ Tamtéž, 21.

⁸⁵ Martin Veselý, „Počátky bydlení na Jižním Městě očima pamětníků“ in *Paneláci 2, Historie sídlišť v českých zemích 1945–1989: kritický katalog k výstavě Bydliště – panelové sídliště*, eds. Lucie Skřivánková, Rostislav Švácha, Martina Koukalová a Eva Novotná (Praha: Uměleckoprůmyslové muzeum, 2017), 223.

⁸⁶ Jiří Musil a kolektiv, *Lidé a sídliště* (Praha: Nakladatelství Svoboda 1985), 317.

⁸⁷ Petr Roubal, „Plánování Prahy v 80.–90. letech: Sebedestrukce urbanistické expertizy“, in *Architekti dlouhé změny: Expertní kořeny postsocialismu v Československu*, ed. Michal Kopeček (Praha: Argo 2019), 321.

⁸⁸ Jiří Musil a kolektiv, *Lidé a sídliště* (Praha: Nakladatelství Svoboda 1985), 157.

⁸⁹ Martin Veselý, „Počátky bydlení na Jižním Městě očima pamětníků“ in *Paneláci 2, Historie sídlišť v českých zemích 1945–1989: kritický katalog k výstavě Bydliště – panelové sídliště*, eds. Lucie Skřivánková, Rostislav Švácha, Martina Koukalová a Eva Novotná (Praha: Uměleckoprůmyslové muzeum, 2017), 222–223.

⁹⁰ Jiří Musil a kolektiv, *Lidé a sídliště* (Praha: Nakladatelství Svoboda 1985), 20.

evropských městech již v 18. století, například v Paříži. Ve větší míře pak v 19. století, kdy se ve velkém rozvíjela města a bylo třeba řešit hygienické problémy ve staré zástavbě. V této době se stal termín „asanace“ synonymem pro plošné demolice celých městských čtvrtí. Příkladem může být bourání bývalých pražských čtvrtí Josefov a Na Františku na přelomu 19. a 20. století.⁹¹

Pojem asanace ale nemusí nutně znamenat jen bourání velkých souborů budov. Může se jednat o stavební nebo jinou úpravu nebo částečné zbourání solitérní budovy na základě nařízení stavebního úřadu. V tomto smyslu pak asanace znamená spíše úpravu závad jednotlivých staveb, které nevyhovují požadavkům výstavby obce či města.⁹² Příkladem může být asanace historického jádra v Českém Krumlově na přelomu 80. a 90. let 20. století, kdy oprava polorozpadlé historické zástavby, vedla k její záchraně.⁹³

V Praze došlo kromě Žižkova například k asanacím ve Vysočanech. Měl se bourat Starý Břevnov a Smíchov.⁹⁴

K rozsáhlé asanaci v poněkud odlišném slova smyslu došlo v případě severočeského města Most. Zde nebyly asanovány jednotlivé budovy či městské čtvrti, ale kvůli těžbě uhlí zde bylo obětováno celé staré město s 15 tisíci obyvateli. Nevzniklo zde tedy nové město na místě toho starého. Ze starého Mostu, se svou více než sedmisetletou historií, zůstala zachována malá část vilové zástavby a pozdně gotický kostel Nanebevzetí Panny Marie.⁹⁵

Příčinou špatného stavu budov v severočeském Mostě bylo zejména zastavení investic do rozvoje města způsobené dlouhodobou nejistotou ohledně jeho budoucnosti. O přítomnosti uhlí pod starým městem se vědělo již v 19. století.⁹⁶ Z toho důvodu byly domy dlouhodobě špatně udržované, 300 z 1300 domů bylo v havarijním stavu. Šedesát procent obyvatel žilo v jednopokojových bytech převážně bez koupelny. O špatných socioekonomických

---

⁹¹ Kolektiv autorů, *Technický slovník naučný I. díl A-Č* (Praha: Encyklopedický dům 2001), <https://www.ptejteseknihovny.cz/dotazy/sanace-asanace-rekultivace> (staženo 11. listopadu 2023).

⁹² Věra Vlková a Zdeněk Poleno, *Lesnický naučný slovník: Díl I, A-O* (Praha: Agrospoj 1994) <https://www.ptejteseknihovny.cz/dotazy/sanace-asanace-rekultivace> (staženo 11. listopadu 2023).

⁹³ Zuzana Gabajová, „Krumlovská osmdesátá. Rok 1987 očima městských kronikářů“, *Českokrumlovský deník.cz*, 14. ledna 2022, https://ceskokrumlovsky.denik.cz/zpravy_region/krumlovska-osmdesata-rok-1987-ocima-mestskych-kronikaru-20220114.html (staženo 5. listopadu 2023).

⁹⁴ David Halatka, „Žižkov byl nedůstojný socialistických lidí“, *Metro.cz*, 20. května 2018, https://www.metro.cz/praha/zizkov-byl-nedustojny-socialistickych-lidi.A180517_192301_metro-praha_pur (staženo 13. listopadu 2023).

⁹⁵ Matěj Spurný, *Most do budoucnosti: laboratoř socialistické modernity na severu Čech* (Praha: Nakladatelství Karolinum 2016), 17.

⁹⁶ Tamtéž.

podmínkách vypovídá fakt, že více než desetina rodin sdílela byt se dvěma i více dalšími rodinami.⁹⁷ O bourání města bylo rozhodnuto v první polovině 60. let a od roku 1965 bylo dalších 22 let postupně demolováno.⁹⁸ Na místě o kus dál, které nebylo ohroženo těžbou uhlí, vyrostlo zcela nové panelové město, které mělo být „*racionálně uspořádaným městem s odpovídajícím centrem*“.⁹⁹

K asanacím a přestavbám měst docházelo a dochází samozřejmě i v zahraničí. Ve Velké Británii vznikaly ve spojitosti s rozvojem průmyslu v 19. století dělnické městské čtvrti, „*z nichž se mnohé postupně měnily ve slumy jak v hygienickém, tak sociálním smyslu.*“¹⁰⁰ Přestavby těchto čtvrtí po druhé světové válce ale podle britských sociologů nebyly vhodně provedeny. Studie sociologů Michaela Younga a Petera Willmotta popisuje přestavbu londýnské čtvrti Bethnal Green, která byla během války částečně zničena a později bourána plánovaně. Sociologové zde kritizují přesunutí obyvatel na okraj Londýna, které zapříčinilo zpřetrhání vazeb v sousedské komunitě. Pokud by totiž byly stěhovány širší rodiny nebo sousedství společně do nových bloků budov, nemusely být podle jmenovaných sociologů tyto vazby narušeny. Od 50. let se ve Velké Británii začalo více dbát na sociologické průzkumy v místě plánovaných asanovaných území. V roce 1968 byl zaveden zákon, který kladl větší důraz na respektování původních mezilidských vazeb při plánování měst. Součástí byla také participace obyvatel. Ne všude ale byly tyto nové přístupy využity. Na příkladu opakovaně asanované čtvrti Gorbals v Glasgow můžeme vidět, že nerespektování sociální skladby lokálních společenství, jejich sociálně-ekonomických návyků a způsobu života vedlo k tomu, že se negativa přenesla i do nových vysokopodlažních budov. Obyvatelé k nim neměli vztah, začaly rychle chátrat a rostla kriminalita. Poslední třetí přestavba se uskutečnila v 90. letech 20. století.¹⁰¹

Podobně k asanacím přistupovali ve Spolkové republice Německo. V případě berlínské čtvrti Kreuzberg (část tehdejšího Západního Berlína) byly domy z 19. století také modernizovány v součinnosti s jejich obyvateli. Němečtí urbanisté si ve stejné době, kdy už byly známy plány na asanaci Žižkova, byli vědomi toho, že „*v urbanistické koncepci může být*

---

⁹⁷ Matěj Spurný, *Most do budoucnosti: laboratoř socialistické modernity na severu Čech* (Praha: Nakladatelství Karolinum 2016), 15–16.

⁹⁸ Tamtéž, 27–32.

⁹⁹ Tamtéž.

¹⁰⁰ Jiří Horský, *Žižkov (za)chráněný: katalog výstavy* (FPS Repro 2012), 20.

¹⁰¹ Tamtéž, 21.

ukryta paměť místa. ¹⁰²

Pokud se podíváme do jiných zemí východního bloku, i zde docházelo k asanacím. Na specifickém příkladu rumunské Bukurešti můžeme sledovat přestavbu centra města z rozhodnutí vůdce, kolem kterého byl silnou propagandou budován kult osobnosti. Poté, co město v roce 1977 zasáhlo silné zemětřesení a bylo poškozeno několik desítek budov v centru města, získal komunistický prezident Nicolae Ceaușescu záminku k vybudování svého megalomanského sídla Palác lidu, dnešního sídla parlamentu. Kromě paláce byl vystavěn široký bulvár s novými několikapatrovými budovami, kterým musely ustoupit nejstarší městské čtvrtě s historickými i sakrálními stavbami. Přes 40 tisíc obyvatel bylo nuceno přestěhovat se na panelová sídliště na okraji města. Obklopování se luxusem prezidentského páru na úkor obyvatelstva města, které trpělo špatnou ekonomickou situací země, nedostatkem jídla, vypínáním elektřiny a tepla, přispělo k frustraci, která vyústila k jediné popravě prezidenta v zemích východního bloku v revolučním roce 1989.¹⁰³

2.4 Historie Žižkova

Přestože se tato práce zaměřuje na období tzv. normalizace, v krátkosti připomeňme i dřívější historii Žižkova. Velká část zbouraných budov byla historicky spojena s významným rozvojem této městské části.

Na území dnešního Žižkova se ve středověku nacházela osada Olšany, jejíž existence je doložená již z roku 1394. Z Pražského hradu přes ni vedla prastará zemská stezka vedoucí směrem k Hradci Králové a dále až do Krakova. Významného rozvoje se dnešní městská čtvrť Žižkov dočkala v 19. století ve spojitosti s industrializací v průběhu průmyslové revoluce, což dokládají následující čísla. Ještě v polovině 19. století žilo na území pozdějšího Žižkova pouze 213 obyvatel. Záhy ale nastal mohutný rozvoj tohoto území. V roce 1880 zde žilo 21 tisíc obyvatel a o deset let později téměř dvojnásobek, 41 tisíc obyvatel.¹⁰⁴ Nově příchozími byli hlavně lidé z venkova, kteří se stěhovali za prací v pražských továrnách. Stěhovali se sem ale i někteří Židé z právě bouraného bývalého ghetta v Josefově nebo drobní řemeslníci.¹⁰⁵ Symbolem na kopci budovaného Žižkova se staly prudké úzké ulice, pavlačové domy, malá

---

¹⁰² Jiří Horský, *Žižkov (za)chráněný: katalog výstavy* (FPS Repro 2012), 52.

¹⁰³ Filip Ludvík, „Rumunsko v reflexi českého samizdatu a českého exilového tisku“ (diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, 2017), 48–49.

¹⁰⁴ Jiří Horský, *Žižkov (za)chráněný: katalog výstavy* (FPS Repro 2012), 17.

¹⁰⁵ Martina Foldynová, „O Žižkově se mluví jako o dělnické čtvrti, ale není to pravda, říká architekt Ivan Vavřík“, Český rozhlas, Radio Wave, 25. července 2020, <https://wave.rozhlas.cz/o-zizkove-se-muvi-jako-o-delnicke-ctvrti-ale-neni-pravda-rika-architekt-ivan-8235837> (staženo 13. listopadu 2023).

náměstí i propojovací schodiště.¹⁰⁶

Název Žižkov se začal používat v roce 1877 poté, co v roce 1875 Zemský výbor rozdělil Královské Vinohrady na dva díly: dnešní Žižkov tvořený 354 domy a Královské Vinohrady tvořený 235 domy.¹⁰⁷ Na rozdíl od Žižkova se tehdejší developeři a politici z menších Královských Vinohrad rozhodli vybudovat z neucelené obce moderní město s dostatečně širokými ulicemi a náměstími. Na Královských Vinohradech byla věnována také péče vyrovnání výškových rozdílů ulic, které jsou pro Žižkov typické dodnes.¹⁰⁸ První obecní volby se na Žižkově konaly v prosinci roku 1877 a prvním starostou se stal národovec Karel Hartig. V roce 1881 byl Žižkov povýšen na město.¹⁰⁹ Až do roku 1918 u samostatných pražských předměstí přetrvával odpor k připojení k městu Praze. Se vznikem československé republiky v roce 1918, jejímž hlavním městem se Praha stala, však tento odpor nebyl již dále opodstatněný.¹¹⁰ K 1. lednu 1922 byl Žižkov připojen k Velké Praze a stal se její součástí.¹¹¹

Pro svou specifickou atmosféru přitahoval Žižkov řadu volnomyšlenkářů, bohémů i umělců, například spisovatele Jaroslava Haška nebo Františka Sauera. Žil zde básník Jaroslav Seifert, spisovatel Vladimír Neff nebo malířka Toyen.¹¹²

Žižkov se jako městská část rozvíjel i v dalších letech. Poděbradova třída (pozdější Koněvova třída, dnešní Hartigova) představovala až do 60. let hlavní osu rozvoje městské části. Navyšující se automobilová doprava přispěla ke vzniku plánů na přestavbu Žižkova.¹¹³

2.5 Urbanismus v Praze a přestavba Žižkova

Pro vznik a realizaci zmíněných plánů bylo klíčové zřízení Útvaru hlavního architekta města Prahy v roce 1961.¹¹⁴ Plány z šedesátých let počítaly s rozsáhlými změnami bydlení. V první fázi mělo dojít k výstavbě velkých panelových sídlišť (představených v kapitole 2.1),

---

¹⁰⁶ „Žižkov není Harlem.“ Asanace měla před 40 lety změnit svéráznou čtvrť v sídlišť, Česká televize, ČT 24, 22. července 2017, <https://ct24.ceskatelevize.cz/regiony/2180425-zizkov-neni-harlem-asanace-mela-pred-40-lety-zmenit-sveraznou-ctvrt-v-sidliste> (staženo 13. listopadu 2023).

¹⁰⁷ Pavel Augusta, *Kniha o Praze 3* (Praha: Nakladatelství MILPO 1994), 12.

¹⁰⁸ Kolektiv autorů, *Praha 3 křížem kráčem* (Praha: MIPLO MEDIA, 2008), 12.

¹⁰⁹ Pavel Augusta, *Kniha o Praze 3* (Praha: Nakladatelství MILPO 1994), 11–14.

¹¹⁰ Kolektiv autorů, *Praha 3 křížem kráčem* (Praha: MIPLO MEDIA, 2008), 13.

¹¹¹ Pavel Augusta, *Kniha o Praze 3* (Praha: Nakladatelství MILPO 1994), 11–16.

¹¹² Dan Poláček, Pavel Švec, „Tenkrát na Žižkově. Úžasné staré fotografie „Montmartru“, jemuž hrozilo zbourání“, Aktuálně.cz, 22. srpna 2022, https://zpravy.aktualne.cz/domaci/tenkrat-na-zizkove-unikatni-stare-fotografie-prazske-ctvrti/r%7E75986ce4b3cd11ebb9860cc47ab5f122/?utm_campaign=&utm_medium=z-boxiku&utm_source=www.seznam.cz (staženo 13. listopadu 2023).

¹¹³ Jiří Horský, *Žižkov (za)chráněný: katalog výstavy* (FPS Repro 2012), 17.

¹¹⁴ Petr Roubal, „The Battle of Žižkov: Urban Planners' Transition from Heritage Protection to Neoliberal Discursive Planning“, *Journal of Urban History* 47, č.3 (2021): 496.

kteřá měla umožnit přesun obyvatel z pražských čtvrtí postavených v 19. století, jejichž asanace měla být druhou fází. Podle sčítání lidu z března 1961 nemělo v Praze 31 procent domácností vlastní záchod a 46 procent vlastní koupelnu.¹¹⁵ Tyto čtvrti byly z pohledu tehdejších urbanistů přelidněné a hygienicky nevyhovující. Do roku 1980 mělo dojít ke zbourání téměř všech bloků, které byly postaveny od poloviny 19. století do roku 1900.¹¹⁶

V roce 1961 žilo na Žižkově téměř 93 tisíc obyvatel.¹¹⁷ Velké množství z nich v malých bytech a hustota dosahovala až 2 000 obyvatel na hektar. Nové plány s panelovými domy na asanovaném území počítaly s hustotou 350 obyvatel na hektar.¹¹⁸ Poslední třetí fáze obsahovala plán na zbourání všech čtvrtí postavených ve 30. letech 20. století, včetně Josefova, od jehož předešlé asanace uběhlo pouze šedesát let. Přesto i tyto čtvrti měly být nahrazeny panelovou výstavbou. Znamenalo by to bezpochyby mimořádnou historickou a kulturní ztrátu, která však za daných souvislostí nebyla příliš zohledňována.¹¹⁹

Důvod, proč mělo dojít k takto rozsáhlým demolicím bylo několik. Urbanisté se domnívali, že ani modernizací staré zástavby nebylo možné dosáhnout odstranění všech nedostatků jako byl nedostatek slunce, zeleně, hřišť pro děti nebo špatné odvětrávání dvorů, takže by se podle nich muselo časem k demolicím stejně přistoupit. Proto ve svých plánech rovnou přicházeli s výstavbou nových domů. Velkou roli sehrála také ekonomická stránka bytové politiky, protože pro monopolní dodavatele centrálně plánovaného hospodářství nebylo stavění a oprava domů tradičními zděnými technologiemi perspektivní.¹²⁰ V Československu chyběly cihlářny, řemeslníci i zedníci, vyráběl se jen omezený počet typů oken a dveří¹²¹, které nebyly vhodné pro pavlačové domy. Převládala masová výroba. Mezi jednotlivými úrovněmi bydlení byly velké rozdíly a díky unifikované nové výstavbě bylo snadnější tyto rozdíly vyrovnat. Plány navíc respektovaly nové urbanistické standardy jako dostatek světla, zeleně

---

¹¹⁵ Petr Roubal, „Krise urbanistické moderny v socialismu“, *Soudobé dějiny* XXIV, č.3 (2017): 345–346, <https://www.ceeol-com.ezproxy.is.cuni.cz/search/viewpdf?id=656832> (staženo 16. listopadu 2023).

¹¹⁶ Tamtéž, 344.

¹¹⁷ Petr Čornej, *Husité na Žižkově: pomíjivá paměť pražské periferie* (Praha: Nakladatelství Paseka, 2023), 244.

¹¹⁸ Petr Roubal, „The Battle of Žižkov: Urban Planners' Transition from Heritage Protection to Neoliberal Discursive Planning“, *Journal of Urban History* 47, č.3 (2021): 496, <https://doi.org/10.1177/0096144220908881> (staženo 16. listopadu 2023).

¹¹⁹ Petr Roubal, „Plánování Prahy v 80.–90. letech: Sebedestrukce urbanistické expertizy“, in *Architekti dlouhé změny: Expertní kořeny postsocialismu v Československu*, ed. Michal Kopeček (Praha: Argo 2019), 317–318.

¹²⁰ Jiří Horský, *Žižkov (za)chráněný: katalog výstavy* (FPS Repro 2012), 17.

¹²¹ Kateřina Lopatová, „Praha vlastně do těch panelákových sídlišť vybuchla...: S Ivo Obersteinem o asanaci Žižkova, Archiweb, 16. prosince 2009, <https://www.archiweb.cz/en/news/praha-vlastne-do-tech-panelakovych-sidlist-vybuchla> (staženo 13. listopadu 2023).

i občanského vybavení.¹²²

V 60. letech v Praze vznikala panelová sídliště Petřiny, Červený vrch, Pankrác, Krč, nový Spořilov, Zahradní město či Novodvorská. Je třeba zmínit, že souběžně s připravovanou asanací došlo i na Žižkově k výstavbě sídlišť na nezastavěných plochách. Sídlíště Chmelnice a Jarov byla největším přírůstkem do žižkovského bytového fondu od roku 1945. V první polovině 70. let pokračovala výstavba na Jarově a také mezi Ohradou a Balkánem.¹²³

V průběhu 60. let se ale začali ozývat první kritici socialistické bytové výstavby. Vadil jim především přístup k veřejnému prostoru na sídlištích, který se výrazně lišil od tradičních ulic. Z této kritiky vzešel například projekt Jihozápadního města Ivo Obersteina z roku 1968, na kterém můžeme, na rozdíl od dříve navrženého Jižního města, vidět větší důraz na městský charakter s imitací tradičních náměstí a ulic.¹²⁴

V roce 1976 byl schválen nový územní plán, který se soustředil na již existující i nově vznikající sídliště. Vzhledem k tomu, že dopravní infrastruktura byla značně zatížena, panovaly snahy na přesunutí pracovních příležitostí z centra do jiných částí města. Územní plán z roku 1986 již nepočítal s výstavbou dalších tak rozsáhlých sídlišť, a naopak více ctil tradiční rozložení města a jeho funkce.¹²⁵ Oba tyto plány přicházely se změnou v přístupu ke čtvrtím z 19. století. Plány se více soustředily na jejich přestavbu a sídliště stavěné na zelené louce měly sloužit pouze pro přesun obyvatelstva z asanovaných částí města. Vzhledem k již zmíněnému respektu k tradičnímu rozložení města byly nové domy stavěny převážně na místě bouraných budov a jejich výška kopírovala okolní zástavbu.¹²⁶

Zaměříme se nyní na samotnou přestavbu Žižkova. Jednalo se o první velký zásah v dějinách Prahy po druhé světové válce, na kterém měly být vyzkoušeny nové možnosti i limity československého stavebnictví. Z pohledu urbanistů se jednalo o prestižní projekt, který počítal s rozpočtem 1,5 miliardy tehdejších korun.¹²⁷ Jak bylo zmíněno výše, velkým problémem Žižkova byla velká hustota obyvatel, špatné hygienické podmínky, vytápění uhlím,

---

¹²² Petr Roubal, „Krise urbanistické moderny v socialismu“, *Soudobé dějiny* XXIV, č.3 (2017): 345–346, <https://www-ccc-ol-com.ezproxy.is.cuni.cz/search/viewpdf?id=656832> (staženo 16. listopadu 2023).

¹²³ Petr Čornej, *Husité na Žižkově: pomíjívá paměť pražské periferie* (Praha: Nakladatelství Paseka, 2023), 248–250.

¹²⁴ Petr Roubal, „Plánování Prahy v 80.–90. letech: Sebedestrukce urbanistické expertizy“, in *Architekti dlouhé změny: Expertní kořeny postsocialismu v Československu*, ed. Michal Kopeček (Praha: Argo 2019), 318–319.

¹²⁵ Tamtéž, 319.

¹²⁶ Tamtéž, 320.

¹²⁷ Tamtéž, 328.

stav inženýrské infrastruktury a stavební kvality bytového fondu. Kvůli stavební uzávěře, která omezovala možnosti na opravu domů, byly typické místní pavlačové domy s dvorky, které tvořily velkou část asanovaných domů, velmi zanedbané.¹²⁸ Úmrtnost byla na Žižkově nejvyšší v celé Praze. Kvůli špatným životním podmínkám se řada obyvatel odstěhovala do jiných částí Prahy. Spolu s přirozeným úbytkem poklesl mezi lety 1961 a 1970 počet obyvatel o 8 000.¹²⁹ Vedle toho i zde zároveň rostla automobilová doprava, které dosavadní infrastruktura přestávala stačit. To vedlo urbanisty k plánům, kde hrála nová tzv. Žižkovská radiála a snaha „*vyzkoušet v praxi přestavbu města ve velkém rozsahu.*“¹³⁰

S prvním projektem asanace Žižkova přišli v roce 1963 architekti Stanislav Horák a Ivo Oberstein. Podle jejich projektu, ze kterého byl nakonec realizován pouhý zlomek. Mělo dojít k úplné asanaci Žižkova a k výstavbě samostatných panelových bloků obklopených pásy zeleně. Zůstat měl stát pouze neogotický kostel sv. Prokopa na Sladkovského náměstí.¹³¹

Teprve až velká výstavba panelových sídlišť na začátku 70. let vedla k vytvoření nových plánů. Těch bylo více a lišily se svou radikalitou. Některé plány například obsahovaly rozšíření stávajících hlavních ulic. První z nich přišel od Projektového ústavu dopravních a inženýrských staveb (PÚDIS) v roce 1972. Návrh předkládal nutnost plošné asanace, výstavby nových domů a mimoúrovňové křížení ulic Husitská – Prokopova. Koněvova ulice byla v tomto plánu protažena směrem k Italské. S dalším návrhem přišel liberecký SIAL, který také navrhoval rozsáhlou asanaci, ale měl i snahy zachovat původní ulice. Stejně jako předchozí návrh počítal s páteří dopravní komunikaci Husitská – Prokopova.¹³²

Nakonec byl projektováním přestavby Žižkova pověřen Státní ústav pro rekonstrukci památkových měst a objektů (SÚRPMO), od kterého si hlavní architekt hl. m. Prahy Blahomír Borovička sliboval citlivější přístup.¹³³ Přestavba byla rozdělena do dvou etap: v rámci I. etapy, která proběhla v letech 1973–1984, došlo k demolicím budov, vystěhování obyvatel na sídliště

---

¹²⁸ Fefík, „Kdyby nebyla sametová revoluce, Žižkov by vypadal úplně jinak. Všude samé paneláky a uprostřed magistrála“, *Náš region*, 7. července 2018 <https://nasregion.cz/kdyby-nebyla-sametova-revoluce-zizkov-by-vypadal-uplne-jinak-vsude-same-panelaky-a-uprostred-magistrala-51137/> (staženo 13. listopadu 2023).

¹²⁹ Petr Čornej, *Husité na Žižkově: pomíjivá paměť pražské periferie* (Praha: Nakladatelství Paseka, 2023), 253–254.

¹³⁰ Martin Koukalová, „Když staré ustupuje novému: asanace během normalizace“ in *Paneláci 2, Historie sídlišť v českých zemích 1945–1989: kritický katalog k výstavě Bydliště – panelové sídliště*, eds. Lucie Skřivánková, Rostislav Švácha, Martina Koukalová a Eva Novotná (Praha: Uměleckoprůmyslové muzeum, 2017), 241.

¹³¹ Petr Roubal, „Plánování Prahy v 80.–90. letech: Sebedestrukce urbanistické expertizy“, in *Architekti dlouhé změny: Expertní kořeny postsocialismu v Československu*, ed. Michal Kopeček (Praha: Argo 2019), 329.

¹³² Jiří Horský, *Žižkov (za)chráněný: katalog výstavy* (FPS Repro 2012), 18.

¹³³ Petr Roubal, „Plánování Prahy v 80.–90. letech: Sebedestrukce urbanistické expertizy“, in *Architekti dlouhé změny: Expertní kořeny postsocialismu v Československu*, ed. Michal Kopeček (Praha: Argo 2019), 329.

a výstavbě panelových domů v okolí Olšanského náměstí a Komenského náměstí. Ve II. etapě mělo dojít k vybudování tzv. Žižkovské radiály.¹³⁴

Samotnou asanaci přitom odstartovala spíše náhoda. Při budování podzemní telefonické infrastruktury z Fibichovy ulice do tehdy stavěné Ústřední telekomunikační budovy došlo v roce 1971¹³⁵ k narušení statiky domů u Olšanského náměstí. Budovy se začaly hroutit a lidé se tak museli urychleně vystěhovat.¹³⁶ Vedle okolí Olšanského náměstí se v následujících letech asanace dotkla prostoru mezi ulicemi Ostromečská, Jeseniova, Rokycanova a Koněvova třída. Zbouráno zde bylo 15 bloků domů. Ulice Budovcova a Kaplířova zcela zanikly.¹³⁷

Na rozdíl od panelové výstavby na sídlištích v okrajových částech Prahy, v případě Žižkova byl kladen velký důraz na to, aby nové budovy starou zástavbu výrazně nepřevyšovaly. Z toho důvodu u nich v okolí Komenského náměstí nebyly postaveny klasické strojovny výtahů. Poslední patra byla zešíkmena a byly v nich vybudovány ateliéry pro umělce. Oproti panelovým domům na sídlištích na okrajích Prahy, byla na Žižkově větší snaha o respektování městského prostoru. Do přízemí nových domů tak byly umístěny obchody a služby, například na Olšanském náměstí.¹³⁸ Některými kritizované bylo v celkovém objemu asanace snížení počtu bytů, jejichž počet měl klesnout z 2 700 na 1 900.¹³⁹

Asanace se dotkla zhruba 4 500 obyvatel Žižkova, kteří se museli přestěhovat.¹⁴⁰ Zbouráno bylo celkem 150 obytných domů. Ne všechny přitom ale byly v tak špatném stavu, aby byla jejich demolice skutečně nutná.¹⁴¹ Přesto, pokud se podíváme na kvalitu bytového fondu ve zbouraných budovách, z 80,6 % jej tvořily jednopokojové byty s převážně jedním

---

¹³⁴ Martin Koukalová, „Když staré ustupuje novému: asanace během normalizace“ in *Paneláci 2, Historie sídlišť v českých zemích 1945–1989: kritický katalog k výstavě Bydliště – panelové sídliště*, eds. Lucie Skřivánková, Rostislav Švácha, Martina Koukalová a Eva Novotná (Praha: Uměleckoprůmyslové muzeum, 2017), 241.

¹³⁵ Tamtéž.

¹³⁶ „Žižkov není Harlem.“ Asanace měla před 40 lety změnit sveráznou čtvrť v sídliště“, Česká televize, ČT 24, 22. července 2017, <https://ct24.ceskatelevize.cz/regiony/2180425-zizkov-neni-harlem-asanace-mela-pred-40-lety-zmenit-sveraznou-ctvrt-v-sidliste> (staženo 13. listopadu 2023).

¹³⁷ Petr Čornej, *Husité na Žižkově: pomíjivá paměť pražské periferie* (Praha: Nakladatelství Paseka, 2023), 256–257.

¹³⁸ Petr Roubal, „Plánování Prahy v 80.–90. letech: Sebedestrukce urbanistické expertizy“, in *Architekti dlouhé změny: Expertní kořeny postsocialismu v Československu*, ed. Michal Kopeček (Praha: Argo 2019), 329.

¹³⁹ Fefík, „Kdyby nebyla sametová revoluce, Žižkov by vypadal úplně jinak. Všude samé paneláky a uprostřed magistrála“, *Náš region*, 7. července 2018 <https://nasregion.cz/kdyby-nebyla-sametova-revoluce-zizkov-by-vypadal-uplne-jinak-vsude-same-panelaky-a-uprostred-magistrala-51137/> (staženo 13. listopadu 2023).

¹⁴⁰ Jakub Kučera, „Architekt Vavřík: Z komunistů jsme měli srandu. Opravoval jsem Karlštejn a po večerech zlobil bolševiky“, *Čtí doma.cz*, 18. května 2018, <https://www.ctidoma.cz/osobnosti/2018-05-18-architekt-vavrik-z-komunistu-j sme-meli-srandu-opravoval-jsem-karlstejn-po-vecerech> (staženo 13. listopadu 2023).

¹⁴¹ David Halatka, „Žižkov byl nedůstojný socialistických lidí“, *Metro.cz*, 20. května 2018, https://www.metro.cz/praha/zizkov-byl-nedustojny-socialistickych-lidi.A180517_192301_metro-praha_pur (staženo 13. listopadu 2023).

či dvěma obyvateli. Záchod mělo 27 % bytů a vlastní koupelnu jen 20 % bytů.¹⁴² Během let 1970 až 1990 klesl počet obyvatel Žižkova o 28,5 tisíce osob, tedy téměř o 34 %.¹⁴³

Ve II. etapě mělo dojít k vybudování zmíněné mohutné radiály. Podle dokumentace se připravovalo rozšíření hlavního průtahu Žižkovem od Sladkovského náměstí dolů k Husitské ulici. Velká část dnešní Seifertovy ulice měla být vedena pod zemí. Prokopova ulice měla být překryta železobetonovými deskami a okolní ulice zvýšené sutí z demolic. Ještě na začátku roku 1989 se oficiálně počítalo s demolicí 86 % domů v oblasti ulic Rokycanova, Cimburkova, Štítného a Lupáčova. Tato etapa, jejíž příprava trvala více než deset let¹⁴⁴, však z ekonomických, společenských i politických důvodů nakonec už realizována nebyla.¹⁴⁵

2.6 Kritika

Ve druhé polovině 80. let během Gorbačovovy perestrojky došlo k určitému uvolnění a možnostem větší diskuse ohledně přístupu k architektuře druhé poloviny 19. století. Problematika sídlišť byla odsunuta do pozadí. Stěžejním tématem se stala kritika necitlivého zacházení s těmito městskými čtvrtěmi a pronikání panelové technologie do centra měst.¹⁴⁶

Dosavadní asanace Žižkova byla ekonomicky velmi nákladná, důsledkem čehož se prodlužovalo plánování další etapy. Velkou pozornost mezi mladými urbanisty i samotnými projektanty žižkovské asanace vyvolaly pochybnosti o tom, jestli byl zásah do tradičních vazeb mezi starousedlíky správným rozhodnutím.¹⁴⁷

Právě mladá generace architektů (narozených přibližně koncem 50. let) se na rozdíl od kritiky 60. a 70. let, která cílila na dodržování tradiční městské struktury, zaměřovala na celkový přístup socialistického režimu ke starým městským čtvrtím. Kritizovala velké státní podniky, které z výstavby těžily, i ekonomickou stránku asanace. Jejich protest však byl podle architekta Ivana Vavříka spíše zástupnou kritikou celého komunistického režimu.¹⁴⁸ „*Pro nás to tehdy nebyl primárně boj za záchranu starého Žižkova, chtěli jsme to bolševikům prostě nandat*

---

¹⁴² Jiří Horský, *Žižkov (za)chráněný: katalog výstavy* (FPS Repro 2012), 18.

¹⁴³ Petr Čornej, *Husité na Žižkově: pomíjivá paměť pražské periferie* (Praha: Nakladatelství Paseka, 2023), 258.

¹⁴⁴ Jiří Horský, *Žižkov (za)chráněný: katalog výstavy* (FPS Repro 2012), 18–19.

¹⁴⁵ Martin Koukalová, „Když staré ustupuje novému: asanace během normalizace“ in *Paneláci 2, Historie sídlišť v českých zemích 1945–1989: kritický katalog k výstavě Bydliště – panelové sídliště*, eds. Lucie Skřivánková, Rostislav Švácha, Martina Koukalová a Eva Novotná (Praha: Uměleckoprůmyslové muzeum, 2017), 241.

¹⁴⁶ Petr Roubal, „Plánování Prahy v 80.–90. letech: Sebedestrukce urbanistické expertizy“, in *Architekti dlouhé změny: Expertní kořeny postsocialismu v Československu*, ed. Michal Kopeček (Praha: Argo 2019), 325.

¹⁴⁷ Tamtéž, 329.

¹⁴⁸ Tamtéž, 326.

*a Žižkov byl skvělým symbolem. Příkladem místa, kde se to dělalo špatně.*¹⁴⁹

Formou samizdatových novinových článků a letáků protestovali mladí architekti kolem architekta Ivana Vavříka proti dalšímu bourání Žižkova. Požadovali vyhotovení nového územního plánu, modernizaci stávajících objektů a také zapojení veřejnosti. Na základě sehnáných plánů a informací napsali článek „*Žižkov před zbouráním*“, který spustil následnou, nejen odbornou diskusi.¹⁵⁰

Objektem jejich snahy se stala škola na Komenském náměstí, která měla být v rámci asanace zbourána.¹⁵¹ Na historickou hodnotu budovy upozorňoval v *Rudém právu* tajemník Svazu českých architektů Václav Kasalický. Tvrdil, že „*stavba patří k nejstarším domům původní zástavby a že v jiných zemích by se otázka její demolice stala předmětem veřejného hlasování místo toho, aby byli občané postaveni před hotovou věc.*“¹⁵²

Cílem protestu zveřejněného v týdeníku *Tvorba* bylo poukázat nejen na historickou hodnotu budov odsouzených k demolici, ale také „*prokázat, že asanace je výrazně dražší než modernizace.*“¹⁵³ Do veřejné diskuse, kterou započaly zveřejněné články generace mladých architektů, se zapojily nejen experti, ale také instituce. Přestože autoři projektu asanace Žižkova ze SÚRPMO ve své reakci v *Tvorbě* spíše obhajovali svůj postup, vůči kritice se výrazně nevymezovali. Tvrdili, že změny, které provedli, se oproti původním plánům snažily respektovat městskou strukturu. Jediné, s čím zcela nesouhlasili, byly návrhy kritiků, že by se na modernizaci mělo podílet i obyvatelstvo, jak tomu bylo v západní Evropě.¹⁵⁴

Naopak velmi ostře se proti kritice vymezili generální ředitel Výstavby hlavního města Prahy Jan Janák a vedoucí tajemník Městského výboru KSČ v Praze Miroslav Štěpán, podle kterých byl Žižkov „*pozůstatkem špatného bydlení z buržoazní republiky*“ a „*výplod*

---

¹⁴⁹ Karel Knobloch, „GALERIE: Asanace pražského Žižkova na unikátních snímcích. Jak se měla svérázná čtvrť proměnit v panelákové sídliště“, INFO.cz, 15. května 2018, <https://www.info.cz/zpravodajstvi/cesko/galerie-asanace-prazskeho-zizkova-na-unikatnich-snimcich-jak-se-mela-sverazna-ctvrt-promenit-v-panelakove-sidliste> (staženo 28. prosince 2023)

¹⁵⁰ Jakub Kučera, „Architekt Vavřík: Z komunistů jsme měli srandu. Opravoval jsem Karlštejn a po večerech zlobil bolševiky“, Čti doma.cz, 18. května 2018, <https://www.ctidoma.cz/osobnosti/2018-05-18-architekt-vavrik-z-komunistu-jsme-meli-srandu-opravoval-jsem-karlstejn-po-vecerech> (staženo 13. listopadu 2023).

¹⁵¹ „A přišla asanace“, Praha 3, <https://www.praha3.cz/aktualne-z-trojky/o-praze-3/naucna-stezka-prahy-3/a-prisla-asanace/cze> (staženo 13. listopadu 2023)

¹⁵² Fefík, „Kdyby nebyla sametová revoluce, Žižkov by vypadal úplně jinak. Všude samé paneláky a uprostřed magistrála“, Náš region, 7. července 2018 <https://nasregion.cz/kdyby-nebyla-sametova-revoluce-zizkov-by-vypadal-uplne-jinak-vsude-same-panelaky-a-uprostred-magistrala-51137/> (staženo 13. listopadu 2023).

¹⁵³ Petr Roubal, „Plánování Prahy v 80.–90. letech: Sebedestrukce urbanistické expertizy“, in *Architekti dlouhé změny: Expertní kořeny postsocialismu v Československu*, ed. Michal Kopeček (Praha: Argo 2019), 330.

¹⁵⁴ Tamtéž, 330–331.

kapitalistických principů“.¹⁵⁵ Požadavky mladých architektů zcela bagatelizovali a nadále zdůrazňovali potřebu přestavby městské čtvrti s rozdílnými úrovněmi bydlení podle socialistických urbanistických principů, které úroveň bydlení sjednocují a dávají vzniknout novým bytům.¹⁵⁶

Snahy mladých architektů to však ještě více motivovalo k další činnosti. Vedle publikování dalších letáků navrhovali vytvoření malých stavebních podniků, které by narušily dominanci těch velkých. Takový návrh byl však v době absence tržních mechanismů neprůchozí.¹⁵⁷

Odpor k dalšímu bourání Žižkova ze strany laické i odborné veřejnosti vyvrcholil články jejichž součástí byly i rozhovory s hlavnímu aktéry v časopise *Československý architekt*. Jedním z nich byla i hlavní projektantka asanace v SÚRPMO architektka Marie Hubíková. Ta se rozhodla na svou funkci v červnu 1989 rezignovat. V rozhovoru uvedla: „*Budme upřímní: urbanisté jsou na Žižkov povoláváni, aby de facto plošně zamaskovali neschopnost státu organizovat údržbu domovního fondu a rozvoj čtvrti.*“¹⁵⁸ Na rozhodnutí měla vliv její návštěva v USA, během níž si uvědomila, jakou cenu má „*neporušení architektonické a urbanistické dědictví 19. století.*“¹⁵⁹

Politický vývoj konce roku 1989 přispěl k ukončení asanace Žižkova. Samozřejmě nikoli ze dne na den, několik domů bylo zbouráno ještě v roce 1990.¹⁶⁰ V lednu 1990 byl architektem hlavního města Prahy jmenován Ivo Oberstein, který se dle svých slov zasloužil o zachování školy na Komenském náměstí: „*Měla se v roce 1990 bourat, někdo už ukradl dokonce zvon a hodiny... Byl jsem na koberci u nového starosty, omluvil jsem se na chvíli a proběhl jsem školu, až do krovu. Byla suchá, perfektní, a tak jsem prohlásil, že demolice není třeba.*“¹⁶¹

---

¹⁵⁵ Tamtéž, 331.

¹⁵⁶ Petr Roubal, „Plánování Prahy v 80.–90. letech: Sebedestrukce urbanistické expertizy“, in *Architekti dlouhé změny: Expertní kořeny postsocialismu v Československu*, ed. Michal Kopeček (Praha: Argo 2019), 331.

¹⁵⁷ Tamtéž, 332.

¹⁵⁸ Martin Koukalová, „Když staré ustupuje novému: asanace během normalizace“ in *Paneláci 2, Historie sídlišť v českých zemích 1945–1989: kritický katalog k výstavě Bydliště – panelové sídliště*, eds. Lucie Skřivánková, Rostislav Švácha, Martina Koukalová a Eva Novotná (Praha: Uměleckoprůmyslové muzeum, 2017), 241.

¹⁵⁹ Petr Roubal, „Plánování Prahy v 80.–90. letech: Sebedestrukce urbanistické expertizy“, in *Architekti dlouhé změny: Expertní kořeny postsocialismu v Československu*, ed. Michal Kopeček (Praha: Argo 2019), 332.

¹⁶⁰ Petr Čornej, *Husité na Žižkově: pomíjívá paměť pražské periferie* (Praha: Nakladatelství Paseka, 2023), 258.

¹⁶¹ Kateřina Lopatová, „Praha vlastně do těch panelákových sídlišť vybuchla...: S Ivo Obersteinem o asanaci Žižkova, Archiweb, 16. prosince 2009, <https://www.archiweb.cz/en/news/praha-vlastne-do-tech-panelakovych-sidlist-vybuchla> (staženo 13. listopadu 2023).

2.7 Televizní vysílač

Nepřímo s asanací souvisí také výstavba televizního vysílače na Žižkově, o jehož přípravě bylo rozhodnuto v roce 1978, a časově tak spadá do sledovaného období. Nové radiokomunikační středisko mělo splňovat požadavky na poskytování moderních telekomunikačních služeb. Do té doby bylo vysílací zařízení pro Prahu umístěno na Petřínské rozhledně. Pro výstavbu vysílače byly vybrány Mahlerovy sady na Žižkově a území židovského hřbitova, který byl následně pro potřeby stavby vysílače částečně zdevastován. Počátky tohoto hřbitova přitom spadaly až do 17. století. Pohřbívalo se na něm až do roku 1890 a celkově bylo na tomto místě pochováno přes 38 tisíc zemřelých. Starý židovský hřbitov nebyl zničen ani v období Protektorátu. Teprve v roce v roce 1960 došlo k první devastaci, když byla zbourána obvodová zeď, náhrobky zavaleny a zasypány zeminou nebo naházeny do severní, nejstarší části hřbitova. Ze zdevastované části hřbitova tehdy vznikly Mahlerovy sady. Další část hřbitova byla následně necitlivě zlikvidována při stavbě televizního vysílače.¹⁶²

Jeho výstavba byla zahájena dne 24. listopadu 1985. Při hloubení základů bylo vybagrováno velké množství hrobů a náhrobků, které byly vyvezeny na skládku za Prahu. Věž žižkovského vysílače je svou výškou 261 metrů nejvyšší stavbou v Praze. Je dílem Ing. arch. Václava Aulického, dr. Ing. Jiřího Kozáka a Ing. Alexe Béma. Prvotní přijetí vzhledu nové věže bylo veskrze negativní, po roce 1989 se dokonce volalo po jejím zbourání.¹⁶³ Jak uvádí historik Petr Čornej, mezi lidmi věž v době svého vzniku získala „*nelichotivé názvy jako Bajkonur, Žižkovská šaltpáka, Jakešovy vidle či Biřakova Jehla*“.¹⁶⁴ Kritizováno bylo také to, že narušila celkový pohled na Prahu. Provoz vysílače byl zahájen v roce 1992 a přinesl protesty občanských iniciativ, které se obávaly nadměrné zátěže pro životní prostředí kvůli silnému elektromagnetickému záření. Provedené studie prokázaly, že vysílač zdraví obyvatel nijak neohrožuje.¹⁶⁵

---

¹⁶² Kolektiv autorů, *Praha 3 křížem krážem* (Praha: MIPLO MEDIA, 2008), 122.

¹⁶³ Tamtéž.

¹⁶⁴ Petr Čornej, *Husité na Žižkově: pomíjívá paměť pražské periferie* (Praha: Nakladatelství Paseka, 2023), 270.

¹⁶⁵ Kolektiv autorů, *Praha 3 křížem krážem* (Praha: MIPLO MEDIA, 2008), 122.

3 Asanace Žižkova pohledem narátorů

V následující kapitole se zaměřím na jednotlivé aspekty života spojené s asanací Žižkova tak, jak je vnímají oslovení narátoři a obyvatelé čtvrti oslovení pro rozhovory v katalogu *Žižkov (za)chráněný*. Zde je potřeba zdůraznit, že každý z narátorů na jednotlivé aspekty nahlíží svou subjektivní optikou, která je ovlivněná osobní zkušeností, rozdílnou životní etapou, ve které byli v době asanace a konečně i podmínkami, v jakých se nacházejí dnes. I tak se zde ale dají najít témata, která se prolínají napříč jednotlivými rozhovory. V kapitole se proto zaměřím na specifika bydlení ve staré zástavbě, zkušenosti s bouráním domů, se stěhováním do nového bydlení a také na mezilidské vztahy.

3.1 Podmínky bydlení ve starých domech

Mnohdy těžké podmínky na Žižkově, které tamní obyvatelé zažívali v relativně nedávné době, jsou z hlediska dnešních standardů toho, jak vnímáme komfort, těžko představitelné. Hlavními tématy, kterým se budu v této kapitole věnovat, jsou stav budov, bytová situace, způsoby zajištění topení a přestavby a úpravy bytů.

Na úvod této kapitoly, než se zaměříme na to, jak byty vypadaly uvnitř, je podstatné zastavit se u celkového stavu budov. Jak vzpomíná paní Lišková: „*Tenkrát se nic neopravovalo, to vlastně i celá Praha byla pod lešením. To už si teď člověk ani nedovede představit, když vidíte ty nádherné fasády, tak to všechno bylo šedý.*“ Do některých střech zatékalo a neudržované byly i žižkovské dvory, kde mezi popelnicemi někdy běhali i potkani. „*Bylo to jako velmi frustrující prostředí.*“¹⁶⁶

Oproti jiným částem Prahy byl zanedbaný stav žižkovských budov ještě umocněn stavební uzávěrou a plánovaným bouráním. Jak jsem už proto zmínila, z pohledu tehdejšího režimu nemělo smysl do budov investovat a opravovat je. Docházelo na nouzová řešení, která opravovala jen nejnnutnější místa. „*Z pavlače jsem viděla na dvorky těch okolních domů. Oba byly teda podepřeny. Ty pavlače, aby nepadaly, tak byly podepřeny dřevem.*“¹⁶⁷ Zde se však jedná spíše o dojem laika, že co je podepřeno, to se bortí. Domy primárně neměly narušenou statiku, spíše opadávala jejich omítka či fasáda. Ostatně zbytek Žižkova, který se asanací vyhnul, byl po roce 1989 opraven, a i zde byly zanedbané domy. Paní Chalupová je dodnes přesvědčená o tom, že dům, ve kterém bydlela, měl být opraven: „*Protože ten dům byl docela*

¹⁶⁶ Rozhovor s Lydií Liškovou vedla Eliška Baklová, 5. 12. 2022. Osobní archiv autorky.

¹⁶⁷ Rozhovor s Míladou Podanou vedla Eliška Baklová, 24. 3. 2022. Osobní archiv autorky.

v dobrým stavu, myslím, že moc do něj neteklo.“¹⁶⁸ Nicméně připouští, že úplně v dobré kondici dům nebyl.

Byty byly od roku 1948 součástí „společného socialistického vlastnictví, k němuž měli obyvatelé pouze právo osobního užívání.“¹⁶⁹ Všechny úkony spojené se správou či výstavbou bytového fondu tak měly na starost národní výbory.

Velkým problémem, který se přenesl i do období tzv. normalizace, byl nedostatek bytů. Velkou bytovou nouzi si pamatuje paní Vojířová ze svého dětství v 50. letech: „*Já si pamatuju ještě, že lidi bydleli vyloženě ve sklepech. Když jsem byla malá, tak tam byly sklepní byty.*“¹⁷⁰ Mnoho bytů na Žižkově bylo velmi malých, nejen v pavlačových domech. „*Opravdu ten člověk měl jednu takovou místnost a nic, opravdu nic.*“ Jak bylo zmíněno v předchozích kapitolách, v bytě 1+1 někdy žilo i více generací: „*Například jak jsme spali: děda a táta na manželské posteli a já na prknech uprostřed, v takové malé štěrbině. Teta spala na kanapi pod oknem a babička v kuchyni.*“ Pan Kocáb dále vzpomíná na kamaráda, který žil „*v Bořivojce: tři děti, máma, táta v jedné místnosti. Nad sebou vojenské kovové postele, a když dostali 1+1 v Seifertce, měli z toho první Vánoce.*“¹⁷¹

Z důvodu nedostatku bytů, a také za účelem kontroly jejich distribuce, byly na bytovém úřadu pořadníky, kam se lidé mohli zapsat. Zpravidla takové čekání trvalo dlouhou dobu: „*My jsme měli žádost na bytovém úřadu a byli jsme tisíce, jako absolutně v nedohlednu.*“¹⁷² Zažádáno měl o byt také pan Kocáb: „*Od svého narození jsem měl zažádáno o byt, ale byt jsem nikdy žádný nedostal.*“¹⁷³ Lidé proto neměli moc velkou naději, že by se jejich situace mohla zlepšit. Často tedy zůstávali v domácnostech se svými příbuznými, což vedlo k napjatým rodinným vztahům.

Jednou z možností, jak získat byt, bylo přihlášení se do bytu ke starším příbuzným, přestože tam ve skutečnosti nebydleli. Pokud příbuzný zemřel, právo osobního užívání¹⁷⁴ bytu

---

¹⁶⁸ Rozhovor s Věrou Chalupovou vedla Eliška Baklová, 13. 5. 2022. Osobní archiv autorky.

¹⁶⁹ Martin Veselý, „Počátky bydlení na Jižním Městě očima pamětníků“ in *Paneláci 2, Historie sídlišť v českých zemích 1945–1989: kritický katalog k výstavě Bydliště – panelové sídliště*, eds. Lucie Skřivánková, Rostislav Švácha, Martina Koukalová a Eva Novotná (Praha: Uměleckoprůmyslové muzeum, 2017), 221.

¹⁷⁰ Rozhovor s Blankou Vojířovou vedla Eliška Baklová, 5. 5. 2022. Osobní archiv autorky.

¹⁷¹ Jaroslav Kocáb v rozhovoru s Jiřím Horským in Jiří Horský, *Žižkov (za)chráněný: katalog výstavy* (FPS Repro 2012), 35.

¹⁷² Rozhovor s Blankou Vojířovou vedla Eliška Baklová, 5. 5. 2022. Osobní archiv autorky.

¹⁷³ Jaroslav Kocáb v rozhovoru s Jiřím Horským in Jiří Horský, *Žižkov (za)chráněný: katalog výstavy* (FPS Repro 2012), 36.

¹⁷⁴ Blanka Trávníková, „Historický vývoj právní úpravy vzniku a zániku nájmu bytu a ochrany nájemců na území ČR (rigorózní práce, Univerzita Karlova v Praze, 2013), 40.

přešlo na ně. Podle vyprávění narátorů někdy také docházelo k tomu, že se jednotlivé sousedící byty spojovaly. Pokud například souseď zemřel a v bytě nebyl přihlášený nikdo z příbuzných, usiloval uživatel druhého bytu o rozšíření svého obytného prostoru o uvolněný byt. O sloučení bytů bylo ovšem potřeba požádat bytový úřad „a ta věta zněla ‚O sloučení‘. Oni (bytový úřad) věděli, že je to třeba čtvrtá kategorie (tj. nejnižší kategorie), to znamená, že byl společnej záchod (na chodbě), předsíň, venku voda, takže oni vám potom poslali zprávu, že jako souhlasej.“¹⁷⁵ Z původních třeba čtyř malých bytů na jedné pavlači se tak staly dva byty, které už byly pro vícečlennou rodinu o něco komfortnější.

Pokud byl byt ve špatném stavu, bylo nutné zajít na Obvodní podnik bytového hospodářství (OPBH), který byty spravoval. Bylo však zcela běžné, že potřebné služby, které měl OPBH poskytovat, nebyly dostupné, ať už pro nedostatek materiálu, personální limity nebo neochotu. Muselo se čekat. To přispívalo k bujení úplatků a klientelismu.

Další způsob, jak získat větší byt, byla jeho výměna. Někteří lidé, kteří žili sami, byli ochotní vyměnit svůj větší byt s vícečlennou mladou rodinou. Výměnu musel schválit národní výbor.

Extrémním způsobem, jak se dostat k volnému bytu byla dle vzpomínek paní Vojířové cesta „nabouráním se“ do něj: „*Ten byt byl odepsanej, třeba nebyla tam voda, a oni si zařídili všechno na svoje náklady, že se nehnou. A tím pádem, když potom přišlo to stěhování, tak oni asi už dopředu věděli, že do těch baráků nebudou nikoho nastěhovávat, protože se budou po čase bourat.*“¹⁷⁶

Přestože podle zákona o hospodaření s byty měly národní výbory při posuzování žadatelů o byty přihlížet k sociální situaci uchazeče, příjmům rodin, počtu dětí nebo obývání zdravotně nevyhovujících bytů¹⁷⁷, v některých z následujících výpovědí je patrné, že tento zákon národní výbory příliš nerespektovaly a dávaly přednost úplatkům a známostem.

Ze vzpomínek narátorů vyplývá, že velká většina obyvatel Žižkova topila uhlím. Společně s objednaným uhlím, které uhlíři přivezli a s putnou na zádech ho složili do sklepa, objednávali lidé také naštípané dříví na podpal. Chození pro uhlí do sklepa bylo dle vzpomínek

---

¹⁷⁵ Rozhovor s Blankou Vojířovou vedla Eliška Baklová, 5. 5. 2022. Osobní archiv autorky.

¹⁷⁶ Rozhovor s Blankou Vojířovou vedla Eliška Baklová, 7. 4. 2022. Osobní archiv autorky.

¹⁷⁷ Martin Veselý, „Počátky bydlení na Jižním Městě očima pamětníků“ in *Paneláci 2, Historie sídlišť v českých zemích 1945–1989: kritický katalog k výstavě Bydliště – panelové sídliště*, eds. Lucie Skřivánková, Rostislav Švácha, Martina Koukalová a Eva Novotná (Praha: Uměleckoprůmyslové muzeum, 2017), 221–222.

narátorů velmi náročné, zejména pro starší obyvatele.

Topení v kamnech se výrazně podepisovalo také na místním ovzduší „*To bylo strašlivý, a navíc lidi pálili všechno. Nějaká ekologie, to neexistovalo. Prostě se do těch kamen nacpalo všechno. Co shořelo, tak to bylo v kamnech. Z těch komínů šly divný věci.*“¹⁷⁸

Velkým symbolem pokroku bylo zavedení zemního plynu a plynová kamna tzv. WAWky, (lidově „vafky“). Sehnat je však nebylo snadné. Jak vzpomíná paní Podaná, která je zařizovala v roce 1985, stálo jí to velké úsilí „*My tam měli ve čtvrtém patře bez výtahu kamna, takže bysme museli tahat uhlí do čtvrtého patra. Tak jsem tenkrát běhala po tom OPBH, aby nám udělali vafky.*“ Určitou komplikací byly zdobené fasády starých domů. Na jejím příkladu můžeme vidět, s jakou zarputilostí lidé plynová kamna instalovali za každou cenu: „*Ty vafky tenkrát nešly udělat pod oknem a museli je dělat nad, takže jsem je měli v takovýhle vejšce nahore, protože oni nedovolili udělat díru, památkáři, že tam vlastně byl nějaký štuk ozdobnej, nebo co. Takže vafky byly ve vejšce nad parapetem mezi oknama. Takhle to topilo nahoru a dole od země nám byla zima, takže to bylo taky šílený.*“¹⁷⁹ Bylo to sice lepší, než mít kamna a nosit uhlí do čtvrtého patra ze sklepa, ideální stav to stále přesto nebyl.

Kromě uhlí či plynu se topilo v rodinách narátorů také elektrinou, například akumulacími kamny nebo se přitápělo přímotopem.

Zajímavý je příběh a celkově téma zajištění tepla v narativu paní Vojířové, který naprosto popírá některými relativizované období tzv. normalizace jakožto období relativně dobré ekonomické situace a silných sociálních jistot. Zde naopak můžeme vidět bídu, nepohodlí, strádání a starosti. Její rodina měla kvůli alkoholismu otce málo peněz. Byla proto zvyklá vyjít s málem, vše si ušít, prát na valše, nosit uhlí, kterého však neměli dostatek. Nouze byla opravdu velká, jak dokládá její povzdech: „*kdyby mě někdy napadlo, že budu mít automatickou pračku nebo počítač.*“¹⁸⁰ I poté, co se vdala, se stal boj o teplo na několik let takřka bojem o přežití. Vzhledem k tomu, že s manželem bydleli nad studenými sklepy, měli v bytě od podlahy neustálou zimu, takže bylo velmi těžké ho vyhřát. Narátorka vypráví, že doma topili uhlím. Pak se ale její manžel, dle jejích slov taktéž alkoholik, rozhodl přejít na naftová kamna, která však nebyla vhodná. Poté, co se s ním rozvedla se chtěla vrátit zpět ke klasickým kamnům. Ty ale nebylo snadné sehnat. Na OPBH jí nová kamna nedali, ale řekli:

¹⁷⁸ Rozhovor s Věrou Chalupovou vedla Eliška Baklová, 13. 5. 2022. Osobní archiv autorky.

¹⁷⁹ Rozhovor s Miladou Podanou vedla Eliška Baklová, 2. 3. 2022. Osobní archiv autorky.

¹⁸⁰ Rozhovor s Blankou Vojířovou vedla Eliška Baklová, 5. 5. 2022. Osobní archiv autorky.

„*Támhle už se vystěhovali lidi v tom domě, odtamtud si klidně ty kamna můžete přivést.*“ Byla to stáložárna kamna Club, tzv. Klubky, která byla velmi těžká, takže je přestěhovala k sobě domů až s pomocí známého. V tu dobu již byla samoživitelkou a musela se o sebe a své děti postarat sama. Byla tedy ochotná udělat maximum, aby měla kde a čím topit.

Těžké to bylo i s uhlím: „*Šla jsem si zažádat a oni mi řekli: „No jo, ale vy jste dva roky nic neodebírala, tak nemáte nárok. A prostě mi nic nedali.*“¹⁸¹ Přestože se dál snažila sehnat v kanceláři uhelných skladů uhlí, zprvu neuspěla. „*Tak jsem chodila, lítala jsem po Žižkově brzy ráno a hledala jsem uhlíře a prosila jsem, aby mi dali aspoň jednu tu putnu načerno. Takže to tak bylo. Půjčovali jsme si i uhlí.*“ Největší nouze jí s dětmi donutila přestěhovat se do jedné místnosti „*Spálili jsme skoro všechny hračky, co jsme mohli, všechny sešity, co nechtěli, nebo co bylo. Hrozný, fakt hrozný!*“¹⁸² Nakonec se jí podařilo vyjednat pět metrů uhlí, s kterými dobu totální nouze nakonec zažehnala.

Zajištění tepla pro ni ale bylo aktuálním tématem až do odstěhování ze starého domu. Nakonec se jí podařilo sehnat zmíněné wawky. I u nich ale narazila na nevstřícný přístup OPBH, protože si musela nechat tzv. oduznat komín od kominíka. Oduznutí znamenalo, že komín už oficiálně nebude používán. Také si obstarávala povolení od plynárny a musela si nechat vysekat potrubí: „*To byla velká práce, všechno na svoje náklady, a to tam všechno zůstalo. Potom mi ty wafky teda zaplatili, OPBH asi za rok, až měli peníze, ke konci roku nebo na začátku roku, jak oni to měli.*“¹⁸³ Po dvou letech se ale stejně musela odstěhovat, takže její velké snažení mělo jen dočasný účinek. Jakožto samoživitelka to měla velmi těžké a její slova nevypovídají o tom, že by se mohla spolehnout na jakékoliv jistoty sociálního státu. Špatné vztahy s muži v jejím životě v kombinaci s rodinou, která jí nepomáhala, ji dovedly k tomu, že se musela spolehnout jedině sama na sebe. Životní okolnosti ji donutily improvizovat a snažit svou životní situaci zlepšit, za každou cenu. Přestože to bylo velmi složité, dokázala všechno zařídit a obstarat sama, což ji utvrzovalo v tom, že muže nepotřebuje.

Nyní se ale již zaměříme na to, jak byly staré žižkovské byty zařízené a vybavené. Ze vzpomínek narátorů vyplývá, že bylo pro obyvatele domu obvyklé, když museli chodit pro vodu na chodbu, kde byl společný záchod pro celé patro. V bytech původně nebyly koupelny ani zavedená voda. Vzhledem ke stavební uzávěře a neochotě OPBH, byly jediným řešením úpravy

---

¹⁸¹ Rozhovor s Blankou Vojířovou vedla Eliška Baklová, 5. 5. 2022. Osobní archiv autorky.

¹⁸² Rozhovor s Blankou Vojířovou vedla Eliška Baklová, 7. 4. 2022. Osobní archiv autorky.

¹⁸³ Tamtéž.

vlastnoruční, případně odbornější díky známostem.

Prostor v bytech byl ale leckdy velmi omezený. Na koupelny či záchody se proto přestavovaly předsíně i jiné části bytu: „*Měli jsme to předělané. Takže když se vešlo, vpadlo se do kuchyně, protože jsme z chodbičky udělali kuchyň. Jedna cimra, druhá cimra a záchod a sprchový kout v kuchyni. Záchod jsme měli na konci té chodbičky, ze které jsme udělali kuchyň.*“¹⁸⁴

Podobně vzpomíná paní Podaná: „*Táta udělal koupelnu v kuchyni, jako vyzdil. Udělal tam teda nakonec i záchod, takže tam byla vana a záchod, abychom nemuseli chodit s těma sousedama na záchod.*“¹⁸⁵

O poznání lepší to měli s prostorem v bytě u paní Chalupové, která žila s rodiči v bytě po původních majitelích.¹⁸⁶ Tento byt byl tvořen původně dvěma byty, které byly sloučeny. Neměl ale koupelnu: „*Byla předsíň a takhle dvoje dveře proti sobě a pak byl výklenek, a ten výklenek byl takovej akorát na vanu. Takže se tam nainstalovala vana. Takhle byly jako dveře do skříně a za těma dveřma byla ta vana.*“¹⁸⁷ Z dnešního pohledu dost provizorní podmínky, ve kterých by byl ochoten bydlet opravdu málokdo.

Vodu nejen na hygienu si rodiny narátorů zprvu ohřívaly ještě na kamnech. Voda se ohřívala například v koupelnových kamnech, v kotlíku „*ze kterého vedla sprcha nebo kohoutek. Většinou byl kotlík spojený s vanou.*“¹⁸⁸ Z jejich pohledu se v těchto provizorních podmínkách stávala známkou luxusu ohřevná spirála, později plynový ohříváč vody karma či bojler.

Teplé vody ale nebývalo mnoho: „*Vlastně jsme se koupali původně v takový kovový malý oválný vaničce, celá rodina, všichni.*“¹⁸⁹ „*Chodili jsme jeden za druhým. První jsem šla já, protože jsem byla nejmladší, ale zase to pánilo, protože to nesmělo vychladnout. Pak šla ta moje sestra, maminka a táta do toho lógru, jo, prostě co po nás zbylo. Takže takhle no. Pak teda když už jsme byly větší, tak jsme si koupili bojler, tak už to bylo lepší. Ale tohle bylo*

---

¹⁸⁴ Jaroslav Kocáb v rozhovoru s Jiřím Horským in Jiří Horský, *Žižkov (za)chráněný: katalog výstavy* (FPS Repro 2012), 34.

¹⁸⁵ Rozhovor s Miladou Podanou vedla Eliška Baklová, 2. 3. 2022. Osobní archiv autorky.

¹⁸⁶ Poté, co byly domy po roce 1948 zestátněny, majitelé domů, kteří měli často celé patro pro sebe, se museli přestěhovat do jednoho z bytů. V tomto případě došlo k výměně bytů s rodiči narátorky.

¹⁸⁷ Rozhovor s Věrou Chalupovou vedla Eliška Baklová, 6. 4. 2022. Osobní archiv autorky.

¹⁸⁸ Jaroslav Kocáb v rozhovoru s Jiřím Horským in Jiří Horský, *Žižkov (za)chráněný: katalog výstavy* (FPS Repro 2012), 37.

¹⁸⁹ Rozhovor s Miladou Podanou vedla Eliška Baklová, 2. 3. 2022. Osobní archiv autorky.

strašlivý.“¹⁹⁰ O tom, že byla teplá voda vzácností, vypovídají také tato slova: „*Tam se vykoukala celá rodina, pak se teplou vodou umylo nádobí a vytřela podlaha.*“¹⁹¹

Jak vzpomíná paní Tesařová, dům, ve kterém bydleli byl dokončen těsně před druhou světovou válkou. Její dědeček byl obchodník, a tak byl byt zařízený pro dobře situovaný manželský pár. Oproti jiným bytům tento disponoval ústředním topením. Po smrti dědečka patřil byt babičce a v průběhu let se měnilo jeho osazenstvo. Dispozice pokojů však nebyly ideální pro soužití čtyř lidí. Matka paní Tesařové s otčímem se proto rozhodli poslat babičku do lázni a „*zatímco byla ona pryč, tak oni ten byt trochu upravili a posunuli dveře.*“¹⁹² Tím se sice lépe rozdělily pokoje, ale i nadále museli do koupelny chodit přes jednu z ložnic. I když tedy měli u paní Tesařové oproti jiným narátorům relativně snadnější život, protože nemuseli topit uhlím v kamnech a bojovat o teplou vodu, kvůli nedostatku bytů bylo jejich vícegenerační soužití komplikováno nevhodným uspořádáním místností, které nepomáhalo rodinným vztahům.

Ne všude ale měli sousedé pro přestavbu bytů pochopení, protože v úpravách již neviděli budoucnost. „*Samozřejmě oni se těšili, protože půjdou do komfortního paneláku, kde bude teplo, kde bude prostě všechno. Budou tam mít teplou vodu, koupelnu.*“¹⁹³ Paní Lišková, která se na Žižkov přestěhovala v 70. letech z Domažlic, se setkala s negativními reakcemi. „*No říkali, že už v 60. letech tady chodili a vyměřovali, kde budou v těch stěnách dávat nálože, takže oni už jenom žili z toho, že kdy konečně ten dům se konečně odstřelí, kdy už se budou stěhovat.*“¹⁹⁴ Nakonec ale byli s manželem rádi, že se nenechali odradit, protože v domě žili ještě následujících šest let: „*Nám se tam ještě narodila dcera, takže nám to přišlo, že to bylo perspektivní, že jsme se do té rekonstrukce pustili.*“¹⁹⁵ V jejich případě ale byla motivace k přestavbě také ta, že měli kontakty na řemeslníky a nebylo to pro ně tak obtížné, jako pro ty, kteří chodili s žádostmi na OPBH. Otec paní Liškové byl lékař a měl mnoho pacientů řemeslníků, kteří byli nejspíše rádi za kdejaký melouch (práce vykonávaná po pracovní době nebo bez vědomí zaměstnavatele).

Když se vrátíme k paní Vojířové a její složité životní situaci, nouze a zoufalství ji

---

¹⁹⁰ Rozhovor s Věrou Chalupovou vedla Eliška Baklová, 6. 4. 2022. Osobní archiv autorky.

¹⁹¹ Jaroslav Kocáb v rozhovoru s Jiřím Horským in Jiří Horský, *Žižkov (za)chráněný: katalog výstavy* (FPS Repro 2012), 37.

¹⁹² Rozhovor s Šárkou Tesařovou vedla Eliška Baklová, 3. 11. 2023. Osobní archiv autorky.

¹⁹³ Rozhovor s Lydií Liškovou vedla Eliška Baklová, 5. 12. 2022. Osobní archiv autorky.

¹⁹⁴ Tamtéž.

¹⁹⁵ Tamtéž.

dohnaly až k takřka ilegálnímu obstarání si karmy, aby nemusela stále nosit vodu a ohřívat jí na kamnech. V jejím případě byla koupelna vybudována díky probourané příčce při spojení s vedlejším bytem. Společně s pořízením karmy musela zajistit odkouření, které odvádělo zplodiny pryč. Protože si ho ale nemohli finančně dovolit, „*tak jsme jí tam měli načerno, tu karmu. Bylo to tam celý očouzený, voda byla průtoková, ale dalo se to tak nějak. Pak to přendali na zemní plyn. My jsme tam měli normálně větrací okýnko, to taky nesmělo bejt, tak mi to zaplombovali. Neměli jsme nic zase. Takže prostě jestli jsem měla, tak zvanou koupelnu, kde prostě vyloženež mrzlo. To prostě bylo na sever a ve zvýšeným přízemí.*“¹⁹⁶ I v této její výpovědi je vidět naprostý zmar a zoufalost, ze které ale neměla úniku, protože s tím nic nezmohla.

Vedle koupelen nebyla samozřejmostí ani kuchyň se zavedeným plynem: „*My jsme třeba vařili na propanbutanovým vařiči. My jsme vůbec neměli sporák, protože to bylo vlastně jakoby 1+1, ale bez kuchyně, bez linky.*“¹⁹⁷ Pokud už se ale do bytu zaváděl plyn kvůli plynovým kamnům, s velkou pravděpodobností byl zaveden také do kuchyně, kam se současně instaloval také plynový sporák.

3.2 Bourání starých a výstavba nových domů

O asanaci se na Žižkově dlouho mluvilo a byla dopředu avizovaná. Dokud se ale nezačaly bourat první domy: „*více méně jsme tomu moc nevěřili*“¹⁹⁸. Z výpovědí narátorů vyplývá, že zatímco někteří šli se stěhováním na řadu ihned, jiní čekali dlouhá léta na to, až dojde bourání postupně až k nim. „*My jsme tam furt stáli, furt stáli. Už měli proti nám zbouráno, za náma vlastně celej ten blok byl vybouranej, my jsme tam furt stáli.*“¹⁹⁹

Během té doby sledovali, jak se proměňuje jejich okolí, jak domy i lidé ze sousedství mizí a jak se postupně buduje nová zástavba. Hlavními tématy této podkapitoly tak bude samotná zkušenost s odstřely a bouráním, s novými okolnostmi, ale i to, jak se lidé na proměňující se okolí dokázali adaptovat.

Z výpovědí se zdá, že bourání nebylo zcela systematické. Je jisté, že ho mezi místními provázela velká nejistota. „*To bylo právě takový hala bala, no mně to někdy připadalo, že jako kdo měl navrch, tak ten dům zrovna šel. Bylo to takový chaotický trošku,*“²⁰⁰ vzpomíná na své

---

¹⁹⁶ Rozhovor s Blankou Vojířovou vedla Eliška Baklová, 7. 4. 2022. Osobní archiv autorky.

¹⁹⁷ Rozhovor s Miladou Podanou vedla Eliška Baklová, 24. 3. 2022. Osobní archiv autorky.

¹⁹⁸ Rozhovor s Věrou Chalupovou vedla Eliška Baklová, 6. 4. 2022. Osobní archiv autorky.

¹⁹⁹ Tamtéž.

²⁰⁰ Rozhovor s Věrou Chalupovou vedla Eliška Baklová, 13. 5. 2022. Osobní archiv autorky.

dojmy například paní Chalupová. Nedostatek informací a nemožnost jakkoliv se podílet na výsledku, ještě prohluboval vymezení se vůči těm, kteří o asanaci rozhodovali: „*Šli jsme na národní výbor, a tam už byla vyvěšená čísla baráků určených k demolici.*“²⁰¹ Jasně definovaným „oni“ byli v tomto smyslu myšleni ti, kteří rozhodují o osudu obyvatel Žižkova, kteří neměli žádnou možnost se k celé věci vyjádřit veřejně: „*Oni nám to dali příkazem, prostě se to zbourá a vy se odstěhujete a tady dostanete byt. Buď tam, nebo tam a hotovo. Oni se s náma nějak moc nepatlali.*“²⁰² Pokud by se ozvali v počátcích asanace, tehdejší režim by proti nim rychle zakročil.

Paní Lišková se na Žižkov s rodinou stěhovala v roce 1980. Vzpomíná, že v Ostromečské ulici byly domy vystěhované a připravené na zbourání: „*Působilo to teda velmi depresivně, ty okna byly prázdný, zatlučený vchodový dveře, okna zatlučený...*“²⁰³ Poté, co byli lidé z domů vystěhováni, trvalo ještě nějakou dobu, než byl dům zbourán. Všechny domy ale zatlučené podle dobových fotografií nebyly. Toho využívaly místní děti, které si do prázdných domů chodily hrát: „*To bylo náramný dobrodružo. Chodili jsme do těch prázdných objektů. To nebylo nějak moc ohlídaný, jsme tam lezli pořád.*“²⁰⁴ Po původních obyvatelích zůstávaly v bytech předměty, které si z různých důvodů nevzali s sebou, a tak zdejší děti nacházely ve vystěhovaných bytech spoustu „pokladů“. Z pohledu rodičů to tak zábavné nebylo, protože v bortícím se prostředí docházelo i k úrazům: „*Kamarádka měla tři děti, tři kluky, ty tam lezli po těch různých rozbořeninách, tak jeden měl hrozně těžkej úraz. Víím, že byl tenkrát hodně dlouho v nemocnici.*“²⁰⁵ Měřeno očima dětí byla proměna okolí zajímavá, a to i poté, co už si nemohly hrát na dvorcích, ani nemohly chodit do prázdných domů. Novou zábavu si našly i na vznikajícím panelovém sídlišti: „*Když tam stavěli pak ty paneláky, tam všude byly ty hromady písku a my jsme si samozřejmě hráli na těch hromadách písku, což bylo taky dobrodružný.*“²⁰⁶ Na měnící se prostředí se tedy dokázaly snadno adaptovat.

Pokud se již bouralo v ulici, ve kterých narátoři bydleli, dostávali dopředu informaci o tom, kdy se budou budovy odstřelovat. Doporučovalo se nebýt u okna, stát mezi dveřmi nebo opustit dům, aby nedošlo k nehodě. „*Vím, že nejdřív nebylo vidět, to se odstřelilo a bylo to normálně jak za války, asi jo. Prostě nebylo vůbec vidět a pak teprve byla rána. To bylo*

---

²⁰¹ Ladislav Sívák v rozhovoru s Jiřím Horským in Jiří Horský, *Žižkov (za)chráněný: katalog výstavy* (FPS Repro 2012), 37.

²⁰² Rozhovor s Miladou Podanou vedla Eliška Baklová, 24. 3. 2022. Osobní archiv autorky.

²⁰³ Rozhovor s Lydií Liškovou vedla Eliška Baklová, 5. 12. 2022. Osobní archiv autorky.

²⁰⁴ Rozhovor s Šárkou Tesařovou vedla Eliška Baklová, 3. 11. 2023. Osobní archiv autorky.

²⁰⁵ Rozhovor s Blankou Vojířovou vedla Eliška Baklová, 7. 4. 2022. Osobní archiv autorky.

²⁰⁶ Rozhovor s Šárkou Tesařovou vedla Eliška Baklová, 3. 11. 2023. Osobní archiv autorky.

zajímavý.²⁰⁷ Aby se velké množství prachu nedostalo okny do domů, které zůstaly stát, tak „*třeba jsme si přikryli okno mokrejma nějakejma hadrama. Byly tam už připravený ty hasiči vozy a rovnou to potom stříkali, ten prach si sedal, šílenej bordel. Dvanáct let bordel! Neskutečnej,*“²⁰⁸ vzpomíná paní Vojířová, která bydlela v Ostromečské ulici. Dům, ve kterém bydlela, zůstal stát jako jediný z ulice. Ani v tomto období tak její život nebyl lehký a musela zvládnout fungovat v určitém provizoriu, kdy se její bezprostřední okolí významně proměňovalo. „*Já jsem byla ráda, že jsem pak šla do práce, protože bejt doma to bylo na zbláznění. Nejen, že potom přišly bagry, přišly nákladní vozy, všechno se to okolo nás odváželo. Už jsem získala ty vafky, ty se mi takhle klepaly.*“²⁰⁹ Toto permanentní sledování likvidace a odchod lidí, které celý život znala, mělo na její psychiku velký vliv. Současně s tím již započala výstavba základů pro panelové domy, takže hluk i nadále pokračoval. „*Mezi tím prokopli několikrát vodu, nešel telefon.*“²¹⁰ Zde můžeme vidět opět velkou zoufalost z neustálé nejistoty z toho, kdy bude zbourán i její dům a bude se také stěhovat. Zároveň musela ze dne na den řešit další nepříjemnosti: „*Nám ke konci nešel plyn, elektřina, voda, furt to vypínali. Absolutně jim to bylo jedno, fakt už to bylo šílený. Vždycky přijela nějaká cisterna, někam až dolů, tak furt kýblema tahat, že jsme se nadřeli fakt hodně.*“²¹¹

Velkým problémem, na který paní Vojířová vzpomíná, byli potkani, kteří ze zbouraných domů chodili do těch, které ještě stály: „*Deratizace ty už nevěděly, co s tím. Když jsme šli ven, tak jsme museli takhle tleskat a kopat do dveří, protože bysme je měli všude.*“²¹²

Narátoři vzpomínají, jak se chodili na odstřely domů dívat: „*To člověka zajímalo, tak jsme nakukovali. Byl to zvláštní zážitek. Oni byli strašně šikovný ty střelmistři, takže oni to měli všechno připravený tak, aby se ty domy skládaly.*“²¹³ „*Vlastně si pamatuju, když to bourali, že jak to vybuchlo, tak u toho vedlejšího baráku třeba koukal takhle ze zdi záchod, visel na zdi. Nebo nějaký dlaždičky tam byly vidět a takový.*“²¹⁴ To byl výjev totální destrukce domovů, které byly nenávratně zničeny.

Někteří z narátorů se na odstřely starých domů chodili dívat z vrchu Vítkova nebo z Křížku (dnešní Parukářka). Pro ty, kteří v bouraném domě prožili celý svůj život, to byly

---

²⁰⁷ Rozhovor s Blankou Vojířovou vedla Eliška Baklová, 7. 4. 2022. Osobní archiv autorky.

²⁰⁸ Tamtéž.

²⁰⁹ Tamtéž.

²¹⁰ Tamtéž.

²¹¹ Tamtéž.

²¹² Tamtéž.

²¹³ Rozhovor s Věrou Chalupovou vedla Eliška Baklová, 13. 5. 2022. Osobní archiv autorky.

²¹⁴ Rozhovor s Miladou Podanou vedla Eliška Baklová, 2. 3. 2022. Osobní archiv autorky.

velmi silné okamžiky. To potvrzují i slova paní Chalupové, která vnímala zbourání domu, v dnes zaniklé Kaplířově ulici, takřka jako ztrátu někoho z rodiny: „*Musím říct, že já jsem se s mým domem byla rozloučit den před tím. Bylo to hrozně smutný, už tam stál bez té střechy a už jsem se na to nechtěla dívat, jak to budou bourat.*“ O tom, že je s domem dodnes silně spjatá vypovídá to, že má jeho fotografii na ploše svého notebooku. „*Takže to já tady mám jako takovou smutnou památku.*“²¹⁵

Přestože se ve spojení s asanací Žižkova mluví zejména o bourání měšťanských domů, vedle obytných budov se bourala také stará zemědělská stavení, kina i památkově významné budovy. Ve stejném období zanikla také kolonie nouzových staveb na Krejčárku²¹⁶, odkud byli lidé také vystěhováni na sídliště na okrajích Prahy. Z pohledu každodenního života narátorům nejvíce chyběly obchody a služby, kam byli zvyklí chodit, jako například konzumy, mlékárny, cukrárny, bufet Zlatá Praha, zaniklo také mnoho typických žižkovských hospod.

Během asanace došlo k nevratnému narušení jednotného charakteru a historické hodnoty městské čtvrti. I přes špatný stav byly zdejší domy často zdobené. Zanikla umělecky hodnotná schodiště, dekorativní prvky, domovní znamení, nápisy, plastiky či vitráže²¹⁷: „*Byla tam třeba socha anděla, kterej troubí. To všechno zbourali, ale to byly takový krásný věci, takový zdobený balkony. Nestojí nic.*“²¹⁸

Na místě dnešního hotelu Olšanka stál barokní Gütlingův (Olšanský) dvůr. Původní budovy spojené se zemědělskou usedlostí byly ve 30. letech zbourány a zbývající část objektu se dostala pod úroveň okolní zástavby. Přestože byl dvůr koncem 60. letech nákladně rekonstruován pro Akademii věd, byl v roce 1985 zbourán a ustoupil stavbě hotelu.²¹⁹ Jak vzpomíná paní Tesařová, nejprve stavěli nové domy kolem něj, ale „*potom úplně rozbourali celý to Olšanský náměstí.*“²²⁰ Paní Chalupová je přesvědčena, že byl dvůr ničen schválně, aby se mohlo pokračovat ve stavbě nového Žižkova: „*To si pamatuju, že to prolejšvali dnem a nocí, to prolejšvali vodou, aby to prostě statici nechali zbourat. Takže to bylo takový hnusný, protože tohle jako nemuselo bejt.*“²²¹ Tato vzpomínka ale nejspíše vznikla spojením toho, že trvalo

---

²¹⁵ Rozhovor s Věrou Chalupovou vedla Eliška Baklová, 6. 4. 2022. Osobní archiv autorky.

²¹⁶ Petr Čornej, *Husité na Žižkově: pomíjivá paměť pražské periferie* (Praha: Nakladatelství Paseka, 2023), 249.

²¹⁷ Tamtéž, 258.

²¹⁸ Rozhovor s Blankou Vojřírovou vedla Eliška Baklová, 7. 4. 2022. Osobní archiv autorky.

²¹⁹ Klub přátel Žižkova a Josef H. Mysliveček, „Olšany: vesnice, která zmizela i s potokem“. Městská část Praha 3, 29. dubna 2021, <https://www.praha3.cz/aktualne-z-trojky/zpravy/retrospektiva/olsany-vesnice-ktera-zmizela-i-nbsp-s-nbsp-potokem-n1122020.htm> (staženo 27. prosince 2023)

²²⁰ Rozhovor s Šárkou Tesařovou vedla Eliška Baklová, 3. 11. 2023. Osobní archiv autorky.

²²¹ Rozhovor s Věrou Chalupovou vedla Eliška Baklová, 6. 4. 2022. Osobní archiv autorky.

několik let, než památkáři povolili tuto budovu zbourat a faktem, že umístění dvora pod úrovní okolní zástavby způsobovalo časté zatopení dvora během silných dešťů.²²²

Zbourána měla být i škola na Komenském náměstí z 19. století. Poté co ji na konci 70. let opustili žáci, kteří byli rozděleni do ostatních základních škol na Žižkově, byla využívána jako zázemí pro dělníky. Paní Chalupová vzpomíná, že ze zvonice školy byl kýmsi ukraden zvon, aby byl ochráněn před demolicí. Kvůli tomu, že školu využívali dělníci, doba, kdy měla být zbourána se posunula na konec 80. let. Tehdy již byla aktivní kritika mladých architektů, kteří za zachování školy bojovali a k jejímu zbourání nakonec nedošlo. Protože se paní Chalupová znala s lidmi, kteří usedli na radnici po roce 1989, vypráví, že se jim zvon podařilo získat zpět.²²³

Jako zázemí pro dělníky se vedle školy využívaly i některé domy, které měly být zbourány později. Dům v Lukášově ulici, kde bydlela paní Tesařová, byl vystěhován a díky tomu, že byla asanace přerušena událostmi roku 1989, stojí dodnes.

S bouráním i výstavbou domů byla spojená také zvýšená automobilová doprava. Paní Lišková vzpomíná, že Koněvova (dnešní Hartigova) ulice sloužila jako hlavní spojnice směrem na Ohradu. Byla to: „*příšerná ulice, to bylo strašný, tam jako byl permanentní provoz, hluk tam byl hroznej.*“ Vzpomíná, že vůbec nemohli otevírat okna do ulice a myli je jednou do roka „*protože to nemělo vůbec cenu, no a klid tam byl jenom tak o tom víkendu.*“²²⁴

Kromě hluku a zvýšené dopravy představovaly probíhající stavební práce určitá omezení také pro chodce, například v okolí Olšanského náměstí, které prošlo velkou proměnou: „*My jsme tam tudy nemohli chodit, protože to bylo rozkopaný a ted' já to měla do školy, já nevím, 30 metrů a chodila jsem furt někde jako půl kilometru takhle okolo. To bylo šílený.*“²²⁵

Stavební suť, které po odstřelech bylo na Žižkově velké množství, byla odvážena na skládku. Našli se ale i tací, kteří ji chtěli využít. Ve sledované době se totiž odehrával boom s výstavbou chat a chalup. Paní Vojířová vzpomíná, že ti, co stavěli chaty měli o víkendech

---

²²² Klub přátel Žižkova a Josef H. Mysliveček, „Olšany: vesnice, která zmizela i s potokem“. Městská část Praha 3, 29. dubna 2021, <https://www.praha3.cz/aktualne-z-trojky/zpravy/retrospektiva/olsany-vesnice-ktera-zmizela-i-nbsp-s-nbsp-potokem-n1122020.htm> (staženo 27. prosince 2023)

²²³ Rozhovor s Věrou Chalupovou vedla Eliška Baklová, 6. 4. 2022. Osobní archiv autorky.

²²⁴ Rozhovor s Lydií Liškovou vedla Eliška Baklová, 5. 12. 2022. Osobní archiv autorky.

²²⁵ Rozhovor s Šárkou Tesařovou vedla Eliška Baklová, 3. 11. 2023. Osobní archiv autorky.

„povolení tam sedět a celý rodiny tam okopávaly ty starý cihly a odvážely si je.“²²⁶

Materiál ze starých domů využila při stavbě domu i rodina Jaroslava Čížka. Ten ale otevřeně uznává, že žádné povolení neměli, a že to tehdy bylo běžné: „*Otec přišel za šoférem a dal mu padesátikorunu, aby suť ze zbouraného domu odvezli k nám, do Ohrobce.*“ I oni pak čistili cihly od malty a využívali na černo získané trámy a suť: „*Nejdřív ji nabrali lžícemi na bagry a pak je k nám táta nahnal. Obrovský fůry, člověk je musel vybírat, jednu cihličku za cihličkou, půlky zvlášť a celý zvlášť.*“ Materiál na dům sháněli po Praze, kde se dalo, podle toho, „*kde se co likvidovalo.*“ O tom, že nebyli jediní se několikrát doslechli: „*Starý Žižkov je v Praze všude kolem nás.*“²²⁷

Velkou proměnu okolí viděli zejména ti, kteří ze Žižkova odjížděli za prací nebo do školy do jiných částí Prahy a odstřely nesledovali. Tam kde ráno při jejich odchodu stál dům, to vypadalo jinak, než když se vraceli večer zpátky. A to jak během bourání, tak i při výstavbě panelových domů, protože technologie montovaných panelových domů umožňovala rychlou výstavbu.

I když byla asanace Žižkova z pohledu architektů a dalších odborníků hojně kritizována, z výpovědí narátorů vyplývá, že ve svém okolí tehdy prakticky nezaznamenali žádné protesty vůči bourání. „*Ty lidi tam bydleli opravdu v tak hroznejch podmínkách a teď měli šanci dostat dobrý bydlení, že proti tomu neprotestovali. V tý době. Aspoň si to vůbec nepamatuju. Naopak se všichni hrozně těšili.*“²²⁸ Lítost nad zbouranými domy zde nepochybně byla přítomná, ale z pohledu každodenního života viděli obyvatelé Žižkova naději, kterou jim situace nabízela.

V rozhovorech se také ukazuje, že někteří narátoři dodnes nerozumí tomu, proč byli vystěhováni, a přitom jejich dům zůstal stát. Ve svém životním příběhu berou stěhování jako příkoří ze strany vnější moci, která o jejich osudu rozhodla, na kterou to svalují. Vysvětlení je poměrně jednoduché. Ke zbourání těchto domů už nedošlo důsledkem změny politického režimu. Chátrající domy se začaly místo bourání rekonstruovat. Tuto souvislost ale někteří narátoři nevidí.

---

²²⁶ Rozhovor s Blankou Vojřívovou vedla Eliška Baklová, 7. 4. 2022. Osobní archiv autorky.

²²⁷ Jaroslav Čížek v rozhovoru s Jiřím Horským in Jiří Horský, *Žižkov (za)chráněný: katalog výstavy* (FPS Repro 2012), 41–42.

²²⁸ Rozhovor s Věrou Chalupovou vedla Eliška Baklová, 6. 4. 2022. Osobní archiv autorky.

3.3 Získávání bytu a stěhování

S oznámením o bourání domů byl spojený také výběr nového bytu. „*My jsme dostali normálně předvolání. Nejdřív jsem dostala papír, kde bylo napsáno, jakože ve prospěch státu nebo něco takovýho, že prostě se budeme stěhovat.*“²²⁹ Lidem z asanovaných domů byly nabídnuty primárně byty na sídlištích na okraji Prahy. Nabídky se v průběhu let lišily podle toho, která sídliště se zrovna stavěla. Narátoři tak zmiňují Jižní Město, Modřany, Černý Most, Libuš nebo Nové Butovice. Ne všichni ale chtěli opustit Žižkov. Těmto lidem byly nabízeny byty v renovovaných činžovních domech, a když pokročila výstavba panelových domů na Žižkově, dostávali nabídky i tam: „*Vím, že dost těch lidí říkalo, že půjdou na někde na Jižní Město, myslím, ale z toho našeho domu skutečně většina těch nájemníků říkala, že tady se už začne stavět nová etapa těch panelových domů, takže vy se přestěhujete, ale nepůjdete daleko, půjdete vlastně o ulici jenom vejš. Takže to už jsme tak nějak věděli, že se nebudeme stěhovat na Jižní Město.*“²³⁰

Z výpovědí narátorů vyplývá, že od národního výboru, který stěhování vyřizoval, dostali až tři možnosti, ze kterých si mohli vybrat: „*Dali nám – oni tomu říkali ‚kukačku‘. Člověk měl tři kukačky a mohl se jít podívat až na tři byty. Když se mu první nelíbil, dostal další klíče a šel se podívat na další byt, když se mu nelíbil ani druhý, dostal třetí klíče.*“²³¹ Na vystěhování měli čas přibližně měsíc. Jak vzpomíná paní Vojířová, stěhování bylo bezplatné stejně jako převedení pevné linky.²³²

Návštěva národního výboru podle výpovědí některých narátorů odrážela dobu tzv. normalizace. I tady platilo, že kdo byl schopen dosáhnout intervence některého pracovníka úřadu, měl šanci na získání lepšího a většího bytu. Naopak ti, kteří „konexe“ neměli nebo měli třeba horší kádrový posudek, zažívali ponižující jednání ze strany úředníků.

Pan Kocáb se ze Žižkova stěhovat nechtěl: „*Prohlásil jsem, že ze Žižkova ne, načež nám nabídli tři byty, zase ty malé.*“ Zdůrazňuje, že „*takové známé*“, kteří by mu k většímu bytu pomohli, neměl.²³³

---

²²⁹ Rozhovor s Blankou Vojířovou vedla Eliška Baklová, 7. 4. 2022. Osobní archiv autorky.

²³⁰ Rozhovor s Lydií Liškovou vedla Eliška Baklová, 5. 12. 2022. Osobní archiv autorky.

²³¹ Ladislav Sivák v rozhovoru s Jiřím Horským in Jiří Horský, *Žižkov (za)chráněný: katalog výstavy* (FPS Repro 2012), 37–38.

²³² Rozhovor s Blankou Vojířovou vedla Eliška Baklová, 7. 4. 2022. Osobní archiv autorky.

²³³ Jaroslav Kocáb v rozhovoru s Jiřím Horským in Jiří Horský, *Žižkov (za)chráněný: katalog výstavy* (FPS Repro 2012), 35.

Paní Chalupová byla v době stěhování rozvedená a měla dvě malé děti. Ve starém domě žili v jiném patře i její rodiče, kteří jí s dětmi pomáhali. Při vyřizování stěhování do nového bytu jí ale bylo sděleno, že by její rodiče vystěhovali na Libuš, zatímco ona by zůstala na Žižkově: „*Já jsem hrozně potřebovala, abych je měla v blízkosti, aby mi mohli pomáhat s dětma. No a tady paní, která byla onehdy na tom národním výboru, tak prostě řekla: „Jenom přes moji mrtvolu, prostě neexistuje, že budete bydlet blízko.“ Přestože jim nabízeli dvougenerační byt, tuto možnost vyloučila: „Kdo chce bydlet s rodičema jako dospělej, nikdo.“* V této zoufalé situaci se vydala i s dětmi na národní výbor a vyžádala si, aby mohla mluvit s jeho předsedou. K jejímu překvapení jí i bez ohlášení přijal a poté, co mu situaci vysvětlila a stěžovala si na paní úřednici na bytovém odboru, jí vyhověl: „*Ten hodnej pán teda opravdu přede mnou zvednul telefon, zavolal na ten úřad a mně přidělili tenhle byt.*“ Její rodiče se přestěhovali o ulici vedle a mohli jí tak i nadále pomáhat. „*To je jedinej komunista, kterému děkuju.*“²³⁴ Paní Chalupová věděla, že pokud by se neozvala a ponižující jednání úřednice si nechala líbit, její životní situace by se výrazně zhoršila. Je ale otázka, kolik z obyvatel Žižkova, kteří se stěhovali, takovou odvahu našlo.

Se stejnou úřednicí, která pravděpodobně vyřizovala většinu stěhování do nových bytů, měla velmi negativní zkušenost i paní Vojířová, která byla v té době už také rozvedená. Zatímco se lidé z okolí i z domu už odstěhovali a naproti ní postavili nové panelové domy, ona se stěhovala jako jedna z posledních v ulici. „*Já jsem si říkala: ‚Konečně budu mít balkón, konečně budu mít prostě...‘, no ale pro mě nebyl, protože mi dokonce řekli na tom úřadu: ‚No jo, ale vy už nejste rodina.‘ To neznamená, že když nemáme tátu, že nejsme rodina, když jsme byli tři. Ale já jsem ani nebyla připravená na nějakou odpověď, protože mě to překvapilo. Dneska bych jí asi odpověděla jinak, ale tenkrát můžu říct, že se mi venku spustila z nosu krev od nervů, protože to bylo fakt hnusný od ní. Zřejmě to bylo o penězích všechno. A chtěla mě dát až do Modřan.*“²³⁵

V tomto bodě je velmi zarážející, že přes všechny útrapy, které si paní Vojířová na Žižkově zažila, nesáhla po první možnosti, jak svou bytovou, potažmo životní situaci, vyřešit. Pokud by byl její život na Žižkově tak obtížný, jak popisuje a jak je načrtnuto napříč touto kapitolou, trochu překvapuje, že nevolila okamžitou úlevu. Její odpor k Modřanům je v tomto případě ovlivněn zkušeností její známé, která se tam odstěhovala. Narátorka má tuto oblast dodnes spojenou se špatným dopravním spojením a nepodloženým dojmem, že v porovnání

²³⁴ Rozhovor s Věrou Chalupovou vedla Eliška Baklová, 6. 4. 2022. Osobní archiv autorky.

²³⁵ Rozhovor s Blankou Vojířovou vedla Eliška Baklová, 7. 4. 2022. Osobní archiv autorky.

s blízkostí služeb na Žižkově „*tam nic není*.“²³⁶ Neodráží současný stav života v Modřanech, ale stav na nedostavěném sídlišti v době, kdy se tam potenciálně měla stěhovat. Narátorka se ve svém vzpomínání několikrát stylizuje střídavě do role oběti, proti které stál celý svět a zároveň do role hrdinky, která sama vše zvládla na úkor nepřízně osudu, aniž by přijala jakoukoliv zodpovědnost za svá rozhodnutí ve věcech, které mohla ovlivnit. Přitom, pokud by odešla do Modřan, pravděpodobně by tam nestrádala a ušetřila by si několik let trápení ve starém domě.

Vzpomíná také na to, jak se chodila dívat na „kukačku“: „*Mrzlo tenkrát v tom březnu, to bylo hrozný a sníh byl a fakt bylo hnusný, tady jsou ty kopce, takže člověk musel jít dolu na ten bytový úřad až tady někde na Viktoru a teď pak někde na OPBH Velehradská, na úplně jiný konec. Tam na OPBH dostali klíče a ty ses na ten byt šla podívat a prostě teď se ti nelíbí nebo prostě nebyl tam zvláštní vchod a zase se muselo zpátky odevzdat ty klíče a jít to říct na tu (bytový úřad), no to bylo hrozný.*“ I přes tyto průtahy se jí podařilo získat na Žižkově byt první kategorie a s ústředním topením. Do nového bytu odešla hned, jakmile to bylo možné: „*Spali jsme tam na zemi na koberci a jim to bylo jedno. Tam už byla taková zima, taková nepohoda, mě tam chytly ledviny z toho bytu starýho.*“²³⁷ Postupně si do nového bytu přestěhovali své osobní věci. Konečně se tak její životní podmínky po mnoha letech výrazně zlepšily. Pocit velké nespravedlnosti v ní ale nadále zůstává, což opět podtrhuje to, že sama sebe staví do role oběti.

Kuriozní situaci se stěhováním popisuje paní Tesařová, která se ve sledované době stěhovala několikrát. Nejprve z důvodu asanace dostali s rodiči byt na Jižním Městě, ale po nějaké době se jim podařilo získat výměnou byt zpátky na Žižkově. Ten byl ale v domě, který se měl záhy zbourat, tudíž dostali byt v panelovém domě na Žižkově. Poté, co se odstěhovala od rodičů se nastěhovala do starého domu v Roháčově ulici, který ale měl být po čase zbourán také, a opět se musela přestěhovat. I jí tak čekalo kolečko výběru nového bytu: „*To už se nedávalo Jižní Město, ale dávaly se Butovice a takovýhle sídliště. Jsem říkala: ,To je hrozný, to není ani na mapě, tam nejdu.‘ Tak jsem vždycky přišla na ten odbor a říkám: ,Heleďte, říkám otevřeně, já se nehnu ze Žižkova. Dejte mi něco na Žižkově.*“ Podmínkou získání nového bytu bylo, jak vzpomíná, že nový byt měl být bytem vyšší kategorie než ten původní: „*Když vy teď máte druhou, takže vám musím dát první.*“ Vzpomíná, že jí na bytovém úřadě jednou dali klíče od bytu, kam se šla podívat, ale už tam někdo bydlel. Když to šla nahlásit na úřad, tak jí řekli:

---

²³⁶ Rozhovor s Blankou Vojřínovou vedla Eliška Baklová, 5. 5. 2022. Osobní archiv autorky.

²³⁷ Rozhovor s Blankou Vojřínovou vedla Eliška Baklová, 7. 4. 2022. Osobní archiv autorky.

„*Jo, to je ten nabouranej, no tam se nám někdo naboural.*“²³⁸ I když se bytová situace s výstavbou panelových domů postupně zlepšovala, pořád nebylo dost bytů pro všechny.

Narátorka nakonec dostala byt v panelovém domě. Ve svém vyprávění na rozdíl od ostatních přistupovala ke stěhování jinak. V důsledku častějšího stěhování se na jednotlivé byty tolik nefixovala a vnímala je jako něco, co může být jen dočasné. V jejím vyprávění se tak neobjevily ani žádné nostalgické vzpomínky na starý dům. Domov byl v jejím případě více než místem utvářen rodinou, se kterou žila.

Mezi narátory jsou ale i tací, pro které získání bytu takovým stresujícím zážitkem nebylo. Například pan Link vzpomíná, že díky tomu, že jeho strýc, se kterým v dětství žil, byl údajně v okresním výboru KSČ, dostali byt přednostně.²³⁹

Paní Lišková popisuje, jak přes tchánova známého, jehož manželka pracovala na bytovém úřadě, proběhla i jejich záležitost bez stresu: „*To tak trošku se domluvili a dostali jsme tzv. dvougenerační byt, kde to bylo teda architektonicky nic moc vyřešený, ale byly to slepený k sobě dva byty 3+1.*“ Přestože se manželé na Žižkově nenarodili, postupem času si k němu vybudovali vztah. Přispěl k tomu i fakt, že měli možnosti byt lépe uzpůsobit svým potřebám a žili spokojeným rodinným životem. Narátorka vzpomíná, že její manžel si ze starého bytu bral například poličky, které tam měl přivrtané. Ve stanovené lhůtě na vystěhování si do starého bytu chodily hrát její děti s dětmi sousedů z původního domu a malovaly tam na stěny. Toho využil i její muž: „*Když jsme tam šli úplně naposled a museli jsme odevzdat klíče od toho bytu, tak tam manžel napsal na zed': ,Byli jsme tady šťastný.*“²⁴⁰

Nový byt znamenal pro narátory, kteří bydleli v pavlačových nebo starších činžovních domech, velkou úlevu. „*Babička dostala byt na Jižním Městě. Byla celá spokojená. Ta úplně si lebedila a říkala: ,To krásný Jižní Městečko, starej, smradlavej, proprděnej Žižkov nechci ani vidět. To je staroba, chudoba, špína, hnus.*“²⁴¹ Díky ústřednímu topení už nemuseli lidé přestěhování na sídliště chodit pro uhlí. V bytě měli zařízené koupelny, WC i kuchyně a domy měly většinou výtah.

Některé z těch, kteří se přestěhovali do panelových domů, zaskočila menší rozloha místností: „*Relativně jsme si polepšili, akorát, že to byly takový malý králíkárnny. Prostě jsme*

²³⁸ Rozhovor s Šárkou Tesařovou vedla Eliška Baklová, 3. 11. 2023. Osobní archiv autorky.

²³⁹ Rozhovor s Tomášem Linkem vedla Eliška Baklová, 31. 3. 2022. Osobní archiv autorky.

²⁴⁰ Rozhovor s Lydií Liškovou vedla Eliška Baklová, 5. 12. 2022. Osobní archiv autorky.

²⁴¹ Rozhovor s Šárkou Tesařovou vedla Eliška Baklová, 3. 11. 2023. Osobní archiv autorky.

*měli pokojíček, kam se vešla palanda a na druhou stranu kus obývací stěny. A to bylo všechno. A mezitím bylo asi takhle místa, takže prostě malinkatý hrozně.*²⁴² Paní Podaná vzpomíná, že ani obývací pokoj nebyl moc velký, protože hodně místa zaplnily skříně a obývací stěna. Výhodou ale bylo, že měli s bratrem svůj pokoj. Byl ale tak malý, že se tam už nevešel ani psací stůl: *„Úkoly jsme museli dělat v kuchyni u stolu. A to ještě v té kuchyni jsme neměli velké stůl, ale měli jsme jenom nízký konferák.*²⁴³

Jiní nebyli v panelovém domě spokojeni se stavem vybavení: *„Šílená okna, když foukal nepříznivě vítr a chumelilo, v noci jsem se vzbudil, že mě studí ruka a měl jsem ji zasněženou. I na koberci byl sníh.*²⁴⁴ Většina narátorů si také stěžovala na to, že v panelovém domě mnohem více slyšeli sousedy. Nejvíce v koupelně nebo na záchodě, protože bytová jádra bývala z umakartu a stoupačky nebyly nijak zvukově utěsněny.

Nestěžovali si ale všichni: *„Když jsem přišla do tohoto bytu, tak jsem měla pocit, že jsem v paláci, protože když tady není nábytek, tak ono to všechno vypadá jinak, ty místnosti byly veliký. Takže hrozná radost, euforie, mám byt! Do kterýho jsem neměla skoro co dát.*²⁴⁵ Paní Chalupová sice nějaký nábytek ve starém bytě měla, něco dostala od rodičů, ale spíše byt zařizovala na etapy a nábytek postupně obměňovala. Pojem „palác“ v tomto případě není ale spojen jen s velikostí bytu. Přestože před stěhováním žila po rozvodu v menším bytě, s rodiči bydlela ve velkém bytě po domácích, a tudíž na větší místnosti byla zvyklá. Zde se domnívám, že celkový dojem z nového bytu umocnily lepší dispozice a jeho vybavení.

Některé byty byly tzv. dvougenerační. V takovém bydlela paní Lišková. Popisuje, že se prakticky jednalo o dva byty 3+1, které byly spojené chodbou. Každá část měla svoji umakartovou koupelnu a záchod a mezi nimi byl nosný panel. *„Jsem si říkala panelák, to si představuju takový ty malinký 9 metrů čtverečních komůrky, někdo říkal králíkárný, no ale tady jsme měli ten obývací pokoj, to bylo na panelák velkorysý, ten měl asi 36 metrů čtverečních.*“ Protože se jim v novém bytě narodily další dvě děti, bylo to ve výsledku pro šestičlennou rodinu velmi příjemné bydlení: *„Skutečně neměli jsme pocit, že si v tom panelákovým bytě šlapeme po hlavách. Každý měl to svoje soukromí, a ještě jsme měli ten relativně velký pokoj na to*

---

²⁴² Rozhovor s Miladou Podanou vedla Eliška Baklová, 24. 3. 2022. Osobní archiv autorky.

²⁴³ Rozhovor s Miladou Podanou vedla Eliška Baklová, 2. 3. 2022. Osobní archiv autorky.

²⁴⁴ Jaroslav Kocáb v rozhovoru s Jiřím Horským in Jiří Horský, *Žižkov (za)chráněný: katalog výstavy* (FPS Repro 2012), 36.

²⁴⁵ Rozhovor s Věrou Chalupovou vedla Eliška Baklová, 6. 4. 2022. Osobní archiv autorky.

společný soužití. ²⁴⁶

Úpravy bytů se, jak vyplývá z vyprávění narátorů, rozhodně nestaly minulostí, ale týkaly se i nového bydlení: „*Ono to původně bylo průchozí 2kk, ale tenkrát to přepažili a udělali tam podávací okýnko do toho pokoje.*“²⁴⁷ I zde se přestavby v mnoha případech prováděly svépomocí: „*Moje babička totiž pracovala u zedníků, u OPBH, takže moje babička stavěla u nás v bytě zděnou příčku.*“²⁴⁸ Z pohledu paní Tesařové, která vystřídalala několik bytů jak v panelovém domě, tak v činžovním, nabízejí starší byty větší možnosti na úpravy podle potřeb konkrétních nájemníků. V panelovém domě „*můžete něco dekorovat, ale moc to nezměníte.*“ Hodně lidí, kteří třeba neměli chatu nebo chalupu, se tak podle ní mohlo ve starých bytech seberealizovat. Jak ale ukázaly výpovědi narátorů v přechozí kapitole, tyto seberealizace byly většinou snahou o zlepšení kvality života, se kterou bojovali každý den, a ne nějaké zkrášlování.

S výstavbou panelových domů se na Žižkově hodně změnil jeho typický ráz: „*Paneláky tam působí divně. To prostředí zástavby tam je jak pěst na oko.*“²⁴⁹ Přesto ale ti, co na Žižkově zůstali, byli stále ve známém prostředí. Asanace neproběhla ze dne na den, a tak si na probíhající proměnu průběžně zvykali. Změnila se sice část městské čtvrti, ale zbytek zůstával stále stejný. Na rozdíl od velkých sídlišť: „*Tam spíš problém byl ten, že všechny ostatní domy jsou ty paneláky, takže kamkoliv jste se podívala, jste věděla ty ošklivý, šedivý škatule.*“²⁵⁰

Jak už jsem zmínila, kvůli bytové nouzi se lidé na sídliště stěhovali ještě v době, kdy nebyla dokončená. Narátoři tak například vzpomínají, že často chodili blátem: „*Místo chodníků byla prkna.*“²⁵¹ Ulice ještě nebyly pojmenované a domy neměly čísla popisná: „*Párkrát se mi stalo, že jsem nenašla, kde bydlím, protože se tak změnilo okolí. Pamatuju, že jsme chodily s babičkou takhle s těma lístečkama hledat ten její byt.*“²⁵² Než se sídliště zcela dostavělo, trvalo to ještě nějaký čas. Zprvu tam chyběly obchody i další služby. Komplikovaná byla zprvu také doprava do centra. Výstavba metra ji značně urychlila.

Z pohledu dítěte byla sídliště podle pana Linka, který se stěhoval do Ďáblic, lépe uzpůsobená. Oceňoval, že sídliště neprotínala žádná velká silnice, a tak si tam děti mohly hrát bezpečněji než na Žižkově. Na sídlišti bylo více hřišť, a i v novém prostředí si děti dokázaly

---

²⁴⁶ Rozhovor s Lydií Liškovou vedla Eliška Baklová, 5. 12. 2022. Osobní archiv autorky.

²⁴⁷ Rozhovor s Miladou Podanou vedla Eliška Baklová, 24. 3. 2022. Osobní archiv autorky.

²⁴⁸ Rozhovor s Miladou Podanou vedla Eliška Baklová, 2. 3. 2022. Osobní archiv autorky.

²⁴⁹ Rozhovor s Lydií Liškovou vedla Eliška Baklová, 5. 12. 2022. Osobní archiv autorky.

²⁵⁰ Rozhovor s Šárkou Tesařovou vedla Eliška Baklová, 3. 11. 2023. Osobní archiv autorky.

²⁵¹ Rozhovor s Tomášem Linkem vedla Eliška Baklová, 31. 3. 2022. Osobní archiv autorky.

²⁵² Rozhovor s Šárkou Tesařovou vedla Eliška Baklová, 3. 11. 2023. Osobní archiv autorky.

najít místo na dobrodružné hry, jako náhradu za žižkovské dvorky.²⁵³

V očích mnoha narátorů bylo sídliště symbolem něčeho hrozného, vzdáleného, spojeného se špatnou dopravou do centra města a do práce. I poté, co byla sídliště dokončena, domy ještě dlouho zůstávaly šedé. Tato určitá „stereotypnost snižuje možnost identifikace se s místem, kde člověk žije.“²⁵⁴ Sídlíště pro ně byla synonymem neznámého prostředí, které v nich vyvolávalo obavy ztráty jim dobře známého prostředí. Ve vzpomínkách některých narátorů je toto jejich tehdejší vnímání sídlišť stále přítomné, i když se v nich současně střetává s tím, jak vnímají sídliště dnes – jako již dokončené části města s dostatečnou infrastrukturou, obchody, službami, pracovními příležitostmi, dostatkem zeleně apod., kde jsou jejich známí, kteří tam dnes bydlí, spokojení.

Současně je z vyprávění některých narátorů patrné, že přejímají v části společnosti přítomný postoj, že sídliště je něco apriori negativního – něco nevkusného, komunistického, architektonicky nezajímavého, místo, kde není soukromí a kde jsou stále slyšet sousedi. Navzdory tomu, že situace ve starých domech odsouzených ke zbourání byla neúnosná a život byl mnohem náročnější, a většina lidí se nejspíš opravdu stěhovat chtěla, pod tíhou tohoto postoje se někteří za bydlení v panelovém domě stydí a označují jej posměšně „králíkárnou“. Domnívám se, že pro řadu z nich je to způsob vypořádání se s tím, že se z rozhodnutí komunistického režimu museli vystěhovat ze svých domovů, a panelové domy se pro ně staly pouhou náhražkou tohoto domova. Proto na ně nahlížejí negativně. Z pohledu bytové krize však byla výstavba panelových sídlišť na okrajích města velmi efektivním řešením, které pomohlo situaci přinejmenším zmírnit.

Než přejdeme k další kapitole, pozastavme se ještě nad tím, jak rozdílné životní osudy se odehrály v jedné ulici. Paní Lišková i Vojířová se velmi pravděpodobně mohly setkat. Paní Vojířová se snažila vybojovat si lepší život v domě, ze kterého se stěhovala jako jedna z posledních. Sledovala, jak celá ulice mizí a naproti ní se staví nové panelové domy „s balkóny“, o kterých snila, paní Lišková byla jednou z těch, která se do něj nastěhovala. I když obě popisují zkušenost se stejnou ulicí, jejich vzpomínky a pocity spojené s oním místem jsou diametrálně odlišné. Přitom ale nemůžeme říct, že by některý z nich nebyl skutečností. Tento příklad je ilustrací toho, jak lidé s naprosto odlišnými životními osudy, pocházející z cela

---

²⁵³ Rozhovor s Tomášem Linkem vedla Eliška Baklová, 31. 3. 2022. Osobní archiv autorky.

²⁵⁴ Jiří Musil a kolektiv, *Lidé a sídliště* (Praha: Nakladatelství Svoboda 1985), 19.

rozdílných prostředí, mohou popisovat stejné období naprosto jinak.

3.4 Sousedské vztahy a proměna Žižkova

Asanace Žižkova měla zásadní vliv také na mezilidské vztahy. Sousedé, kteří se často znali celý život od dětství, byli rozděleni. Současně se ale utvářely vazby nové.

Narátoři, kteří na Žižkově vyrostli, se velmi dobře znali s lidmi z domu i z ulice, ve které žili. Děti si spolu hrály na žižkovských ulicích, prozkoumávaly dvorky a přilehlé parky. Jejich rodiny se často znaly po několik generací. Velký vliv také hrálo, kam chodily děti do školy, protože i tam se mezilidské vztahy formovaly a často se prolínaly s kamarádstvími z ulice. Jako každé mezilidské vztahy to však bylo velmi individuální.

Identifikace s Žižkovem byla tehdy velmi silná, dokonce i jakákoliv mobilita mezi čtvrtěmi byla vnímána jako nezvyklá: „*Jako mladý kluci jsme se scházeli v hospodách. Jako by si byli tehdy lidi blíž a jeden Žižkovák se zastal druhého. A zase na druhou stranu, když sem přijel někdo třeba z Vršovic, tak byl divnej.*“²⁵⁵

Pro paní Liškovou byl zásadní kontakt se sousedkou ze starého domu, kterou ještě několik let po vystěhování navštěvovala v pečovatelském domě. Tato paní byla původní majitelkou domu a poté co jim byl dům režimem zabaven, směli s manželem obývat celé druhé patro. Jejich byt byl v době bortícího se Žižkova poněkud zjevením: „*Když se člověk ocitl u nich v tom druhém patře, tak to bylo skutečně jak v jiném světě, protože tam třeba měli pánský salon, kožené klubovky, šachový stůl. Vedle mi ukazovala ložnici ve stylu Ludvíka XVI., prostě opravdu jako kdyby tam se ten čas zastavil. Byl to hodně zajímavý kontrast k tomu ostatnímu zdevastovanému prostředí toho domu.*“ Její následující vzpomínání dokládá sociální různorodost obyvatel Žižkova: „*Rodina těch majitelů to byli velmi takový noblesní lidi, opravdu ztělesněná První republika. To bylo neuvěřitelný, velkej kontrast k tomu, že tam zase byli některý ty lidi takový ti štampasti z tý Zlatý Prahy, takže se to tam tak různě míchalo. Ale vesměs musím říct, že ty lidi tam byli slušný.*“²⁵⁶

Významnou část obyvatel na Žižkově tvořili ve sledované době Romové. Někteří narátoři je přijímali jako součásti žižkovské komunity. V dětství se s nimi kamarádili, chodili s nimi do školy, bydleli ve stejných domech: „*Ta romská rodina, to byli naprosto slušný lidi,*

---

²⁵⁵ Jaroslav Kocáb v rozhovoru s Jiřím Horským in Jiří Horský, *Žižkov (za)chráněný: katalog výstavy* (FPS Repro 2012), 36.

²⁵⁶ Rozhovor s Lydií Liškovou vedla Eliška Baklová, 5. 12. 2022. Osobní archiv autorky

*takže to soužití v tom domě bylo, bych řekla, velmi dobrý.*²⁵⁷ Jiní narátoři naopak tvrdí, že si je moc nevybavují, protože s nimi nepřišli do styku a stranili se jich. Domnívám se, že toto tvrzení v sobě skrývá hlubší význam. Romů na Žižkově žilo tolik, že se s nimi obyvatelé každodenně potkávali, a nebylo možné s nimi nepřijít do styku. Oni je ale nechtěli vidět. Fakt, že se jich stranili, svědčí o tom, že je tito narátoři nikdy jako součást komunity nepřijali a měli k nim velmi negativní vztah. Toto vymezování vedlo z dnešního pohledu k projevům rasové segregace, kdy pro romské děti byly v některých školách zřízeny speciální třídy a družiny. O poměrech na žižkovských školách píše například novinář Patrik Banga ve své knize *Skutečná cesta ven*.²⁵⁸

Ve výpovědích narátorů se rovněž výrazně objevují stereotypní obrazy Romů: *„Tenkrát třeba Cimburkova ulice byla renovovaná, byla tam zvláštní škola. Nastěhovali tam Romy, za rok jste tu ulici nepoznal. Nikde okna, dveře, kamnové roury vedly ven z oken. Oni do Cimburkovy nacpali všechny Romy, dali jim nový byty a za rok celou Cimburáčku znovu renovovali.*²⁵⁹ V důsledku asanace mnoho Romů Žižkov opustilo.

Do výběrů vzorku se mi bohužel nepodařilo získat romské narátory, což se projevilo na jednostranném názoru na soužití z pohledu majoritní skupiny obyvatel. Jestliže za doby normalizace mezi většinovou a menšinovou částí obyvatel panovalo napětí, o vývoji po roce 1989 se narátoři vyjadřovali spíše negativně. Někteří narátoři zmiňují, že se báli některými místy chodit, například tunelem do Karlína. Dříve to *„nebyly takový ty agresivní tlupy, který prostě jako později třeba byly.*²⁶⁰ Paní Chalupová vzpomíná na situaci, kdy jejího syna cestou ze školy přepadli a okradli jej o peníze: *„Přišel domu a byl v takovém šoku, že já jsem ho musela potom vodit pár dní do školy anebo ho hlídat tady z balkonu, aby byl v pohodě.*²⁶¹ Ona sama ale jako dítě nic takového nezažila. Narátoři také ve svých výpovědích o poměrech v 90. letech vůbec nereflektují rasově motivované násilí proti Romům nejen ze strany krajní pravice, ke které v 90. letech docházelo, viz Bangova kniha *Skutečná cesta ven*.²⁶²

Nyní se zaměříme na sousedské vztahy a proměnu Žižkova. Když začalo stěhování, ti, co zůstali na Žižkově byli: *„pořád mezi svými, akorát bydleli někde jinde.*²⁶³ Sousedé, kteří se

²⁵⁷ Rozhovor s Lydií Liškovou vedla Eliška Baklová, 5. 12. 2022. Osobní archiv autorky.

²⁵⁸ Patrik Banga, *Skutečná cesta ven* (Brno: Host, 2022), 46–50, 75.

²⁵⁹ Jaroslav Kocáb v rozhovoru s Jiřím Horským in Jiří Horský, *Žižkov (za)chráněný: katalog výstavy* (FPS Repro 2012), 37.

²⁶⁰ Rozhovor s Věrou Chalupovou vedla Eliška Baklová, 6. 4. 2022. Osobní archiv autorky.

²⁶¹ Tamtéž.

²⁶² Patrik Banga, *Skutečná cesta ven* (Brno: Host, 2022), 63–68.

²⁶³ Jaroslav Kocáb v rozhovoru s Jiřím Horským in Jiří Horský, *Žižkov (za)chráněný: katalog výstavy* (FPS Repro

stěhovali společně si své vztahy nadále udrželi. „*No a ty ostatní se odstěhovali někam úplně pryč, ty už jsem pak nikdy neviděla.*“²⁶⁴ O tom, jak moc se kontakty přerušily, vypovídá vzpomínka paní Chalupové na nedávný třídní sraz: „*My jsme chodili (do školy) tady na Havlíčkovu náměstí a někoho jsme nenašli vůbec. A je to díky tomu bourání, že ty domy už přestaly existovat, takže třeba ani jejich rodiče nebo někdo, už tam nebylo možný dohledat.*“²⁶⁵ Tato situace ale není až tolik specifická jen pro Žižkov. Lidé se běžně stěhují za prací nebo za partnery a pokud se vztahy takto dlouhodobě přeruší, je obtížné je znovu obnovit, obzvlášť se spolužáky ze základních škol.

Panelový dům byl sice hezčí, ale: „*už tam nebyl ten dvorek, už ty sousedi tam nebyli všichni, už jsem tam neměla ty kamarády.*“²⁶⁶ Lidé, co se přestěhovali, ale zůstali na Žižkově, potkávali v nových domech spolužáky nebo třeba sousedy ze stejné ulice. Velkým pojátkem ke sblížení s novými sousedy byly děti: „*Bylo nás tady těch mladejch s těma dětma přibližně hrozně moc, to byly takový ty mejdánky po bytech, Hele půjdeme tam, tam se něco děje.*‘ Člověk byl vždycky v dosahu těch dětí, že si je přišel zkontrolovat. A tak se tady dělo vlastně všechno, včetně silvestrů. Byly to takový docela fajn časy.“²⁶⁷ Časem se s ostatními lidmi z domu seznámili například na domovních schůzích, kdy bylo potřeba projednat něco ohledně domu.

Na příběhu paní Tesařové můžeme vidět, jak zásadní bylo, kam chodila do školy. Přestože se s rodinou přestěhovali na Jižní Město, do školy chodila dál na Žižkov. Stejně tak i na atletiku: „*No nebylo to úplně fajn. Bylo to daleko, musela jsem dojíždět.*“ Protože na Jižní Město jezdila prakticky jen přespat, neměla moc možností, jak se tam s někým spřátelit: „*Já spíš jsem měla vždycky kamarádky z té školy. Ty jsem měla dvě takový velký a do dneška se s nima stýkám.*“²⁶⁸

Pro paní Vojířovou, která zůstávala v domě jako jedna z posledních z ulice, bylo sledování stěhování sousedů, velmi těžké: „*Bylo mi tady hodně ouzko, když jsem ztratila všechny ty známý. Všecko se to odstěhovalo.*“ Na druhou stranu by bylo o to víc logické, že by přijala byt v Modřanech, pokud se na Žižkově cítila tak sama. V jejím případě nejspíše převládá strach z neznámého. Vzpomíná, že se za některými přáteli jela podívat na Jižní Město: „*Tenkrát to tam vypadalo hrozně. Obchody nebyly, já jsem je ani nenašla třeba taky, to byly rozvaliny.*

2012), 36.

²⁶⁴ Rozhovor s Miladou Podanou vedla Eliška Baklová, 2. 3. 2022. Osobní archiv autorky.

²⁶⁵ Rozhovor s Věrou Chalupovou vedla Eliška Baklová, 13. 5. 2022. Osobní archiv autorky.

²⁶⁶ Rozhovor s Miladou Podanou vedla Eliška Baklová, 2. 3. 2022. Osobní archiv autorky.

²⁶⁷ Rozhovor s Věrou Chalupovou vedla Eliška Baklová, 6. 4. 2022. Osobní archiv autorky.

²⁶⁸ Rozhovor s Šárkou Tesařovou vedla Eliška Baklová, 3. 11. 2023. Osobní archiv autorky.

*Dneska už to tam mají krásný.*²⁶⁹ Popisuje, že díky mobilním telefonům, které umožnily snadnější volání než pevná linka, zůstala s několika bývalými sousedy v kontaktu. Časově ale tato informace neodpovídá, protože se stěhovala na konci 80. let, zatímco mobilní telefony měli lidé ve větší míře až na přelomu tisíciletí.

Zatímco o sídlištích na okraji Prahy hovoří tak, že to tam dnes mají krásné, s proměnou Žižkova se dodnes nesmířila: *„To, co tam postavili, no kotce. Ještě tam se tak prohánět nějaký roboti. Já to tam nepoznávám vůbec.*“²⁷⁰ Tato věta ale více než o situaci v panelové zástavbě něco vypovídá o narátorčině postoji k dnešní době, které nerozumí a těžko se v ní orientuje. Panelové domy jsou na svém místě už desítky let a mnoho jiných narátorů si na ně zvyklo.

Někteří narátoři se shodují na tom, že přestože zprvu zažili pocit vykořenění, odžitím si určité doby v novém bydlení získali podobné sousedské vztahy, jako měli ve starém domě. Postupem času se vytvořilo určité společenství lidí, jejichž děti spolu chodily do školy, potkávali se v obchodech nebo v dopravních prostředcích: *„Když jste tam už spolu 30 let, tak za těch 30 let už se nashromáždí pomalounku nějaký ty příležitosti výjimečný, kde vy se s tím druhým člověkem seznámíte.*“²⁷¹

Na proměně Žižkova měl zcela jistě vývoj po roce 1989. Otevřely se nové možnosti a mnoho lidí se odstěhovalo: *„Z počátku nás tady bydlelo docela dost tam z té části, takže my jsme se tady i hodně kamarádili, no a postupně se ty lidi tak rozprchli. Dneska tady bydlí spousta lidí, který vůbec neznám.*“²⁷²

Z těchto výpovědí je zřejmé, že seznamování se v novém domě a prostředí není snadné, ale je to běžná součást života. V případě asanace Žižkova to ale bylo umocněno tím, jak velké množství lidí se stěhovalo. Projevy, se kterými se narátoři setkávali, nejsou ale tolik neobvyklé od přestěhování se v jakékoliv době. Místo, ze kterého se stěhujeme, je pro nás známé, stejně jako lidé, které tam potkáváme každý den. Domnívám se, že je to ale více o našem dojmu, že tyto lidi známe, ale ve většině případů to nijak významně silné vztahy nejsou. Pokud by byly, nezanikly by kontakty se sousedy, kteří se odstěhovali na sídliště na okraji Prahy, tak snadno. Tito lidé bydleli pořád ve stejném městě a pokud by byli tak blízcí, nebylo tak složité se s nimi dále setkávat. O tom, že sousedé jsou lidé, které pravidelně potkáváme, ale nejsou tak blízcí

---

²⁶⁹ Rozhovor s Blankou Vojřívou vedla Eliška Baklová, 7. 4. 2022. Osobní archiv autorky.

²⁷⁰ Tamtéž.

²⁷¹ Rozhovor s Šárkou Tesařovou vedla Eliška Baklová, 3. 11. 2023. Osobní archiv autorky.

²⁷² Rozhovor s Věrou Chalupovou vedla Eliška Baklová, 6. 4. 2022. Osobní archiv autorky.

v našich životech, vyplývá i to, že po přestěhování se do nového domu není tak složité navázat kontakt i s těmi novými. Pokud nás s nimi pojí například stejně staré děti nebo nějaké zájmy, je sblížení snadnější. Po nějaké době ale i u těchto sousedů budeme mít onen pocit toho, že je známe, protože je budeme potkávat každý den.

Souběžně s asanací od roku 1985 probíhala také výstavba televizního vysílače, která měla také vliv na vnímání nového Žižkova. Kritika se snesla na stavitele za zničení starého židovského hřbitova: „*Když jsem šla kolem, tak tam fakt se válely lidský kosti v těch výkopech. To teda pro mě bylo strašlivý, taková neskutečná neúcta.*“²⁷³ Pro některé narátory byla Žižkovská věž něčím, na co si nemohli dlouho zvyknout, jiní její výstavbu uvítali: „*Zas to bylo takový vzrůšo, lítaly tam ty vrtulníky, to mě bavilo.*“²⁷⁴ Panovaly také obavy z působení elektromagnetického vlnění a zhoršení dostupnosti televizního signálu. Zpětně si ale většina z nich na vysílač zvykla: „*Je to krásnej monument, to mám hrozně ráda.*“²⁷⁵ A jsou na něj vcelku hrdí: „*Už ho vnímám poměrně pozitivně, že to je takovej maják tam bydlím, prostě nezabloudím nikdy.*“²⁷⁶ Zde je tedy patrné, že když máme v okolí nějakou novou stavbu, která se nám zprvu nelíbí, vnímáme ji jako element, který tam nepatří. Přesto ji po čase, kdy kolem ní pravidelně chodíme, začneme vnímat jako běžnou součást okolního prostředí. Časem už nás mnohdy ani nenapadne, že by tam nebyla, a naopak ji vnímáme jako něco exkluzivního, co nikde jinde není. Adaptování se na vývoj a proměnu našeho okolí je zcela přirozené, protože svět kolem nás se neustále vyvíjí. Jinak proměnu místa vnímají ti, kteří se na místo vracejí s větším časovým odstupem, protože mají v paměti uloženou předchozí podobu. I oni si ale časem na novou podobu většinou zvyknou.

---

²⁷³ Rozhovor s Věrou Chalupovou vedla Eliška Baklová, 6. 4. 2022. Osobní archiv autorky.

²⁷⁴ Rozhovor s Šárkou Tesařovou vedla Eliška Baklová, 3. 11. 2023. Osobní archiv autorky.

²⁷⁵ Rozhovor s Blankou Vojířovou vedla Eliška Baklová, 7. 4. 2022. Osobní archiv autorky.

²⁷⁶ Rozhovor s Věrou Chalupovou vedla Eliška Baklová, 6. 4. 2022. Osobní archiv autorky.

4 Syntéza

V této kapitole se pokusím formulovat některé obecnější společné znaky, které výpovědi narátorů implicitně obsahují.

Asanace Žižkova probíhala v době, kdy pro mnoho obyvatel byly byty těžko dostupné. Například pro ty, kteří sdíleli byty s dalšími příbuznými, byla asanace ojedinělou příležitostí, jak se dostat k novému bytu a vylepšit tím mnohdy napjaté rodinné vztahy. Za cenu ztráty domova a vazeb na místní komunitu, získali lidé z asanované oblasti Žižkova byty odpovídající vyšším standardům bydlení. Ty jim z pohledu každodenních starostí v podobě nošení uhlí nebo vody ulehčily práci a dopřály větší soukromí, například vlastní WC.

Nespokojenost s úrovní bydlení odrážela i nespokojenost narátorů s tehdejším režimem, který měl zásadní vliv na jejich každodenní život. Napříč rozhovory se prolínají slovní spojení jako „šedá Praha, šedé domy, šedá sídliště“, jimiž jako šedé označují mezi řádky celé sledované období.

Převzetí majetku do správy státu a fakt, že veškerá výstavba, opravy i podmínky užívání bytů musely projít schválením ze strany státní moci, vedlo k naprosté byrokratizaci a odporu vůči úřadům. Absolutní dohled a vliv na kvalitu životní úrovně, spojený s neochotou opravy uskutečňovat, vedl obyvatele k nouzovým řešením v podobě úprav bytů načerno, ilegálnímu obstarání a instalaci vybavení, a to mnohdy zdraví ohrožujícím způsobem.

Asanace neproběhla nárazově, ale trvala několik let. Někteří tak po delší dobu pozorovali, jak mizí jejich známí a přátelé. Sledovali, jak se vyprazdňují byty a domy v jejich okolí jsou strhávány k zemi. Z všeobecné destrukce obviňovali vnější moc, která bezcitně ovlivnila jejich životy, aniž by se o jejich prožívání zajímala. Přestože se režim prezentoval jako podporovatel mladých rodin a garant sociálních jistot, běžné lidské potřeby obyvatel, kteří se ocitli v kolizi s jeho ideo-politickými záměry, řešit nedokázal. Úředníci na komunální úrovni mnohdy ztěžovali či přímo znemožnili snahu obyvatel zajistit si důstojnější životní podmínky.

Vynucené stěhování bylo pro obyvatele Žižkova velmi frustrující. Lidé přišli o možnost žít v místě, které pro ně, i přes často nuzné podmínky, bylo domovem. Společný osud jim dával pocit sounáležitosti a hrdosti k městské čtvrti. Rozmístění obyvatel po celé Praze, od Nových Butovic po Černý Most, znamenalo konec většiny sousedských vztahů. Lidé se mnohdy stěhovali do teprve vznikajících sídlišť, což s sebou neslo nejistotu ohledně toho, v jakých

podmínkách tam budou žít a jak budou vyrůstat jejich děti. To u některých vyústilo v negativní emoce, takže hledali, jakým způsobem je reflektovat. Nabízelo se kritizovat panelová sídliště vystavená a vychvalovaná režimem, který jim sebral jejich domovy, místo toho, aby je opravil. Mnoho z nich tak vstupovalo do nových bytů s hořkostí, přestože se jednalo o skokové zlepšení jejich životní situace. Panelové domy a sídliště tito lidé odsuzovali, kritizovali velikost jednotlivých místností i bytových jednotek, nazývali je „králíkárnami či kotci“ a stěžovali si na to, že slyší sousedy v koupelnách, o kterých se jim ve starých domech ani nezdálo. Někteří se přes pachut' z přestěhování nepřenesli dodnes.

Pro narátory bylo snazší identifikovat se s prostředím, které dobře znali a orientovali se v něm. Asanace vnesla na Žižkov změny, na které navázala celospolečenská proměna spojená s vývojem po roce 1989. Pro některé narátory mohlo být obtížné s těmito změnami udržet krok a adaptovat se na ně. Jak se ale ukazuje na vývoji názoru na žižkovský televizní vysílač, lidé se na proměňující se okolí naladit dokážou a ve většině případů dříve či později i tyto změny zakomponují do svého pojetí domova.

O tom, že je domov utvářen i jinými aspekty než fyzickou existencí konkrétních domů, vypovídá určité odosobnění v momentech, kdy narátoři hovořili o stavební suti. Jako by s výbuchem celý dům zmizel a to, co po něm zbylo, již bylo pouhou hmotou. Žádný z narátorů například nezmínil, že by si nechal úlomek domu na památku. Spíše se identifikují s fotografiemi, na kterých je dům zachycen ve své původní podobě, tak jak si jej uchovali v paměti.

Narátoři ve vyprávění mnohokrát interpretovali své životní kroky dnešními očima, což se projevilo tím, že vyprávěli spíše verzi, o které by si přáli, aby odpovídala realitě. V některých rozhovorech je navíc patrné, že původní vzpomínky jsou upravovány informacemi z radničních novin nebo výstav připomínajících zaniklý asanovaný Žižkov. Tyto informace narátoři přejímají, identifikují se s nimi a vkládají je do vlastních vzpomínek. Po určité době se tak i ty stávají součástí jejich vyprávění.

4.1 Rodina je základ státu aneb gender a čas

Na pozadí vyprávění pamětnic o životě během asanace vyvstávají každodenní starosti spojené s péčí o rodinu, chodem domácnosti nebo zaměstnáním. Mnohé tyto prvky vyprávění jsou genderově specifické.

S nástupem socialismu se v 50. letech urychlily emancipační procesy, během kterých velké procento žen, které byly dříve v domácnosti, nastoupilo do práce a dosáhlo vyššího vzdělání. Ve velkém byly zřizovány instituce, které měly ženám ulehčit starost o domácnost a péči o děti, například jesle. Ke genderové rovnosti tím však bylo jen nakročeno. Přestože měly ženy do značné míry stejné možnosti jako muži a začaly se například více podílet na veřejném dění, společnost po nich i nadále vyžadovala, aby zároveň plnily své tradiční role matek a manželek. Ženy se tak ocitly v kolotoči povinností mezi prací, domácností a výchovou dětí, v důsledku čehož se cítily přetíženy a ve stresu.²⁷⁷ Tato nespokojenost dospěla v 70. a 80. letech k částečnému návratu ke dřívějšímu pojetí rozdělení rolí mezi muži a ženami²⁷⁸, čemuž přispělo i prodlužování doby mateřské dovolené.

Ta byla zavedena v roce 1950 trvajícím 18 týdnů. V průběhu 60. let došlo k jejímu prodloužení a úpravám. V roce 1968 trvala v základu 26 týdnů, a ještě k ní byla přidána tzv. další mateřská dovolená (dnes rodičovská dovolená), která trvala do jednoho roku věku dítěte. V roce 1970 byla prodloužena do dvou a v roce 1980 do tří let věku dítěte.²⁷⁹

Ženy sice teoreticky měly stejné možnosti jako muži, na pracovním trhu však nedosahovaly stejné úrovně. V mnoha případech byly zaměstnávány převážně na nižších a méně prestižních pozicích s nižším platovým ohodnocením. Výrazně méně často také zastávaly vysoké stranické funkce.²⁸⁰

Pro mnoho žen tak role matky zůstala oblastí, ve které se mohly, narozdíl od zaměstnání, plně realizovat.²⁸¹ O tom vypovídá i situace v rodině paní Liškové, kde byly partnerské role rozděleny velmi konzervativně. Narátorka vystudovala medicínu, ale protože se jí během studia narodilo dítě, do praxe nenastoupila. V následujících letech se jí narodily ještě další tři děti, a tak zůstávala doma a věnovala se jejich výchově. Veškeré finanční zajištění tak zůstávalo na jejím manželovi, též lékaři. Přiznává, že tím ztratila kontakt s oborem a o kariéře lékařky už nemohla být řeč. Přesto toho nelitovala, identifikovala se s rolí matky a našla se v rodinném

---

²⁷⁷ Martin Hájek a Barbara H. Vann, „Gendered Biographies: The Czech State-Socialist Gender Order in Oral History Interviews“. *Sociologický časopis* 51, č. 6 (2015): 1080, <https://doi.org/10.13060/00380288.2015.51.6.229> (staženo 30. prosince 2023).

²⁷⁸ Tamtéž, 1081.

²⁷⁹ Zuzana Horáčková, „Mateřská a rodičovská dovolená“ (diplomová práce, Masarykova univerzita v Brně 2015/2016)

²⁸⁰ Martin Hájek a Barbara H. Vann, „Gendered Biographies: The Czech State-Socialist Gender Order in Oral History Interviews“. *Sociologický časopis* 51, č. 6 (2015): 1093, <https://doi.org/10.13060/00380288.2015.51.6.229> (staženo 30. prosince 2023)

²⁸¹ Tamtéž, 1080.

způsobu života. Do pracovního procesu se zapojila až po 20 letech, když děti odrostly.

Složitější byla situace u narátorek, které se po rozvodu staly samoživitelkami. Poté, co jejich děti dorostly do věku, kdy mohly být přijaty do jeslí nebo do školky, vracely se tyto ženy do pracovního procesu. Velkou výhodou měly ty samoživitelky, kterým příbuzní děti pohlídali nebo je vyzvedávali ze školních zařízení. Jiné ženy si například navzájem vypomáhaly se sousedy či známými, s nimiž se seznámily, když byly s dětmi na mateřské. I tyto vztahy však byly narušeny asanací. Narátorky se snažily mít práci co nejbližší k domovu, aby stihly po práci děti vyzvednout a ještě nakoupit. Menší nabídka zboží a dlouhé fronty v obchodech byly ve sledované době běžnou realitou. Obchody měly oproti dnešku kratší otevírací dobu, a tak byl na ženy kladen větší tlak, aby vše stihly obstarat. O víkendu měly obchody otevřeno jen dopoledne, takže někteří na víkend nakupovali již v pátek. *„Já jsem úplně nenáviděla pátky. Takhle jsem se bavila i s ženskejma a měly to to samý,*“²⁸² vzpomíná paní Vojířová, pro kterou byla snaha obstarat rodinu velmi stresující. Popisuje, že se jí velmi ulevilo s nástupem velkoprodejen s dlouhou otevírací dobou v průběhu 90. let.

Pokud se zaměříme na genderové rozdíly v přístupu vyprávění, narátorky oproti narátorům své vzpomínky více strukturují podle událostí ve svých životech spojených s rodinou, nebo přímo podle věku svých dětí v době, o které hovoří: *„V sedmdesátým devátým se mi narodila dcera, byly jí dva, takže to bylo v jednaosmdesátým, na podzim.*“²⁸³ Narátoři svůj životní příběh oproti tomu více strukturují podél svého karierního postupu či osobních úspěchů.

4.2 Nostalgie: „Už to prostě není, co to bývalo“

4.2.1 Dětství a každodennost

„My jsme si hráli na těch ulicích běžně. Pokřikovali jsme na sebe do těch oken: ‚Půjdeš ven?‘, to bylo hezký. Bez toho, co dneska ty děti mají, je toho hodně, ale o to jsou ochuzený.“²⁸⁴

Mnoho z nás s nostalgií vzpomíná na své dětství, idealizujeme si svět, na který jsme koukali dětskýma očima. Oslovení narátoři prožívali své dětství v průběhu 50. a 60. let. V jejich vzpomínkách je Žižkov místem, kde si jako děti hráli na ulicích a na dvorcích, po škole odložili školní tašku za dveřmi, běželi ven a večer se s tmou se vraceli domů. V zimě v příkrých ulicích

---

²⁸² Rozhovor s Blankou Vojířovou vedla Eliška Baklová, 7. 4. 2022. Osobní archiv autorky.

²⁸³ Rozhovor s Věrou Chalupovou vedla Eliška Baklová, 13. 5. 2022. Osobní archiv autorky.

²⁸⁴ Rozhovor s Věrou Chalupovou vedla Eliška Baklová, 6. 4. 2022. Osobní archiv autorky.

sáňkovali a bruslili na rybníčku na Olšanském náměstí, který byl později zasypán a na jeho místě vznikly tenisové kurty s nafukovací sportovní halou. Vzpomínají na menší automobilový provoz, ti starší dokonce i na koňské povozy. Na své dětství nahlíží jako na „lepší“, kdy trávili hodně času venku a mohli se po Žižkově sami pohybovat. Dnes by své děti či vnoučata venku samotné z důvodu bezpečnosti nenechali.

Identifikují se tak s určitou komunitou dětí, která zanikla. Tato komunita je silně provázána s domy, které byly během asanace zbourány, a ulicemi, které se výrazně proměnily. S jejich zbouráním tak narátoři ztratili kus své identity. Díky tomu, že velká část Žižkova zbourána nebyla, mají alespoň částečnou možnost vracet se na místa, která tak zásadní proměnou neprošla, a která mají s dětstvím také spojená.

Idealizaci této doby dokazuje také to, že v momentech, kdy o svém dětství v rozhovorech mluvili, v jejich vyprávění prakticky chybělo jakékoliv propojení s politickou situací tehdejšího Československa. Vzpomínali, kam je v dětství posílali rodiče pro mléko, nebo kde si dávali zmrzlinu, ale vzpomínku na prodavačku, která jim prodávala cukrovou pišťalku už si nespojují s tím, že v průběhu 50. let museli v zásadě všichni drobní živnostníci své soukromé podnikání ukončit. Ústava přijatá v roce 1960 stanovovala jen dvě formy vlastnictví: státní a družstevní. To způsobilo, že mnoho zbývajících drobných podnikatelů, kteří měli své obchody či dílny v přízemí měšťanských domů, o svoje živnosti přišlo.²⁸⁵ Přitom při vyprávění jiných etap svých životů narátoři politickou situaci více či méně reflektovali.

Během rozhovorů jsem si s některými narátorkami prohlížela fotografie starého Žižkova, které mi poskytla jedna z nich. Na fotografiích byly zachyceny převážně asanované budovy. Bylo zajímavé sledovat, jak na některá místa reagovaly okamžitě. Jiné, ke kterým vztah neměly, označovaly jako typické ulice a dál se jim nevěnovaly. Jedním z míst, které je zaujalo okamžitě, byl dům s reklamou na obuv. Tento „dům s botou“, jak jej nadšeně označovaly, byl jedním z mnoha, kolem kterého každý den chodily a nejspíš si jej více nevšímalý. Poté, co jej po mnoha letech uviděly na fotografii, byl ale silným pojítkem s jejich každodenním životem na starém Žižkově. Nejspíše na něj zapomněly, protože mu nevěnovaly takovou pozornost, ale znovu připomenutá vzpomínka v kontextu dalších fotografií, pro ně byla velmi příjemná. Dalšími takovými místy paměti, na která nostalgicky vzpomínaly, byla například kina (Jiskra a Tábor), do kterých narátorky chodily jako malé na pohádky, protože v té době doma neměly

---

²⁸⁵ Petr Čornej, *Husité na Žižkově: pomíjívá paměť pražské periferie* (Praha: Nakladatelství Paseka, 2023), 242–243.

televizi.

4.2.2 Domov

Lidé v paměti uchovávají jako domov i místa, kde již nežijí. Potvrzují to příběhy lidí, se kterými se narátorky setkaly. Paní Vojířová hovořila o svých známých, kteří žijí na sídlištích na okrajích Prahy: „*Všichni mi říkají (smutně): ‚My rádi vzpomínáme na starej Žižkov‘, a to je hrozný.*“²⁸⁶ Tónem hlasu tak sama interpretuje to, že na rozdíl od ní, která na Žižkově zůstala a je s ním i nadále spjata, oni jsou s ním spojení pouze ve vzpomínkách. A i když jsou pro paní Vojířovou vzpomínky na Žižkov ovlivněny dalšími událostmi, které zde po asanaci prožila, dokáže se identifikovat i se známými, jejichž vzpomínky se v některých ohledech budou lišit.

Paní Chalupová v rozhovoru vyprávěla o klientech sociální služby pro seniory, ve které pracovala. Velké množství z těch, kteří během života žili dlouhodobě v cizině, se na sklonku svého života: „*vraceli na ten svůj Žižkov, kde vyrostli, kde se narodili.*“²⁸⁷ Byli s ním tak silně spjata, že i po tolika letech se rozhodli vrátit domů. Jak ale ukázala kapitola věnovaná sousedským vztahům, tito lidé si v paměti uchovávali to, co pro ně tento domov utvářelo a přenesli si jej sebou do současnosti. Prostředí kolem se výrazně proměnilo a pravděpodobně s velkou částí sousedů či známých, kteří jejich domov utvářeli, se již neměli možnost setkat. Mohli však navštívit řadu míst, která zůstávají téměř neměnná.

Právě paní Chalupová je se svým zaniklým domem velmi silně spjata. Žila v domě v Kaplířově ulici, jež během asanace zanikla. Narátorka vzpomíná na události srpnové okupace v roce 1968, které pro ni byly velmi silným zážitkem. Otec ji vyzvedl z letního tábora, aby byla rodina pohromadě. Vzpomíná, že v jejich ulici někdo sundal ceduli s jejím názvem, aby ztížil orientaci okupačním vojskům. „*Ta cedule tam ležela na ulici několik dní a mě pak najednou napadlo, že jí chci (smích). Tak jsem se pro ni vydala a odnesla jsem si jí domu. A od té doby ji mam, od roku 1968.*“²⁸⁸ Dnes ji má paní Chalupová pověšenou na balkoně.

Na tomto příběhu můžeme sledovat překrývání se několika příběhů s rozměrem nostalgie. Přestože měla narátorka tuto smaltovanou ceduli nejprve spojenou s událostmi roku 1968 a následně ji měli uloženou na chatě, v průběhu let pro ni získala zcela jiný význam. Události jejího získání jako by dnes byly spíše zástupné a mnohem výraznější je zde motiv ztotožnění se se svým starým domovem, který, stejně jako ulice, již neexistuje a není tak možné

---

²⁸⁶ Rozhovor s Blankou Vojířovou vedla Eliška Baklová, 7. 4. 2022. Osobní archiv autorky.

²⁸⁷ Rozhovor s Věrou Chalupovou vedla Eliška Baklová, 6. 4. 2022. Osobní archiv autorky.

²⁸⁸ Tamtéž.

se do něj vrátit. Tím, že má hmatatelný artefakt v podobě cedule na místě, které vidí každý den, se tak i nadále silně identifikuje s místem, které v její paměti zůstalo domovem.

4.2.3 filmy

V době asanace probíhalo na Žižkově natáčení několika filmů. Velká část narátorů zmínila natáčení filmu *Jen ho nechte, ať se bojí* z roku 1977, kde se ve vystěhovaném domě určeném k bourání natáčely scény s požárem. Vnímám zde dvě roviny. Tou první je, že narátoři ve svém vyprávění vzpomínají na zážitek z natáčení, na kterém se někteří z nich byli podívat. Mohlo to pro ně být určitým zpestřením v tíživé atmosféře bourání domů a určitý zájem o proměnu prostředí, které vnímali jako domov. V té druhé se pro ně tento film stal symbolem doby a zároveň zachycuje a uchovává podobu Žižkova ještě před či během asanace. Skrze tento film nebo film *Lásky mezi kapkami deště*, který se natáčel o dva roky později, si mohou připomenout tehdejší podobu známých míst, která jim zůstala v paměti.

Během asanace se na Žižkově natáčel také válečný film *Svítilo celou noc* z roku 1980 o Pražském povstání. „*Je to taková strašná pitomost válečná, strašně blbej film. Ale já ho mám ráda, protože je tam ten rozmlácenej areál, tam dál v těch našich rozvalinách.*“²⁸⁹ Skrze tento film tak narátorka znovu přeneseně prožívá destrukci míst, která znala. Na jednu stranu to může být pokus o jisté vyrovnání. Stále je zde nicméně přítomen fakt, že se nejedná o filmové kulisy v ateliéru, ale o domy, ve kterých možná žili někteří její spolužáci či známí.

S filmy si někteří narátoři spojují také stěhování na sídliště, které připodobňují k filmu *Panelstory aneb Jak se rodí sídliště* z roku 1979. V tomto směru se ale nejedná o nostalgii spíše naopak je to utvrzuje v kritice normalizace. Obecně oslovení narátoři v rozhovorech používali příklady k některým filmům ze sledované doby, např. stěhování ve stylu *Kulového blesku* (1978), pavlačové domy jako z filmu *Fešák Hubert* (1984), sídliště na Hájích na konci filmu *Vesničko má středisková* (1985). To vypovídá o tom, že se jim tyto filmy silně vryly pod kůži, protože se jich tematika osobně dotýká.

4.2.4 To tehdy (ne)bylo

Pokud se zaměříme na nostalgii jakožto jasné vymezování se přítomnosti vůči minulosti a naopak, najdeme v rozhovorech několik takových příkladů:

„*Akorát ty počuraný chodníky mi tady vadí, šíleně. To tady nikdy nebylo. Za komunistů*

---

²⁸⁹ Rozhovor s Věrou Chalupovou vedla Eliška Baklová, 13. 5. 2022. Osobní archiv autorky.

to *fakt nebylo*.²⁹⁰ Tato citace je ukázkou idealizace doby před rokem 1989, do které paní Vojířová promítá své naštvání na dnešní situaci. Je velmi pravděpodobné, že situace v té době byla horší nebo přinejmenším stejná. I kdyby bylo na Žižkově tehdy méně psů, je to spíše projevem vlastního ujištění narátorky, že nynější stav je špatný, a tudíž to tehdy „muselo“ být lepší.

V tomto rozhovoru bylo zajímavé sledovat po jak tenké hraně se linka nostalgie pohybuje. Když mluvila paní Vojířová o domovních důvěrnících, kvitovala, že dohlíželi na pořádek, zamykali dům, hlídali, aby do domu nevkrečtil někdo cizí. Druhým dechem ale dodala: „*domovní důvěrník to jako...to byl špicl*“²⁹¹ a kontroloval, zda měli obyvatelé domu během státních svátků vyvěšené vlajky v oknech a pokud ne, důrazně jim to připomínal. Tato pasáž je ovlivněna vzpomínkami na otce, který nebyl rád, že mu někdo takovou věc přikazoval, což v přeneseném významu vypovídá i o přístupu narátorky, která si také nenechala do ničeho mluvit.

Tato rozporuplnost se projevuje i v dalších místech rozhovoru. Přestože paní Vojířová v rozhovoru zmiňuje nutnost šít si oblečení a všeobecnou nouzi, na kterou vzpomíná velmi nerada, v rozhovoru zároveň nostalgicky vzpomíná na střihy a vzory, podle kterých šila. Podobně se vymezuje například vůči nábytku. Přestože byl v tehdejší době omezený počet zboží a jeho variant, bylo to z jejího pohledu lepší, protože jí přivezli domů již složený kus nábytku, se kterým dále nemusela nic dělat. Přestože má dnes prakticky neomezené možnosti vybrat si z tisíců druhů nábytku, je přesvědčena o tom, že jej: „*dělají čím dál tím menší, takže se tam nic nevejde*.“²⁹² Tento přístup vypovídá spíše o tom, že se narátorka v současnosti cítí ztracená, co se týče nákupů přes internet, a tudíž podvědomě inklinuje k době, které rozuměla a vnímá ji jako tu lepší. Obdobně si stěžuje také na možnosti nákupu zboží v menších prodejnách, které podle ní na Žižkově mizí: „*protože jinak všechno je IKEA, všechno je Hornbach atd. To je teda fakt strašný*.“²⁹³ Podobně popisuje možnosti půjček, které měly podle ní v době před rokem 1989 lepší podmínky, zejména možnost dřívějšího splacení, které nebylo (jako dnes) sankcionováno. Souvisle přechází k mobilním operátorům, kteří „*dělají problémy*“ v případě přechodu k jinému operátorovi. Uzavírá to slovy, že: „*tohle za minulý éry nebylo*“²⁹⁴ Řekla bych, že i v tomto případě se jedná o nepochopení doby, která si žádá každodenní

²⁹⁰ Rozhovor s Blankou Vojířovou vedla Eliška Baklová, 7. 4. 2022. Osobní archiv autorky.

²⁹¹ Rozhovor s Blankou Vojířovou vedla Eliška Baklová, 5. 5. 2022. Osobní archiv autorky.

²⁹² Rozhovor s Blankou Vojířovou vedla Eliška Baklová, 7. 4. 2022. Osobní archiv autorky.

²⁹³ Tamtéž.

²⁹⁴ Tamtéž.

rozhodnutí, nabízí více možností, a je tak jednodušší se v nich ztratit.

Paní Chalupová v rozhovoru porovnává ceny nájmu s těmi dnešními: „*V té době já jsem se všemi službami i s telefonem platila pětistovku za ten byt.*“²⁹⁵ Domnívá se, že to bylo úměrné k platům, ale že dnes jsou nájem a tyto služby několikanásobně dražší a prakticky by za ně dala celý svůj důchod, kdyby k tomu neměla ještě práci.

Pokud by ale vycházela ze stejných podmínek a měla by průměrnou mzdu v Praze, za nájem i služby by dnes zaplatila menší část svého příjmu než tehdy. Vzhledem k tomu, že dnes v České republice funguje tržní ekonomika a ceny zboží určuje trh a konkurence na něm, je mnohé zboží levnější než před rokem 1989. Nedá se tedy srovnávat jen nájem a služby. Je třeba na věc nahlížet v kontextu celé ekonomiky.

---

²⁹⁵ Rozhovor s Věrou Chalupovou vedla Eliška Baklová, 6. 4. 2022. Osobní archiv autorky.

Závěr

Tato diplomová práce se zabývala asanací Žižkovana přelomu 70. a 80. let pohledem jeho obyvatel, kteří v jejím důsledku museli opustit své domovy. Jejím cílem bylo za použití metody orální historie na vzorku narátorů sledovat, jak k asanaci po téměř padesáti letech přistupují a nakolik ovlivnila jejich náhled na tehdejší dobu. Vedle porovnání životních podmínek v chátrající staré zástavbě a nových panelových domech, sledovala práce proměnu mezilidských vztahů i městské části.

Asanace Žižkova zasáhla do všech oblastí života narátorů. Přestože je z pohledu kritiků asanace i z pohledu dnešních médií vnímána jako fatální a destruktivní, z výpovědí narátorů vyplývá, že situace v původních domech byla pro mnohé z nich neúnosná a na stěhování se těšili. Přestěhováním do nových bytů, se jim výrazně zlepšila životní úroveň. Jak ti, co zůstali na Žižkově, tak ti na panelových sídlištích na okrajích Prahy, byli za nové bydlení v době bytové krize vděční. Tam už si obyvatelé nemuseli do bytů nosit uhlí, vodu a ani sdílet společná WC. Nemuseli si složitě zařizovat plynová kamna nebo ohřívače vody. V porovnání se starou zástavbou získali relativně kvalitní bydlení s vlastní koupelnou, kde tekla teplá voda, vlastním WC a ústředním topením.

Bourání domů se na mnoho let stalo každodenní součástí života obyvatel čtvrti stejně jako souběžně probíhající výstavba panelových domů. Oboje provázely prach, hluk a další komplikace, kterým se museli místní přizpůsobit. S razantní proměnou městské čtvrti, jejíž součástí se stalo panelové sídliště, většina narátorů spokojená není. Přestože si na ni částečně zvykli, vnímají ji jako krivdu a nevratný zásah do prostředí, které bylo jejich domovem. Jak ale výzkum ukázal, více než s fyzickou podobou je domov spojen s lidmi, kteří jej utvářejí.

Právě na mezilidské vztahy v žižkovské komunitě měla asanace významný vliv. Mnoho obyvatel ztratilo své přátele, spolužáky, sousedy a známé. Někteří z nich si však kontakty udrželi, a i nadále se setkávali. Na druhou stranu měli obyvatelé v důsledku asanace možnost poznat nové sousedy, se kterými se po čase také sblížili a utvořili tak v místě nového bydliště novou komunitu. Přestože vztahy se sousedy nemusí být vždy pevné a na příkladu Žižkova je patrné, jak snadné bylo je přerušit, z výzkumu také vyplynulo, že lidé, které pravidelně potkáváme v prostředí, kde žijeme, náš pocit domova utvářejí.

Sledování rozměru nostalgie, genderu a času odkrylo zejména to, jak narátoři nahlízejí na sebe sama při vyprávění svého životního příběhu a jakým způsobem si v paměti uchovávají

místa, která již neexistují. S odstupem času si narátoři některé jevy spojené s obdobím asanace idealizují. Přehlížejí negativa, nevědomě si upravují a interpretují svůj životní příběh, tak aby skrze minulost dokázali přijmout současnost i budoucnost. Asanace měla své obdarované i oběti. Analytické závěry předkládané práce do značné míry potvrzují výstupy z literatury. Díky uskutečněným rozhovorům s narátory však získaly mnohem plastičtější podobu a lidskou hloubku.

Použité prameny a literatura

- Augusta, Pavel. *Knihy o Praze 3*. Praha: Nakladatelství MILPO, 1994.
- Banga, Patrik. *Skutečná cesta ven*. Brno: Host, 2022.
- Blee, Kathleen M. „Evidence, „Empathy and Ethics: Lessons from Oral Histories of the Klan“. *The Journal of American history (Bloomington, Ind.)* 80, č. 2 (1993): 596–606, <https://doi.org/10.2307/2079873> (staženo 19. prosince 2023).
- Boym, Svetlana. *The Future of Nostalgia*. New York: Basic Books, 2001.
- Boymová, Svetlana. „Kýč a nostalgie v postsovětském filmu“. In *Film a dějiny 3, Politická kamera – film a stalinismus*, eds. Kristian Fiegelson a Petr Kopal. Praha: Václav Žák – Casablanca, 2012, http://www.academia.edu/3567681/Svetlana_Boym_Kyc_a_nostalgie_v_postsovetske_m_filmu_Kitsch_et_nostalgies_dans_le_cinema_post-sovietique (staženo 18. prosince 2023).
- Čornej, Petr Čornej. *Husité na Žižkově: pomíjivá paměť pražské periferie*. Praha: Nakladatelství Paseka, 2023.
- Davidson, Tonya K. „Nostalgia and Postmmories of a Lost Place: Actualizing „My Virtual Homeland“ In *Ecologies of Affect: Placing Nostalgia, Desire, and Hope*, eds. Tonya K. Davidson, Ondine Park, Rob Shields. Waterloo: Wilfrid Laurier University Press, 2011.
- Dvořáčková, Věra. „Nostalgie po dobách nedávno minulých“. *Naše řeč* 99, č. 4 (2016): 218–223, <https://www-ceeol-com.ezproxy.is.cuni.cz/search/viewpdf?id=431279> (staženo 18. prosince 2023).
- Hájek, Martin a Vann Barbara H. „Gendered Biographies: The Czech State-Socialist Gender Order in Oral History Interviews“. *Sociologický časopis* 51, č. 6 (2015): 1077–1104, <https://doi.org/10.13060/00380288.2015.51.6.229> (staženo 30. prosince 2023)
- Hoffman, Alice. „Reliability and validity in oral history“. *Today's speech* 22, č. 1 (1974): 23–27, <https://doi.org/10.1080/01463377409369125> (staženo 19. prosince 2023).

- Horský, Jiří. *Žižkov (za)chráněný: katalog výstavy*. FPS Repro, 2012.
- Hoření Samec, a Lehečka, Michal. *Panelová sídliště protikladů*. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 2020.
- Hubatová–Vacková, Lada a Říha, Cyril. *Husákovo 3+1*. Praha: VŠUP, 2007.
- Hui, Allison, „Placing Nostalgia: The Process of Returning and Remaking Home“. In *Ecologies of Affect: Placing Nostalgia, Desire, and Hope*, eds. Tonya K. Davidson, Ondine Park, Rob Shields. Waterloo: Wilfrid Laurier University Press, 2011.
- Kaufmann, Jean-Claude. *Chápající rozhovor*. Praha: Sociologické nakladatelství (SLON), 2010.
- Kolektiv autorů. *Praha 3 křížem krážem*. Praha: MIPLO MEDIA, 2008.
- Kolektiv autorů. *Technický slovník naučný 1. díl A–Č*. Praha: Encyklopedický dům, 2001. <https://www.ptejteseknihovny.cz/dotazy/sanace-asanace-rekultivace> (staženo 11. listopadu 2023).
- Kopeček, Michal. „Hledání „paměti národa“: Politika dějin, Nostalgie a české dějepisectví Komunismu“. *Dějiny – Teorie – Kritika*, č. 1 (2007): 7–26, <https://www.ceeol.com/search/article-detail?id=343796> (staženo 18. prosince 2023).
- Koukalová, Martina. „Když staré ustupuje novému: asanace během normalizace“. In *Paneláci 2, Historie sídlišť v českých zemích 1945–1989: kritický katalog k výstavě Bydliště – panelové sídliště*, eds. Skřivánková Lucie, Švácha Rostislav, Koukalová Martina a Novotná Eva. Praha: Uměleckoprůmyslové muzeum, 2017.
- Musil, Jiří a kolektiv. *Lidé a sídliště*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1985.
- Pehe, Veronika. „Drobné hrdinství: Vzдор jakožto předmět nostalgie v díle Petra Šabacha a Michala Viewegha“. *Česká literatura* 63, č.3 (2015): 419–434, <https://www-ceeol-com.ezproxy.is.cuni.cz/search/viewpdf?id=292007> (staženo 18. prosince 2023).
- Průcha, Václav a kol. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918–1992: 2. díl období 1945–1992*. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2010

- Rákosník, Jakub, Tomeš, Igor a kol. *Sociální stát v Československu: Právně-institucionální vývoj v letech 1918–1992*. Praha: Auditorium, 2012.
- Rataj, Jan a Houda, Přemysl. *Československo v proměnách komunistického režimu*. Praha: Nakladatelství Oeconomica, 2010.
- Roubal, Petr. „Krise urbanistické moderny v socialismu“. *Soudobé dějiny* XXIV, č.3 (2017): 335–360, <https://www-ccc-eol-com.ezproxy.is.cuni.cz/search/viewpdf?id=656832> (staženo 16. listopadu 2023).
- Roubal, Petr. „Plánování Prahy v 80.–90. letech: Sebedestrukce urbanistické expertizy“. In *Architekti dlouhé změny: Expertní kořeny postsocialismu v Československu*, ed. Michal Kopeček. Praha: Argo, 2019.
- Roubal, Petr. „The Battle of Žižkov: Urban Planners’ Transition from Heritage Protection to Neoliberal Discursive Planning“. *Journal of Urban History* 47, č.3 (2021): 495–510, <https://doi.org/10.1177/0096144220908881> (staženo 16. listopadu 2023).
- Spurný, Matěj. *Most do budoucnosti: laboratoř socialistické modernity na severu Čech*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2016.
- Vallee, Mickey. „From Disease to Desire: The Afflicted Amalgamation of Music and Nostalgia“. In *Ecologies of Affect: Placing Nostalgia, Desire, and Hope*, eds. Tonya K. Davidson, Ondine Park, Rob Shields. Waterloo: Wilfrid Laurier University Press, 2011.
- Vaněk, Miroslav a Pavel Mücke. *Třetí strana trojúhelníku: teorie a praxe orální historie*. Praha: Karolinum, 2015.
- Velikonja, Mita. „Lost in Transition. Nostalgia for Socialism in Post-socialist Countries“, *East Politics and Societies* 23, č. 4 (2009): 535–551, <https://doi.org/10.1177/0888325409345140> (staženo 18. prosince 2023).
- Veselý, Martin. „Počátky bydlení na Jižním Městě očima pamětníků“. In *Paneláci 2, Historie sídlišť v českých zemích 1945–1989: kritický katalog k výstavě Bydliště – panelové sídliště*, eds. Skřivánková Lucie, Švácha Rostislav, Koukalová Martina a Novotná Eva. Praha: Uměleckoprůmyslové muzeum, 2017.

- Vlková, Věra a Poleno, Zdeněk. *Lesnický naučný slovník: Díl I, A-O*. Praha: Agrospoj, 1994. <https://www.ptejteseknihovny.cz/dotazy/sanace-asanace-rekultivace> (staženo 11. listopadu 2023).
- Yow, Valerie Raleigh. *Recording Oral History: A Guide for the Humanities and Social Sciences*. Walnut Creek, CA: AltaMira Press, 2005, <https://search.ebscohost.com/login.aspx?direct=true&db=e000xww&AN=246930&site=ehost-live> (staženo 19. prosince 2023).

Online zdroje

- „A přišla asanace“, Praha 3, <https://www.praha3.cz/aktualne-z-trojky/o-praze-3/naucna-stezka-prahy-3/a-prisla-asanace/cze> (staženo 13. listopadu 2023)
- „Historie do současnosti“, ZŠ Ke Kateřinkám, <https://zskaterinky.cz/o-skole/charakteristika-skoly/historie-skoly/> (staženo 27. prosince 2023)
- „Žižkov není Harlem.“ Asanace měla před 40 lety změnit svéráznou čtvrť v sídliště“, Česká televize, ČT 24, 22. července 2017, <https://ct24.ceskatelevize.cz/regiony/2180425-zizkov-neni-harlem-asanace-mela-pred-40-lety-zmenit-sveraznou-ctvrt-v-sidliste> (staženo 13. listopadu 2023)
- Fefík, „Kdyby nebyla sametová revoluce, Žižkov by vypadal úplně jinak. Všude samé paneláky a uprostřed magistrála“, Náš region, 7. července 2018, <https://nasregion.cz/kdyby-nebyla-sametova-revoluce-zizkov-by-vypadal-uplne-jinak-vsude-same-panelaky-a-uprostred-magistrala-51137/> (staženo 13. listopadu 2023)
- Foldynová, Martina. „O Žižkově se mluví jako o dělnické čtvrti, ale není to pravda, říká architekt Ivan Vavřík“, Český rozhlas, Radio Wave, 25. června 2020, <https://wave.rozhlas.cz/o-zizkove-se-mluvi-jako-o-delnicke-ctvrti-ale-neni-pravda-rika-architekt-ivan-8235837> (staženo 13. listopadu 2023)
- Gabajová, Zuzana. „Krumlovská osmdesátá. Rok 1987 očima městských kronikářů“, ČeskokrumlovskýDeník.cz, 14. ledna 2022, https://ceskokrumlovsky.denik.cz/zpravy_region/krumlovska-osmdesata-rok-1987-ocima-mestskych-kronikaru-20220114.html (staženo 5. listopadu 2023)

- Halatka, David. „Žižkov byl nedůstojný socialistických lidí“, Metro.cz, 20. května 2018, https://www.metro.cz/praha/zizkov-byl-nedustojny-socialistickych-lidi.A180517_192301_metro-praha_pur (staženo 13. listopadu 2023)
- Klub přátel Žižkova a Mysliveček, Josef H. „Olšany: vesnice, která zmizela i s potokem“, Městská část Praha 3, 29. dubna 2021, <https://www.praha3.cz/aktualne-z-trojky/zpravy/retrospektiva/olsany-vesnice-ktera-zmizela-i-nbsp-s-nbsp-potokem-n1122020.htm> (staženo 27. prosince 2023)
- Knobloch, Karel. „GALERIE: Asanace pražského Žižkova na unikátních snímcích. Jak se měla svérázná čtvrť proměnit v panelákové sídliště“, INFO.cz, 15. května 2018, <https://www.info.cz/zpravodajstvi/cesko/galerie-asanace-prazskeho-zizkova-na-unikatnich-snimcich-jak-se-mela-sverazna-ctvrt-promenit-v-panelakove-sidliste> (staženo 28. prosince 2023)
- Kučera, Jakub. „Architekt Vavřík: Z komunistů jsme měli srandu. Opravoval jsem Karlštejn a po večerech zlobil bolševiky“, ČtiDoma.cz, 18. května 2018, <https://www.ctidoma.cz/osobnosti/2018-05-18-architekt-vavrik-z-komunistu-jsme-meli-srandu-opravoval-jsem-karlstejn-po-vecerech> (staženo 13. listopadu 2023)
- Lopatová, Kateřina. „Praha vlastně do těch panelákových sídlišť vybuchla...: S Ivo Obersteinem o asanaci Žižkova“, Archiweb.cz, 16. prosince 2009, <https://www.archiweb.cz/en/news/praha-vlastne-do-tech-panelakovych-sidlist-vybuchla> (staženo 13. listopadu 2023)
- Poláček, Dan a Švec, Pavel. „Tenkrát na Žižkově. Úžasné staré fotografie „Montmartru“, jemuž hrozilo zbourání“, Aktuálně.cz, 22. srpna 2022, https://zpravy.aktualne.cz/domaci/tenkrat-na-zizkove-unikatni-stare-fotografie-prazske-ctvrti/r%7E75986ce4b3cd11ebb9860cc47ab5f122/?utm_campaign=&utm_medium=z-boxiku&utm_source=www.seznam.cz (staženo 13. listopadu 2023)

Kvalifikační práce

- Balaš Petr. „Sídliště Novodvorská – architektura a urbanismus“. Diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, 2012.

- Horáčková, Zuzana. „Mateřská a rodičovská dovolená“. Diplomová práce, Masarykova univerzita v Brně, 2015/2016.
- Ludvík, Filip. „Rumunsko v reflexi českého samizdatu a českého exilového tisku“. Diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, 2017.
- Smitková, Klára. „Politika paměti a nostalgie: dnešní obraz bývalého režimu a Nicolae Ceaușeska na sociálních sítích“. Diplomová práce, Univerzita Karlova v Praze, 2022.
- Strejčková, Barbora. „Středoevropská nostalgie a její role v kolektivní identitě Střední Evropy“. Bakalářská práce, Univerzita Karlova v Praze, 2022.
- Trávníková, Blanka. „Historický vývoj právní úpravy vzniku a zániku nájmu bytu a ochrany nájemců na území ČR. Rigorózní práce, Univerzita Karlova v Praze, 2013.

Rozhovory

- Rozhovory s Miladou Podanou vedla Eliška Baklová, 2. 3. 2022 a 24. 3. 2022. Osobní archiv autorky.
- Rozhovor s Tomášem Linkem vedla Eliška Baklová, 31. 3. 2022. Osobní archiv autorky.
- Rozhovory s Věrou Chalupovou vedla Eliška Baklová, 6. 4. 2022 a 13. 5. 2022. Osobní archiv autorky.
- Rozhovory s Blankou Vojířovou vedla Eliška Baklová, 7. 4. 2022 a 5. 5. 2022. Osobní archiv autorky.
- Rozhovor s Lydií Liškovou vedla Eliška Baklová, 5. 12. 2022. Osobní archiv autorky.
- Rozhovor s Šárkou Tesařovou vedla Eliška Baklová, 3. 11. 2023. Osobní archiv autorky.